

**ZİHİN FELSEFESİNDEN NÖROFELSEFEYE
GEÇİŞ VE CHURCHLANDLAR ÖRNEĞİ**

Hatice Yağmur ŞEHİTOĞLU

**Yüksek Lisans Tezi
Felsefe Tarihi Ana Bilim Dalı
Prof. Dr. Nevzat CAN
2024
Her Hakkı Saklıdır**

T.C
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE TARİHİ ANA BİLİM DALI

Hatice Yağmur ŞEHİTOĞLU

ZİHİN FELSEFESİNDEN NÖROFELSEFEYE GEÇİŞ VE
CHURCHLANDLAR ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETCİSİ
Prof. Dr. Nevzat CAN

ERZURUM-2024

TEZ BEYAN FORMU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum “ZİHİN FELSEFESİNDEN NÖROFELSEFEYE GEÇİŞ VE CHURCHLANDLAR ÖRNEĞİ” adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Gereğini bilgilerinize arz ederim *.

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

28/05/2024

Hatice Yağmur ŞEHİTOĞLU

Aslı Islak İmzalıdır

* **LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE**

.....

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi **MADDE 6– (1)** Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu **iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.**

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile **altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.**

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Graduate School of Social Sciences

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Nevzat CAN danışmanlığında, Hatice Yağmur ŞEHİTOĞLU tarafından hazırlanan bu çalışma 28 / 05 / 2024 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından. Felsefe Tarihi Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Mine KAYA KEHA **İmza:** Aslı Islak İmzalıdır
Jüri Üyesi : Prof. Dr. Nevzat CAN **İmza:** Aslı Islak İmzalıdır
Jüri Üyesi : Doç. Dr. Celal YEŞİLÇAYIR **İmza:** Aslı Islak İmzalıdır

Prof. Dr. Sait UYLAŞ
Enstitü Müdürü
Aslı Islak İmzalıdır

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
KISALTMALAR DİZİNİ	V
ÖNSÖZ.....	VI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM**ZİHİN FELSEFESİ VE GELİŞİMİ**

1.1. ZİHİN FELSEFESİ NEDİR?	5
1.1.1. Zihin Felsefesi ve İçerdiği Kavramlar.....	5
1.1.2. Zihin – Beden Problemi ve Zihin-Beden Arasındaki Etkileşim	6
1.2. ZİHİN KURAMLARI	8
1.2.1. Monist Zihin Kuramları	8
1.2.1.1. Materyalizm.....	9
1.2.1.1.1. Eleyici Materyalizm (Eliminatif Materyalizm)	10
1.2.1.1.2. İndirgemeci Materyalizm.....	13
1.2.1.1.3. Davranışçılık.....	16
1.2.1.1.4. İşlevselcilik	18
1.2.1.1.5. Belirimci Materyalizm.....	20
1.2.1.2. İdealizm	21
1.2.1.3. Tarafsız Tekçilik.....	22
1.2.2. İkici Zihin Kuramları.....	23
1.2.2.1. Kartezyen Düalizm (Töz Düalizmi)	24
1.2.2.2. Koşutçuluk (Paralelizm).....	24
1.2.2.3. Vesilecilik (Aranedencilik).....	25
1.2.2.4. Epifenomenalizm.....	25

İKİNCİ BÖLÜM

NÖROFELSEFE VE GELİŞİMİ

2.1. NÖROFELSEFE NEDİR?	28
2.2. NÖROFELSEFENİN ALANI.....	30
2.3. NÖROFELSEFENİN METODOLOJİSİ	31
2.3.1. Asimetri İlkesi	32
2.3.2. Çift Yönlülük İlkesi.....	33
2.3.3. Disiplinler Arası Döngüsellik İlkesi.....	33
2.4. NÖROFELSEFENİN GÜNÜMÜZ FELSEFESİNDEKİ YERİ.....	34
2.5. NÖROFELSEFEDE YER ALAN SORUNLAR	38
2.5.1. Ontolojik Sorun	38
2.5.2. Semantik Sorun	42
2.5.3. Epistemolojik Sorun	45

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CHURCHLAND' LARIN NÖROFELSEFESİ

3.1. NÖROBİLİMİN GELİŞİMİ VE NÖROFELSEFE İLE İLİŞKİSİ	49
3.1.1 Nörobilim	49
3.1.2. Kuramlar Arası İndirgeme	53
SONUÇ.....	62
KAYNAKÇA	65
ÖZGEÇMİŞ.....	71

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ZİHİN FELSEFESİNDEN NÖROFELSEFEYE GEÇİŞ VE CHURCHLANDLAR
ÖRNEĞİ

Hatice Yağmur ŞEHİTOĞLU

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Nevzat CAN

2024, 71 sayfa

Jüri: Prof. Dr. Nevzat CAN

Prof. Dr. Mine KAYA KEHA

Doç. Dr. Celal YEŞİLÇAYIR

Bu çalışmada öncelikli olarak zihin felsefesi üzerine temel bir giriş yapılarak zihin felsefesi ve zihne yönelik genel bir bakış sunulmuştur. Ardından zihin felsefesinin temel meselelerinden biri olan zihin-beden problemine ve bu konuda etkili olan çeşitli teorilere değinilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde zihin-beden problemini çözüme ulaştırma amacıyla yeni bir bakış açısı diyebileceğimiz nörofelsefeye yer verilerek genel hatlarıyla anlatılmış ve nasıl bir yaklaşım sunduğuyla ilgili bilgilere değinilmiştir. Üçüncü bölümde ise nörofelsefenin kurucuları olarak kabul edilen Churchlandların, nörofelsefe aracılığıyla ulaşmak istedikleri hedefe ilişkin bilgiler sunulmuştur. Nörofelsefenin, psikolojiyi nörobilime indirgeyerek sunmuş olduğu çözüm, birçok bakımdan eleştirilse bile, nörobilimin ilerlemesiyle zihin-beden problemine yeni açıklamalar getirebileceği öngörülmektedir. Bu bağlamda nörofelsefenin söz konusu indirgemeci yaklaşımına ilişkin alan içinde henüz bir örnek bulunmasa da bilim tarihi içinde çeşitli indirgeme durumlarının var oluşu, nörofelsefe için umut verici bir örnek niteliği taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Zihin felsefesi, zihin-beden problemi, nörofelsefe.

ABSTRACT**MASTER THESIS****THE TRANSITION FROM PHILOSOPHY OF MIND TO
NEUROPHILOSOPHY AND THE EXAMPLE OF THE CHURCHLANDS****Hatice Yağmur ŞEHİTOĞLU****Advisor: Prof. Dr. Nevzat CAN****2024, 71 pages****Jury: Prof. Dr. Nevzat CAN****Prof. Dr. Mine KAYA KEHA****Assoc. Prof. Dr. Celal YEŞİLÇAYIR**

In this study, first of all, a basic introduction to the philosophy of mind and an overview of the philosophy of mind and the mind is presented. Then, the mind-body problem, which is one of the main issues of the philosophy of mind, and various theories that are effective on this issue are mentioned. In the second part of the study, neurophilosophy, which can be called a new perspective in order to solve the mind-body problem, is explained in general terms and information about what kind of approach it offers is mentioned. In the third part, information about the goal that the Churchlands, who are considered as the founders of neurophilosophy, wanted to achieve through neurophilosophy is presented. Even if the solution offered by neurophilosophy by reducing psychology to neuroscience is criticized in many respects, it is predicted that it can bring new explanations to the mind-body problem with the advancement of neuroscience. In this context, although there is no example of the reductionist approach of neurophilosophy in the field, the existence of various reductionist situations in the history of science is a promising example for neurophilosophy.

Key Words: Philosophy of mind, mind-body problem, neurophilosophy.

KISALTMALAR DİZİNİ

Çev	: Çeviren
F5	: Frontal 5
Hz	: Hertz
İ _k	: İndirgenen Kuram
Mv	: Milivolt
T _k	: Temel Kuram
V4	: Yardımcı görsel korteks
Vb	: Ve benzeri

ÖNSÖZ

Zihin felsefesinin bir alt disiplin olarak kabul görmesinin ardından, zihne ilişkin sorgulamaların derinleşmesi, zihni ve zihnin işleyişini anlamlandırma yolunda önemli adımlar atılmasını sağlar. Zihin felsefesi alanı içinde yer alan temel problemleri çözüme ulaştırma gayesi taşıyan birçok filozof bu alana dair çeşitli fikirler ortaya koyar ve problem alanını genişletip yeni yönelimlerin oluşmasına da zemin hazırlar. Yaklaşık otuz yıldır varlığını devam ettirmekte olan, zihne dair var olan gizemin nörobilimin de devreye girmesiyle açıklanabileceğini iddia eden ve Churchlandlar tarafından ortaya koyulan nörofelsefe bu anlamda oldukça radikal bir disiplin olarak kabul edilir. Zihin ve beyne ilişkin birleşik kuram ortaya koyma gayesini gerçekleştirmek isteyen Churchlandlar, nörofelsefe aracılığıyla psikolojinin nörobilime indirgenmesi yoluyla problemin çözüme kavuşturulabileceği ihtimalini ele alarak bunun bilim tarihi içinde örnekleri bulunduğunu ve nörobilimin gelişimine paralel olarak nörofelsefe için de gerçekleştirilebilir olduğunu ifade ederler. Bu çalışma ile öncelikle zihin felsefesinin tarihsel gelişiminden başlayarak, nörofelsefenin ortaya çıkış sürecine değindikten sonra Patricia Churchland'ın birçok eleştiriye konu olan nörobilim ve psikolojinin entegre edilip kuramların birlikte evrim sürecine ilişkin bilgiler verilir. Nörofelsefe, hâlâ gelişmekte olan bir disiplin olmakla birlikte, sunulan bu çalışma ile disiplinin neyi amaçladığı ve Churchlandların asıl gayesinin ne olduğu konusunda net bir anlayış oluşturulabileceği düşünülür.

Bu bağlamda tez sürecinde danışmanlığımı üstlenen değerli hocam Prof. Dr. Nevzat CAN'a, yardımları ve desteği ile hep yanımda olan Dr. Ali Sefa MENDİL'e ve tüm hayatım boyunca her anımda desteğini hiç eksik etmeyen ve bugünlere gelmemde çok büyük emekleri olan kıymetli aileme teşekkürü borç bilirim.

Erzurum-2024

Hatice Yağmur ŞEHİTOĞLU

GİRİŞ

İnsana ilişkin en temel içgüdülerden biri anlama ve anlamlandırma. Bu, tarih boyunca her dönemde ve her bireyde gözlemlenen bir durumdur. Felsefe tarihine baktığımızda insana ait merak ve keşfetme arzusunun bu anlama ve anlamlandırma arayışından kaynaklandığını görürüz. Bu arayış var oluşsal bir soruşturma içerir. Yani temelde hakiki olarak var olan nedir? Dünyanın var oluşu neye dayanır ve dünya nasıl tezahür etmiştir? Hakikati arama yolunda bu tip sorular insanı görünüş ve gerçeklik arasındaki farkı sorgulamaya yönlendirir. Görünüş derken bu kavram varlığın ya da varlıkların bizlere nasıl görüldüğüyle ilgili bir algı meselesidir ve bu algı zihinsel bir süreçten geçerken gerçeklikten de ayırt edilmelidir. Mesela su dolu bardağın içinde duran çay kaşığı kırık olarak görünür fakat gerçekte öyle değildir. Bu nedenle, felsefi bir etkinlik söz konusu olduğunda, görünüş ve gerçeklik farklı anlamlara gelir. Felsefe tarihinde Antik Yunan'dan itibaren başlayan felsefi etkinliklerle beraber ilk nedeni bulma ve anlamlandırma yolunda elde edilen sonuçlar kendi içinde bir yerde konumlanırken bunun yanı sıra farklı soruşturmalar için de kapı aralar. Öyle ki insanın anlam arayışı doğrudan ve bilinçli bir çabanın ürünü olmasa bile insanın aslında zihin sahibi bir varlık oluşuna ilişkin bir ilk adım kabul edilir.

Antik Yunan filozofları tarafından başlatılan felsefi sorgulama, o dönemin şartları düşünüldüğünde oldukça ileri düşünceler barındırır. Bu düşünceler, öznellik içeren bakış açıları aracılığıyla evrenin anlamlandırılması çabasının ilerisine giderek farklı birçok sorgulamayı gündeme getirir. Bu, her ne kadar başlangıçta bilinçli bir çabanın ürünü olarak kabul edilmese de yeni sorgulama alanı, o dönemde "ruh" olarak adlandırılan ve modern döneme gelindiğinde "zihin" olarak yeniden tanımlanan alana daire. Daha ileri gittiğimizde Ortaçağ ve Modern çağda ruhun ele alınış biçiminin Antik çağdan izler taşıdığını görürüz fakat yine de belirli düzeylerde farklar bulunur. Ortaçağda etkili olan din merkezli anlayış ile beraber insan doğası ve zihin üzerine pek çok tartışma varlığını devam ettirir. Burada yer alan problemler geniş bir alana yayılmış haldedir. Süreç devam ederken her şeyin temelini dine bağlı olduğu fikri Rönesans'la beraber değişim sürecine girer ve Modern çağın başlamasına da etki eder. Özellikle modern dönemle beraber bilimsel etkinlik alanının genişlemesi ve insanın merkezi bir konuma gelmesiyle zihin ile ilgili sorgulamalar daha derin bir hal alır. Bunda zihin

felsefesinin bir alt disiplin olarak kendine yer edinebilmesinin rolü çok yüksektir. Öyle ki diğer tüm alt disiplinlerde olduğu gibi zihin felsefesi de özellikle modern dönemin etkisiyle artık bazı temel problemlere çözüm arayışına girer. Sorgulama alanı genişleyen zihin felsefesi ve zihin ile ilgili olarak özellikle zihnin doğası, işleyişi, zihin ve beden arasındaki ilişki üzerine teoriler geliştirilir. Bu bağlamda modern çağda zihin felsefesi alanında ve zihin-beden problemi konusunda Descartes önemli bir yere sahiptir. Descartes'in zihin felsefesinde önemli bir yere sahip olduğunu "Meditasyonlar" adlı eserinden yola çıkarak görmek mümkündür. O, I. Meditasyon' da, şüphe yöntemini kullanarak kendi varlığına ilişkin bir kanıt ortaya koyduktan sonra öze ilişkin bir gerçeklik ortaya koymak amacıyla kendi özüne dair bir sorgulamaya geçer. Devamında II. Meditasyon' da varlık hakkında "Ben Neyim?" sorusuna, özde düşünen bir şey olarak cevap verir. Descartes'in kendisini özde düşünen bir şey olarak ifade etmesi, düalist olarak addedilmesi için tek başına yeterli bir koşul olarak görülmez. Fakat VI. Meditasyon'a baktığımızda o, kendisinin gerçek anlamda bir ruh ya da zihne tekabül ettiğini ve beden varlıktan ayrıldıktan sonra da varlığını sürdüreceğini açıklar. Bunun tek anlamı vardır, zihin ve beden iki ayrı tözden meydana gelir. Bu açıklama onun kesinlikle düalist bir düşünür olarak kabul edilmesinin kanıtı olarak gösterilir.¹

Descartes zihin ve bedeni iki ayrı töz olarak belirledikten sonra bu kez düşünen töz ve uzamlı(yer kaplayan) töz olarak iki farklı töz belirler, düşünen tözü ise sonlu düşünen ruh ve sonsuz düşünen ruh olarak ayırır.² Descartes'e göre ruh maddi olmayan bir şeydir. "Düşünüyorum o halde varım." ifadesindeki düşünme eylemi ruh tarafından gerçekleştirilir. Ruhun varlığı yalnızca düşünme yoluyla anlaşılır dolayısıyla ruh, düşünceden ibarettir. Ona göre ruhun tam anlamıyla neye karşılık geldiği ifade edilmeden, hayal gücü ve iradeyi anlamak mümkün değildir. Ruh ve beden bir araya gelerek insanı oluşturur. Ruh ya da zihin ve beden insanda bir arada bulunur fakat bu ikisi birbirinden tamamen bağımsızdır. Ruh, bedenden önce var olmuştur ve varlığını devam ettirebilmek için bedene muhtaç bir durumda değildir. Fakat ruh ve beden birbirinden bağımsız iki töz olmasına rağmen bir arada bulunmak durumundadır. Onlar yalnızca birtakım işlevleri gerçekleştirilme amacıyla bir arada bulunma zorunluğuna sahiptir. Ruh, bedene ait organlardan yalnızca beyin ile doğrudan bir temasa girer.

¹ Kamuran Elbeyoğlu, *Zihin Felsefesi*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2019, 62.

² Ayben Ruba Özünür, *Erimci Materyalist Bilim Anlayışı Açısından Bilinç Sorunu*, (Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya 2016, 5.

Beyin aracılığıyla gelen duyumlar ruha iletilir dolayısıyla ruh ve beden arasında bir etkileşim söz konusudur. Descartes, ruh ve beden arasındaki bu etkileşimi sağlayan şeyin beynin merkezinde bulunan epifiz bezi olduğunu söyler. Epifiz bezinin görevi bedende meydana gelen duyumları öncelikle beyne daha sonra beyin aracılığıyla ruha iletmektir.³ Descartes'in bu yaklaşımı kendisinden sonra çağdaş döneme kadar birçok tartışmanın ana konusu haline gelmiş ve birçok eleştiriye maruz kalmıştır.

Zihni anlamaya, zihin ve beynin nasıl çalıştığını açıklamaya yönelik olarak ortaya çıkan teoriler daima yetersiz olarak görülür ve yeni sorgulama alanları aracılığıyla yönelim değişir. Örneğin zihin beden etkileşimi noktasında oldukça önemli görülen kartezyen düalizmin zihin-beden problemini açıklamada yetersiz kaldığı ifade edilir ve aldığı eleştiriler neticesinde yeni bakış açılarının gelişmesine olanak sağlar. Bu noktada materyalist, doğalcı ve monist bir temele dayanan nörofelsefe karşımıza çıkar. Nörofelsefe, oldukça yeni bir alan olmakla beraber bunun yanı sıra çalışma alanı da farklıdır. Yirminci yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıkan bu alan Patricia Churchland'a ait olan "Neurophilosophy: Toward a Unified Science of the Mind-Brain" kitabıyla da ön plana çıkar. Nörofelsefe alanında yapılan çalışmalar nörobilimsel bulguların da dâhil olduğu çalışma alanına aittir. Yani felsefi problemleri bilimsel çalışmalarla entegre ederek, zihinsel süreçlerin beyinde ne şekilde gerçekleştiğine ilişkin bir açıklama sunmayı amaçlar. Bu yapıldığı takdirde zihin ve beyin arasındaki ilişkinin daha iyi anlaşılacağı ve açıklanacağı ifade edilir. Bu sebeple "Nörofelsefe" isimli kitapta da yer verildiği üzere bu iki alan yani felsefe ve nörobilim arasında ortak bir çalışma yapabilmek için öncelikle bu alanlara ilişkin temel bilgilere sahip olmak önemlidir. Çünkü örneğin felsefi sorgulama alanından bakıldığında Churchland açısından beynin nasıl çalıştığı hakkında bilgi sahibi olmak zihin felsefecileri açısından büyük önem taşır ve aynı durum nörobilimciler için de geçerlidir.

Zihin felsefesinin felsefi tavır ve mantıksal analiz yoluyla açıklama getirmeye çalıştığı zihin-beden problemi, bilinç, algı gibi konulara nörofelsefe aracılığıyla yeni cevaplar aranmaya başlanır. Nörofelsefe, zihinsel süreçleri ve zihinsel süreçlerin beyindeki nöral temelleri arasındaki ilişkiyi anlamak gayesiyle felsefe ve nörobilimi bir araya getirir. Bu disiplin bilinç, özgür irade gibi kavramların nörobiyolojik alt yapısını

³ H. Ömer Özden, *Rene Descartes, Doğu'dan Batı'ya Düşüncenin Serüveni: Yeniçağ Düşüncesi*, İnsan Yayınları, Editör: Yrd. Doç. Dr. Ahmet Erhan Şekerci, 3.Cilt, İstanbul 2016, 43-45.

araştırırken, bu fenomenlerin nasıl meydana geldiğine ilişkin bilimsel açıklamalar yapılabilceğini ne sürer. Yani bu yaklaşım, felsefi problemlerin bilimsel verilerle bir araya gelmesi yoluyla zihnin nasıl çalıştığına yönelik açıklamalar yapılabilceğini savunur. Nörofelsefe aynı zamanda, zihinsel durumların beyin durumları ile ilişkili olabileceğini ve zihinsel süreçlerin beyin işlevlerine indirgenebileceği görüşünü ortaya atarak iddiasını temellendirmek amacıyla bilim tarihindeki indirgeme örneklerine atıfta bulunup, bu yaklaşımın nroabilimin ilerleyişine paralel olarak birleşik bir kuram oluşturma hedefine ulaştırabileceğine işaret eder.

BİRİNCİ BÖLÜM

ZİHİN FELSEFESİ VE GELİŞİMİ

1.1. ZİHİN FELSEFESİ NEDİR?

1.1.1. Zihin Felsefesi ve İçerdiği Kavramlar

Zihin felsefesi, anlamı ve kapsamı itibariyle belirsizlik içeren bir alanı ifade eder. Bununla birlikte zihin şeklinde bir disiplinin ortaya çıkmış olması belli birtakım kavramları ve sorunları kapsar. Zihin felsefesi, zihne ve zihinsel faaliyetlere dair felsefi araştırma alanıdır. Alana özgü temel konular ise zihnin varoluşu, özü ve statüsünün ne olduğunun yanı sıra zihnin kendisi haricinde diğer varlıklarla nasıl bir ilişki içinde olduğudur.⁴ Zihin felsefesi, pek çok kavramı içerisine alan bir felsefi alandır. Zihin felsefesini daha iyi anlamak ve konumlandırmak amacıyla zihin, zihinsel hal, zihinsel nitelikler, açık ve kapalı zihin, zihinsel temsil gibi kavramların ne olduğunun bilinmesi gerekir. Bu kavramlara ilişkin tanımların bilinmesi, zihin felsefesinde yer alan temel problemlerin çözümü olmasa bile en azından çözüme giden yolu oluşturur.

Yüzyıllar boyunca zihnin ne olduğu üzerine araştırmalar yapılmıştır. *Zihin* kavramı, modern dönemle beraber felsefeye dâhil olmuş olmasına rağmen İlkçağ'dan itibaren birçok filozof tarafından "ruh" kavramına karşılık gelecek şekilde kullanılır. Bu anlamda zihin kavramının sözlük anlamına bakacak olursak; insana ait acı, sevinç gibi duygular ve düşüncelerle ilgili işlevlerin sadece insanın kendi gözlemine açık olduğu yapıya zihin adı verilir. Bu tanıma göre zihinde gerçekleşen şeyler başkalarına kapalı, özel ve gizlidir.⁵ Zihnin kapsamı içerisine algı, düşünme, anlama, hayal etme, irade, bilinç, bilinçdışı, yönelim vb. kavramlar dâhildir. Dolayısıyla zihin, akli fonksiyonları içeren bir kavram olarak karşımıza çıkar.⁶

Zihin halleri, zihin içerisinde meydana gelen acı ve haz duyma, düşünceler, inançlar, arzular ve endişeler, öfke duyma, sevinç, hatırlama ve beklenti gibi hisleri

⁴ Ahmet Cevizci, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul 2013, 1682.

⁵ Cevizci, 1680.

⁶ Şeref Günday, *Zihin Felsefesi*, Asa Kitabevi, Bursa 2003, 14.

ifade etmek ve zihinsel fenomenler için kullanılan terimdir.⁷ Zihin felsefesinin temel konusunu bu söz konusu fenomenlerin doğası oluşturur.

Zihinsel durumların, duyuların ve de algısal hallere sahip olma durumunun nasıl bir şey olduğunu belirleyen özellikler, *zihinsel nitelikler* olarak adlandırılır. Zihinsel nitelikler aynı zamanda fenomenal özellikler terimiyle de eş anlamlı olarak kullanılır. Fenomenal nesnelerin özelliklerinden hareketle mavi bir top gören kişinin zihninde oluşan mavilik zihinsel bir nitelik olmanın yanı sıra bizzat deneyimleyen kişiye ait olması sebebiyle öznel bir nitelik olarak da kabul edilir.⁸ Kişiye ait zihinsel deneyimleri anlamak ve açıklamak amacıyla kullanılan kavram ve teorilerle ilgili pek çok farklı yaklaşımı içeren zihinsel nitelikler, zihinsel süreçlerin doğasını, nasıl çalıştığını ve etkileşim içinde olduğunu anlamak açısından da önemlidir.

Açık ve kapalı zihne bakacak olursak; açık zihin bir başlangıç noktası gibi düşünüldüğünde, ona şekil veren şey izlenimler olarak karşımıza çıkar. Açık zihin varlığa karşı ön yargı ve alışkanlıklar aracılığıyla değil merak, hayret, sorgulama ile aynı paralelde olan bir zihin halidir. Kapalı zihin ise varlığı alışkanlık olarak görür ve otomatik tepkiler verir. Bu tür bir zihin, koşullanma etkisi gösteren hipnotize olmuş gibi davranan bir zihindir.⁹

Zihinsel temsile göre bir şeyi düşünmek, o şeyin zihin içinde bir temsile tekabül ettiği anlamına gelir. Yani, düşünce devreye girdiği anda bir kavram, dili kullanan kişiye ait zihinde belirli bir imgeyle birleşir.¹⁰ Zihinsel temsil, zihinsel süreçlerin bir parçası olarak ön plana çıkmakla beraber düşünme, anlama ve algı gibi işlevlerin de temel tamamlayıcılık görevini üstlenir.

1.1.2. Zihin – Beden Problemi ve Zihin-Beden Arasındaki Etkileşim

Zihin felsefesi alanı içinde yer alan ve en temel problem olarak kabul edilen zihin-beden problemi temelde zihin ve beden arasında nasıl bir ilişki olduğunu, bu ikisinin nasıl etkileşime girdiğini ortaya koymaya yönelik bir amaç taşır. Bu sebeple zihin ve

⁷ Erdinç Sayan, “Analitik Zihin Felsefesinin Temel Problemlerine Bir Bakış”, *Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 19, 2012, 49.

⁸Cevizci, 1689.

⁹ Mehmet Kasım Özgen, “Açık Zihin ve Kapalı Zihin”, *International Journal of Social Science*, 34, 2015, 156.

¹⁰ Cevizci, 1689.

beden arasında nasıl bir etkileşim olduğunu açıklamak amacıyla çeşitli düşünceler ortaya koyulur. Etkileşimin kaynağına ve nasıl gerçekleştiğine dair ortaya konulanlar çeşitli kuramlara ve bu kuramlarda onlara alternatif kuramların ortaya çıkmasına sebep olur. Milet Okulu filozoflarıyla başlayan ve özellikle Platon'la beraber belirgin bir hale gelen ve Platon'dan Descartes'e kadar ruh-beden problemi olarak adlandırılan zihin-beden problemi, çağdaş döneme geçişle birlikte bilinç-beyin problemi haline gelir.

Zihin-beden probleminin temelinde bilinç problemi yer alır. Bilincin doğasının ne olduğuna yönelik problem yirminci yüzyıla kadar çözülmeyi bekler. Yirminci yüzyıla beraber bilinç problemi üzerine yönlendirilen felsefi ve bilimsel çalışmalar doğrultusunda bilinç kısmen de olsa aydınlatılmaya başlanır. Fakat yirminci yüzyılda başlayan çalışmaların bir başlangıç niteliği gösterdiği, bilince dair var olan problemlerin henüz tam anlamıyla çözüme kavuşturulmadığı da aşikârdır. Bunun elbette birçok sebebi vardır ve bu sebeplerin başında bilincin doğasından kaynaklanan sınırlamalar gelir.¹¹ Zihin ve beden arasındaki etkileşimi daha iyi anlayabilmek açısından bilincin tanımı yapılabilir fakat bilinç ile ilgili herkesin hemfikir olduğu bilimsel bir tanım bulunmaz. Yapılan farklı tanımlara göre bazıları bilinci uyandırdığımız andan başlayarak uyku haline geçene kadar süren bir fenomen olarak tanımlarken, bazıları tarafından ise dikkatin bir şeye yönelmesi durumu olarak tanımlanır. Bunlara ek olarak bilincin aslında tek bir türden fenomen olmadığını pek çok şekilde ortaya çıktığını ifade edenlere de rastlanır.¹²

Bilinç problemine baktığımızda ise karşımıza öznel deneyim çıkar. Öznel deneyim, fenomenal bilinç ile doğrudan ilişkilidir. Fenomenal bilinç, birinci tekil kişinin bizzat kendi bilincidir. Başka bir ifadeyle bir deneyimi yaşamının nasıl bir his olduğuna aracısız ve apaçık bir şekilde ulaşmak anlamına gelir. Dolayısıyla bilinç problemi alanında beynin öznel deneyimleri nasıl ve neden oluşturduğuyla ilgilenilir.¹³ Buna da bilincin zor problemi adı verilir. Zor problem, fenomenal bilincin fiziksel süreçler tarafından nasıl ve neden ortaya çıkarıldığını açıklama problemidir.¹⁴ Bilince

¹¹ Eyüp Süzgün, *John Searle'ün Bilinç Teorisi*, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2009, 8.

¹² Ferhat Onur, "Bilinç Problemi ve Panpsişizm", *Metazihin Yapay Zeka ve Zihin Felsefesi Dergisi*, 2(1), 2019, 70.

¹³ Emir H. Özel, Gizem Gül Akbaş, Akın Akbulut, "Bilincin Zor Probleminde Bazı Anti-Epifenomenalist Bilimsel Yaklaşımlar: Bir Derleme Çalışması", *Psikoteori Dergisi*, 2(2), 2021, 37.

¹⁴ D. J. Chalmers, "The Character of Consciousness", *New York: Oxford University Press*, 2010, 105.

ait bu problemin “zor problem” olarak nitelendirilmesinin altında bu alanla ilgili olan ve “kolay problem” olarak adlandırılan problemlerin çözüme kavuşturulma ihtimali yanında bilincin nasıl ve neden oluştuğu konusunun çözüme kavuşturulamayacağı endişesi yatar.¹⁵

Zor problem, fenomenal bilinci aracısız bir şekilde içebakış yöntemiyle yani birinci şahıs perspektifiyle ve başka bir bilinci de dışarıdan yani üçüncü şahıs perspektifiyle soruşturma noktasında kendisini gösterir.¹⁶ Birinci şahıs bakış açısı ve üçüncü şahıs bakış açısı bilincin veri kaynağını oluşturur. Örneğin herhangi bir yerimiz ağrıdığı anda bunu sözlü bir şekilde dile getirebilir aynı zamanda betimleyebiliriz. Bu ağrı hissi sadece ağrıyı duyan tarafından hissedilebilir. Doktor, muayene sonucunda çeşitli yöntemlerle ağrının sebebini saptayabilse de ağrının kendisine rastlamaz. Burada birinci şahıs perspektifi ve üçüncü şahıs perspektifi arasında niteliksel bir durum var olsa da niceliksel boşluk devam eder.¹⁷ Zor problemin, zor problem olarak adlandırılmasında rolü olan David Chalmers, birinci şahıs perspektifine ait verilerin üçüncü şahıs perspektifine ait verilere indirgenemeyeceğini ve bu iki türden veriyi birbirine bağlayan temel yasaları bulma görevinin bilinç bilimine ait olduğunu söyler.¹⁸

1.2. ZİHİN KURAMLARI

1.2.1. Monist Zihin Kuramları

Tekçi kuramlar evrenin tek bir tözden meydana geldiğini ifade eder. Fakat tekçi kuramlar içerisinde, var olan tözün doğası ile ilgili olarak çeşitli tartışmalar söz konusudur. Materyalizm açısından evren bütünüyle fizikselken, idealizm açısından evren yalnızca zihinsel tözden meydana geldiği kabul edilir. Bununla beraber tarafsız tekçilik açısından diğer kuramlarda kabul edildiği üzere evrenin bütünüyle fiziksel ya da zihinsel tözden oluştuğu gibi bir ifadeye rastlanmaz.¹⁹

¹⁵ Onur, “Bilinç Problemi ve Panpsişizm”, 69.

¹⁶ Zekiye Kutlusoy, “Günümüz Zihin Felsefesinin Zorlu Sorunu”, *Felsefelogos*, 1, 2016, 71.

¹⁷ Ceren Yiğit, “Zihin Felsefesi Çalışmaları: Görünenden Gerçekliğe Geçişte Beş Farklı Yaklaşım”, *Yeni Fikir Dergisi*, 13(26), 2021, 38.

¹⁸ Andrew Bailey, *Zihin Felsefesi*, (Çev.: Füsün Doruker), Fol Yayınları, Ankara 2021, 341.

¹⁹ Antti Revonsou, *Bilinç Öznelliğinin Bilimi*, Küre Yayınları, (Çev.: Selim Değirmenci), İstanbul 2017, 36-37.

Tekçi maddecilik diğerk bir adıyla fizikselcilik, evreni meydana getiren ve tek bir türden olan temel tözün fiziksel madde olduğunu söyler ve alt başlıklara ayrılır. Bu noktada eleyici materyalizm, bilincin bir yanılsama olduğunu öne sürerken, indirgemeci materyalizmde bilinç, bir çeşit beyin faaliyeti olarak kabul edilir. Belirimci materyalizmde ise bilinç, beyin içerisinde gerçekleşen üst düzey bir etkinliktir, beyin ile etkileşim içindedir fakat beyne indirgenemez. İşlevselcilik açısından bilinç soyut, nedensel ya da girdi-çıkıtı ilişkileriyle tanımlanır. Davranışçılıkta bilinç ve öznel deneyimin, somut olgular olmamaları sebebiyle bilim içerisinde yer alamayacakları ifade edilir. Tekçi idealizm, evreni meydana getiren tözün bilinç olduğunu söylemenin yanı sıra var olan her şeyin bilinçli bir deneyimden meydana geldiğini savunur. Tarafsız tekçilik ise, evreni meydana getiren tözün, fiziksel madde ve zihinsel olanın dışında başka bir şey olduğunu, madde ile bilincin daha temel olan bir şeye bağlı olduğunu öne sürer.²⁰

1.2.1.1. Materyalizm

Materyalizm, sadece tek bir tözün var olduğunu iddia eden görüştür. Materyalistler açısından mühim olan, zihinde gerçekleşen olayların tümüyle fiziksel terimlerle açıklanmasıdır. Bu nedenle materyalistler, zihne ait indirgemeci bir analiz vererek zihinsel durumları bütün olarak fiziksel süreçlerde ifade etme gayretindedir.²¹ Materyalizmin temelini oluşturan üç yaklaşım vardır. Bunlardan ilki, bilincin gerçekliğini ve varlığını tamamen reddetmektedir. İkinci yaklaşımda bilinç kabul edilir fakat bilinç beyinde gerçekleşen nörolojik olaylara indirgenir. Üçüncü yaklaşımda ise bilinç fiziksel bir varlık olarak kabul edilir ve bilinç beyinin üst düzey bir etkinliği olarak tanımlanır.²² Materyalistlerin ortak paydası; tekdüze zihinsel yaşantımızın madde dışında herhangi bir zihinsel niteliğine karşı çıkmalarıdır. Materyalist düşünürlerin tamamı ne şekilde olursa olsun; inançlar, arzular, niyetler gibi sıradan zihinsel durumların varlığını reddeder ve bilinç gibi zihinsel özelliklerin madde dışında var olup olamayacağı meselesine yönelik şüphe oluştururlar.²³

²⁰ Revonsuo., 54, 94, 113.

²¹ Vedat Çelebi, “Zihinsel Durumların Ne Olduğu Problemine İlişkin Temel Yaklaşımlar”, *Felsefe Dünyası*, 2(60), 2014, 140.

²² Mehtap Doğan, “Bilincin Doğasına Yönelik Beş Temel Yaklaşım”, *MetaZihin*, 1, 2018, 29.

²³ Çelebi, “Zihinsel Durumların Ne Olduğu Problemine İlişkin Temel Yaklaşımlar”, 141.

1.2.1.1.1. Eleyici Materyalizm (Eliminatif Materyalizm)

Eleyicilik veya diğeri bir adıyla eliminatif materyalizm, zihnimiz ile ilgili olarak bilindik, sağduyu anlayışımızın yanlış olduğu ve sağduyumuz aracılığıyla meydana gelen zihinsel durumların bir bölümünün hatta tamamının aslında gerçekte var olmadığı şeklinde karşımıza çıkan bir iddiadır. Felsefe tarihi boyunca insan doğasının farklı yönlerini incelemesi bakımından birçok eliminativist düşünür karşımıza çıkar. Örneğin; özgür irade yönünden insan psikolojisi söz konusu olduğunda, bunun bizim irademiz ile aynı noktada kesişen herhangi bir boyutu olmadığını söylerken Holbach gibi katı deterministler eliminatif bir tutum benimserler. Bunun yanı sıra Hume'da ego ya da kalıcı bir deneyim öznesi olduğu fikrini yadsıyarak, benlik konusunda eliminativist olarak karşımıza çıkar.²⁴

Belirli zihinsel durumların varlığını reddeden çağdaş eliminatif materyalizm, nispeten yeni sayılabilecek bir teoridir. Çağdaş eliminatif materyalizm terimi ilk olarak James Cornman tarafından ortaya atılır. Bununla birlikte temel fikir C.D.Broad'a kadar geriye gider. Eliminatif materyalizmin ana kökleri ise Wilfrid Sellars, W.V.O. Quine, Paul Feyerabend ve Richard Rorty gibi 20.yüzyılda yaşamış olan filozoflara dayanır. Günümüze daha yakın bir tarihe baktığımızda ise eliminatif materyalizmin daha geniş bir çevrenin ilgisini çektiğini görürüz. Bu isimlerin başında Paul ve Patricia Churchland olduğu kabul edilir.²⁵

Paul ve Patricia Churchland inanç, arzu, korku gibi zihinsel durumların terk edilmesi yönünde çeşitli argümanlar öne sürer. Bunun yanı sıra Churchland'lar tarafından söz konusu zihinsel durumların hatalı oldukları ve bunların yerini gelişen ve gelişmeye devam edecek olan nörobilimsel açıklamalara bırakacağı iddia edilir.²⁶ Eliminatif materyalizm, zihnin veya zihne yönelik yapılan konuşmaların bilimsel ve felsefi ifadeden çıkarılmasını, gerçekliğe ait bilgimizden veya kavramsal birikimimizden elenmesini önerir. Eliminatif materyalizmin ortaya koyduğu iddiaya göre zihin veya zihinsel durumlar yoktur. Bu iddia ontolojik açıdan ele alınabileceği

²⁴ William Ramsey, "Eliminative Materialism", *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, <https://plato.stanford.edu/entries/materialism-eliminative/>, (23.05.2023), 1.

²⁵ Ramsey, "Eliminative Materialism", 1.

²⁶ Bailey, 278.

gibi zihin gerçekte varsa bile zihin hakkında konuşmanın, bilimsel bilginin gelişimi kısmına herhangi bir yararı yoktur şeklinde pragmatik açıdan da ele alınabilir.²⁷

Eliminatif materyalizm yapılan açıklamadan da anlaşılacağı gibi esasında bir indirgemeciliktir. Yani zihinsel durumlar fiziksel olarak beyin içerisinde gerçekleşen durumlara indirgenir. Bu görüş eliminatif materyalizm ve indirgemeci materyalizmin ortak görüşü olarak karşımıza çıkar.²⁸ Churchland açısından da bu tarz bir materyalist görüş bu konuda en anlaşılır olan teoridir.²⁹ Bu teorideki tek gerçeklik ise nörofizyolojik gerçekliktir. Söz konusu gerçeklik insanlar tarafından gündelik dilde kullanıldığı haliyle tasvir edilir ve tanımlanır. Bir örnekle açıklamak gerekirse; zihinsel bir durum olması sebebiyle “kırmızı görme deneyimi”, nörobiyolojinin gelişimiyle “görsel kortikal alan V4*’deki 40 Hz’lik nöroelektiriksel salınım” olarak ifade edilecektir. Bu da bizi artık şüpheye yer bırakmayacak şekilde bilimsel terimler aracılığıyla açıklama yapılacağı sonucuna götürür.³⁰ Eliminatif materyalizmde bu konuda aynı fikirdedir. Churchland, “inanç, arzu, korku, duyum gibi kavramlar, nörobilim mevcut kavrayışlarımızın yetersizliği herkesçe görülebileceği kadar olgunlaştığı zaman yeni kavramsal çerçevemizin üstünlüğü kabul gördüğü zaman içsel durumlarımızın nihayetinde gerçekten uygun bir kavramsal çerçevede yeniden kurma olanağını yakalamış” olacağını düşünür.³¹

Eliminatif materyalizm adı verilen görüşe göre, zihnimiz ve bilincimize ait olan kavramlarımız “halk psikolojisi”, denilen bir teorinin kavramlarıdır. Eliminatif materyalizme göre halk psikolojisi, tüm insanların bazı müşahede edilebilir davranışları ile müşahede edilemez davranışları arasındaki bağlantılardan söz eden barbar bir psikolojidir. Patricia Churchland’ın aktarımına göre: “Halk psikolojisi sağduyu psikolojisidir; davranışı inançların, isteklerin, algıların, beklentilerin, hedeflerin, duyumların ve birçok şeyin sonucu olarak açıkladığımız psikoloji bilimine karşılık gelir.

²⁷ Ferhat Onur, *Çağdaş Zihin Felsefesinde Bilinç Problemi: Bir Panpsişizm Savunusu*, (Doktora Tezi), Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya 2019, 63.

²⁸ Emine Gören Bayam, ‘Çağdaş Zihin Felsefesinde Materyalizmin Ruha Bakışı: Paul Churchland’ın Zihin Görüşü Üzerine Bir Değerlendirme’, Osman Murat Deniz/Şevket Yavuz, *İnsanın, İncanın ve mekanın inşası-II: Değerler ve Kavramlar Uluslararası ve Disiplinlerarası Ruh Sempozyumu Bildiriler ve Özetler Kitabı* (371-390), ÇOMÜ yayımları, Çanakkale, 2021, 375 .

²⁹ Paul M. Churchland, *Madde ve Bilinç: Zihin Felsefesine Güncel Bir Bakış*, (Çev.: Berkay Ersöz), Alfa Yayınları, İstanbul 2012, 41.

³⁰ Revonsuo, 62.

³¹ P.M. Churchland, *Madde ve Bilinç*, 72.

Genellemeleri zihinsel durumları başka zihinsel durumlarla, algularla ve eylemlerle bağlantılandıran kuramdır".³² Halk psikolojisi insana ait olan kimi davranışları tahmin etmek ve izah etmek amacıyla, zihinsel durumlara gönderme yapan ve zaman içerisinde toplumlar tarafından meydana getirilen yasalardan oluşur. Konunun daha anlaşılır hale gelmesi için öncelikle zihinsel durumların ne olduğunu belirtmekte fayda vardır. Zihinsel durumlar, zihin içerisinde meydana gelen acı ve haz duyma, düşünceler, inançlar, arzular ve endişeler, öfke duyma, sevinç, hatırlama, beklenti gibi hisleri ifade etmek için kullanılan tanımlamadır.³³

"Halk psikolojisi" derken bu ifadeden en az iki şeyi mutlaka anlarız. Bunlardan ilki mevcut toplumda insanların karşılıklı münasebetleri sonucu ortaya çıkan davranışları ve inançlarını açıklamak amacıyla kullandıkları kalıplaşmış genellemelerdir. İkincisi ise analitik zihin felsefesinde doğruluğu gerçekmiş gibi kabul edilen önermelerden oluşan ve aynı zamanda "zihnin standart modeli" denilen şeydir.³⁴

Eliminatif materyalizme göre, halk psikolojisine ait olan yasalar anlaşılması zor ve belirsizlikler içeren, fazlaca kural dışılık gösteren ve yanlışlıklara sahip olan önermelerdir. Bu sebeple deneysel kabul gören bir kuramın yasaları olma potansiyeli içermezler³⁵. Bu durum halk psikolojisinin, kavramlara ilişkin yanılğı oluşturması sebebiyle, bilim içerisinde bu tarz kavramların olmasının doğru olmayacağı gerekçesiyle elemeye tabi olması sonucunu doğurur.³⁶ Halk psikolojisi içerisinde yer alan ve zihinsel durum dediğimiz durumlardan olan bilinç, bilim içerisinde yer almaz. Eliminatif materyalizm böyle bir iddiayı ortaya koyarken, halk psikolojisi içerisinde yer alan kavramların bilimden elenmesine yönelik tezini, daha önce bilim tarihinde doğru olduğu kabul edilen ancak sonrasında aslında yanılısma oldukları tespit edilen kavramları hatırlatarak temellendirir. Eliminatif materyalizm ortaya koyduğu iddiayı temellendirmek amacıyla bilim tarihinde benzer olduklarını düşündükleri olaylar ile

³² Patricia Smith Churchland, *Nörofelsefe*, (Çev.: Özge Yılmaz), Alfa Yayınları, İstanbul 2020, 332.

³³ Erdinç Sayan, "Analitik Zihin Felsefesinin Temel Problemlerine Bir Bakış", *Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 19, 2012, 49-50.

*Görsel alan V2, sekonder (ikincil) görsel korteks içindeki ilk bölgedir. Görsel alan V4 ise V2' den bilgiyi alıp gereken yere bilgi iletimini sağlayan alandır.

** Hz (hertz), frekans birimini ifade etmek amacıyla kullanılan bir terim olmakla beraber saniye başına düşen titreşim ya da dalga sayısını temsil etmektedir.

³⁴ Serdal Tümçaya ve Berk Yaylım, "Eleyici Materyalizm 'Zihnin Tüm İçeriğini' Elemeyi Mi Önerir?", *Felsefe Dünyası*, 66, 2017, 253-254.

³⁵ Sayan, "Analitik Zihin Felsefesinin Temel Problemlerine Bir Bakış", 50.

³⁶ Bailey, 278.

örneklendirme yoluna gider. Halk psikolojisine ait kavramların, bilim tarihi içinde zamanla elemeye maruz kaldıklarını göstermek amacıyla flojiston-yanma, kalorik-ısı* gibi örnekleri kullanır.³⁷

Eliminatif materyalistler bilincin, bilimden elenmesi gerektiği iddiasını ortaya koyarken genellikle kimya bilimiyle ilgili olan flojiston örneğinden yararlanır. Bu örneğe göre yanma olayının oksijen ile olan münasebeti hala ortaya koyulmamışken, flojiston adındaki maddenin yanma tepkimesi gerçekleştiği sırada yanan madde aracılığıyla açığa çıktığına ve bu sebeple yanmanın oluştuğuna inanılmaktaydı. Fakat kimyagerler tarafından incelenen yanma olayında oksijen ile karşılaşıldı ve oksijenin hâlihazırda yanmakta olan maddeden açığa çıkmadığı, aksine yanmakta olan maddeye dışarıdan gelip bağlandığı görüldü. Bu keşiften sonra flojiston kuramı elenerek yerini oksijen kuramına bıraktı ve tarihe karıştı. Eliminatif materyalizm açısından bilinçte aynı flojiston kuramında olduğu gibi bilimsel terminolojiden elenecektir.³⁸ Çünkü bilincin temelleri bilimsellikten uzak olan halk psikolojisinin bir parçasıdır. Herhangi bir eliminatif materyalist açısından, kişiye zihin yükleyerek açıklamaya çalıştığımız davranışların arkasında yer alan halk psikolojisinin ve ona ait olan bilinç kavramının bilimsel bir temeli yoktur. Flojiston ve kalorik örneği kimya için, gök kubbe örneği astronomi için gereksiz kavramlar haline dönüştüğü gibi bilinçte aynı durumda olacak ve faydasız bir kavram haline gelecektir. Bu nedenle bilinç kavramı bilimden tümüyle elenmeli ve yerine nörobiyoloji ve nörofizyolojiye ait kavramlar getirilmelidir.³⁹

1.2.1.1.2. İndirgemeci Materyalizm

Ullin T. Place ve J.J.C. Smart, Ernest Nagel'e ait indirgeme modeli ve Carl Hempel'e ait çıkarımsal-nomolojik açıklama modeli gibi 1950'lerde çok popüler olan indirgemeci fikirler ile modern zihin-beyin indirgemesi fikri arasında ilişki kurma girişimini başlatan filozoflardır. Günümüze daha yakın olan bir tarihe baktığımızda ise

³⁷ Doğan, "Bilincin Doğasına Yönelik Beş Temel Yaklaşım", 30.

*Kalorik Kuram: Evrendeki toplam ısının korunduğu ve bir maddede var olan ısının o maddenin durumuna bağlı olduğu ilkesine dayanan kuram.

³⁸ Revonsuo, 55.

³⁹ Doğan, "Bilincin Doğasına Yönelik Beş Temel Yaklaşım", 30.

Jaegwon Kim tarafından fizikselci zihin-beden indirgemesinin yeniden tanımladığı görülür.⁴⁰

Özdeşlik teorisi olarak da karşımıza çıkan indirgemeci materyalizmin temel savı yalınlıktır. İndirgemeci materyalizm açısından zihin durumları denilen durumlar, beyin durumlarıyla özdeştir, bunun yanı sıra zihin durumları beynin fiziksel durumlarına indirgenebilir.⁴¹ Özdeşlik teorisine göre bilinç ve bilinçli zihinsel durumlar reddedilmez, bu teorinin karşı çıktığı şey zihinsel ve fiziksel olanın iki farklı şey olarak düşünülmesidir. Buna göre bilinç, beyindeki fiziksel durumun kendisidir.⁴²

İndirgemeci materyalizmde öne sürülen argümanlar tıpkı eliminatif materyalizmde olduğu gibi bilim tarihine atıfta bulunur. Somut, gözlemlenebilir olguları tasvir eden kuramlar, farklı türden gözlemlenebilir olguları tasvir eden daha temel kuramlara oldukça başarılı şekilde indirgenir. İndirgemeci materyalistler açısından, psikoloji ve nörobilimin etkileşiminde de aynı bu şekilde bir gelişme yaşanacağı düşünülür.⁴³

İndirgemeci materyalizmin onay almasında etkili olan neden, henüz beyne ait kompleks işleyişlerle ilgili olarak özdeşlikler hakkında yeterli düzeyde bilgi sahibi olamasak bile gelişen bilimle beraber bunların ortaya çıkarılacağı düşüncesidir. Yapılan çalışma ve araştırmalarla beraber ‘ses, ışık, sıcak, soğuk’ tarzı somut, algılanabilir kavramlara ilişkin bilgilerimizin artmasının yanında bu kavramların özellikleri de daha anlaşılır şekilde ifade edilir. Dolayısıyla ses kavramını ele aldığımızda, sesin havada yayılan dalga katarından meydana geldiğini, yüksek salınım frekansına sahip olma özelliğinden dolayı, yüksek perdeli olma özelliğinin ortaya çıktığı ve bu ikisinin ses denilen kavramla özdeş olduğu çalışmalar sonucunda ispatlanır. Işık olarak adlandırılan şeyin aslında elektromanyetik dalgalardan oluştuğu, bunun yanı sıra bir nesnenin rengini belirleyen şeyin, onun sahip olduğu üçlü yansıtma verimiyle özdeş olduğu kabul edilir. Sözü edilen oran, nesneden meydana gelen müzikal bir orana benzer, fakat bu benzerlik ses dalgaları olarak değil elektromanyetik dalgalar halinde bulunur. Bir nesneye ait sıcaklık ve soğukluğun, nesneyi oluşturan moleküllerin hareketleri sonucu meydana geldiğini; sıcaklığın yüksek ortalama kinetik enerji ile soğukluğun ise düşük

⁴⁰ Revonsuo, 60.

⁴¹ P.M. Churchland, *Madde ve Bilinç*, 41

⁴² Doğan, “Bilincin Doğasına Yönelik Beş Temel Yaklaşım”, 32

⁴³ Revonsuo, 61.

ortalama kinetik enerji ile özdeş olduğu ispatlanır. İndirgemeci bir materyalist açısından “zihinsel durumlar” söz konusu olduğunda bizde oluşan bu fikir, beyin durumlarıyla özdeşdir. Yani zihin ile beyinsel aktiviteler birbirine indirgenebilir durumdadır.⁴⁴

Ses, ışık, sıcak, soğuk gibi kavramların tanımlarının verilmesi, bunların daha iyi izah edilmesine örnektir. Bu bir anlamda kavramlar arası indirgeme olarak karşımıza çıkar. Verilen bu örnekler, ortaya çıkan yeni kavramı öncekilerin önerdiklerini daha iyi bir şekilde tanımlar ve yansıtır. Fakat buradaki söz konusu durum bizzat kavramın kendisiyle ilişkili değil, tanımlama biçimiyle ilgilidir. Sonuçta, örneğin ses kavramı bundan binlerce yıl önce de aynıydı şimdi de aynı. Ses, ışık, sıcak, soğuk gibi fenomenler indirgeme sonucunda ortaya çıkan özellikler ile sağduyuya dayanan kavramsal çerçeveye dayanan şeyler arasındaki bağ ile ilgilidir. Buradan çıkarılabilecek sonuca göre indirgemeci materyalizm açısından, indirgeme işlemi sadece nesnel gerçekler arasında değil bunun yanında sağduyuya dayalı olanlar arasında da görülebilir.⁴⁵

Özdeşlik kuramına göre nörobilim, halk psikolojisinin indirgenmesi için lazım olan koşulları bir gün mutlaka karşılar. Buna inanmasını sağlayacak sebepleri ifade edecek olursak: İlk olarak, insanın fiziksel kökenine ve yaradılışına bakılır. İnsan, öncelikle döllenmiş yumurta şeklinde oluşumuna başlar ve DNA moleküllerinde hazır bulunan bilgilerle anne karnında gelişimine devam eder. Bunun devamında içsel işlemler ve fiziksel dünyayla girdiği etkileşimler sonucu bütünüyle fiziksel bir sistem ortaya çıkarır. Nörobilimin uğraştığı şey aslında davranışı kontrol eden bu içsel işlemlerdir. İlk maddeyle bağlantılı olacak şekilde, tüm hayvan tiplerinin kökenlerinin de bütünüyle fiziksel bir doğaya sahip olduğu anlaşılır. Evrimsel tarih argümanının da söylediği gibi beyin ve merkezi sinir sistemi davranışı kontrol eder. Bu durum, davranışı kontrol edilen canlıların eninde sonunda çoğalma amacı taşıdıkları anlamına gelir. Kısacası davranışların temel sebepleri sinirsel etkinliklerle ilişkilidir. Son madde, canlıların sinir sistemini ve davranışsal yeteneklerinin yanında kusurlarını da ortaya çıkararak onları uygun biçimde ifade etmesi bakımından nörobilimin kat edeceği yolla alakalıdır. İlk iki madde nörobilimin bunu başarması gerektiğini öne sürer. Nörobilim

⁴⁴ P.M. Churchland, *Madde ve Bilinç*, 41-42

⁴⁵ Dünder Gürlük, *Descartes' in Zihin Teorisi ve Çağdaş Zihin Felsefesindeki Eleştirileri*, (Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın 2022, 46.

hem basit canlılarda hem de insanlarla ilgili olarak belirli düzeyde bunu başarmıştır fakat yeterli değildir. Bu durum indirgemeci materyalist için umut niteliğindedir.⁴⁶

1.2.1.1.3. Davranışçılık

Davranışçılık kuramı, zihinsel terim ya da zihinsel ifadelerin anlamları ile ilgili bir kuram olarak karşımıza çıkar. Davranışçılığa göre zihinsel terimler ve davranış ortaya koyan, ifade eden terimler arasında tanımsal bir ilişki bulunur. Davranışçılık tarafından acı, haz, arzu ve bu tarz zihinsel terimlerin, davranışı ortaya koyan terimler türünden analiz edilebileceği ileri sürülür. Bu kurama göre, bir insanın acı duyduğundan bahsetmek, o kişinin ağlaması, bulunduğu durum için yardım istemesi ve bunun gibi davranışlarda bulunmasından bahsetmenin bir yoludur. Fakat zihinsel terimler sadece mevcut davranışları ifade eden terimlere tercüme edilemezler.⁴⁷

Davranışçılara göre, kişi sadece yaptıklarıyla değil bunun yanında yapabilecekleri veya yapmaya yatkın oldukları şeylerle de zihne sahip oluşlarını doğru bir şekilde tanımlayabilirler.⁴⁸ Yani acı duyan bir insan yukarıda belirtildiği üzere ağlama davranışını sergilemeyebilir. Acı duyan kişi, bulunduğu ortamda ağlama davranışı sergilemesinin kabul görmeyeceğini düşünüyorsa, acı hissini taşımasına rağmen ağlama eylemini gerçekleştirmeyebilir. Davranışçılık, bu durumu açıklarken eğilim kavramını kullanır.⁴⁹

Bu çerçevede eğilimler, kişinin yaptıkları ve yapabilecekleri arasındaki boşluğa denk gelir. Kişinin yapmaya eğilimli olduğu eylemleri gerçekleştirmesi normal bir şekilde karşılır, fakat bunun yanında imkânlardan ötürü normal şartlar altında yapmadığı bazı şeyleri yapmaya da eğilim gösterebilir. Tehlikeli bir durum karşısında kişi cesaret gösterme eğilimi taşımasına rağmen hayatını sakın bir çevrede geçirebilir, bu durum onun cesaretini herhangi bir zarara uğratmaz. Sahip olduğu düşünülen cesaret hiçbir durumda dışı vurulmadığı zaman kişi, çevresindekiler tarafından cesur olarak adlandırılmayacağı gibi kendisi de bu konuda şüpheye düşebilir. Buna ek olarak kişi herhangi bir eğilime sahip olmamasına rağmen öyleymiş gibi de davranabilir.

⁴⁶ P.M. Churchland, *Madde ve Bilinç*, 44-45.

⁴⁷ Erhan Demircioğlu, *Makinedeki Hayalet*, Fol Yayınları, Ankara 2022, 121.

⁴⁸ John Heil, *Zihin Felsefesi Çağdaş Bir Giriş*, (Çev.: Seda Akbıyık, Merve Bilgili), Küre Yayınları, İstanbul 2020, 101.

⁴⁹ Demircioğlu, 122.

Örneğin cesaret eğilimine sahip olduğu varsayılan kişi, cesarettten bağımsız olarak gelecek tehlikenin farkına varamadığı için harekete geçmeyebilir.⁵⁰

Davranışçılık açısından açıklanamazlık ilkesi doğru değildir, zihinsel faaliyetlerden söz etmek esasen fiziksel olarak gerçekleştirilen davranışlar olması sebebiyle kendisi fiziksel olan davranışlar doğal olarak fiziksel nesnelere yola çıkılarak açıklanabilmelidir. Davranışçılık kuramına göre açıklanamazlık ilkesinin yanlışlığını ortaya koyabilmek için dilin doğasının doğru şekilde kavranması gerekir.⁵¹

Davranışçılık kuramının, zihinsel terimleri içsel durumlar aracılığıyla tanımladığını varsayarak, “acı” terimi bir kişinin yaşadığı içsel bir hisse atıfla tanımlandığında; kişinin acı duyduğunu söylediğimizde, aslında bizim gözlemimize kapalı şekilde içsel bir durum içinde olduğunu söylemiş oluruz. Bu durumda zihinsel terimler, içsel durumlar aracılığıyla açıklanıyorsa ve yukarıda söylediğimiz gibi bir kişiye ait içsel durum diğerlerinin gözlemine kapalıysa, acı çeken kişinin “acı” terimine yüklediği anlam diğer kişilerde “acı” terimine yüklenen anlam ile aynı olmayabilir. Yani benim ve onun aynı terime yüklediğimiz anlam benim tarafımdan bilinemez bir durumdadır.⁵²

Bu noktada karşımıza dilin kullanımı çıkar. Wittgenstein’in bakış açısına göre sözcükler anlamlarına “dil oyunları” yardımıyla sahip olurlar. Bir sözcüğün ifade ettiği anlamın doğru şekilde kavranabilmesi, dil oyununun da ki görevinin kavranmasıyla aynı paraleldedir. Diğer zihinler ile ilgili problem his, duyum tarzı sözcüklerin günlük kullanımı dışına çıkıp bunlara özel yorumlar getirildiğinde açığa çıkar. Gilbert Ryle bu konuyla alakalı olarak Wittgenstein’in söylemlerini daha ileri götürür ve zihnin aslında bir tür varlık olduğu varsayımının kategori hatası olduğunu söyler.⁵³ Kategori hatasını ise “Zihin Kavramı” isimli kitabında şu örnekle açıklar: *Oxford ya da Cambridge’i ilk kez ziyaret eden bir yabancıya, sırasıyla, kolejler, kütüphaneler, oyun alanları, müzeler, bilimsel araştırma merkezleri ve yönetim birimleri gösterilir. Bunun üzerine o, “peki ama üniversite nerede?” diye sorar. “Kolej üyelerinin buldukları, yöneticilerin çalıştıkları, bilim insanlarının araştırma yaptıkları yerleri gördüm ama sizin üniversite üyelerinizin buldukları ve çalıştıkları üniversiteyi henüz görebilmiş değilim.” O*

⁵⁰ Heil, 102.

⁵¹ Demircioğlu, 122

⁵² Demircioğlu, 123

⁵³ Heil, 99

zaman ona, üniversitenin görmüş bulunduğu, laboratuvar ve kolejlere benzer şekilde, görülmeden kalmış bir başka alt düzeyden kurum olmadığı açıklanır: üniversite zaten görmüş olduğu şeylerini tümünün düzenleniş şekline başka bir şey değildir. Onlar görüldüğü, onların birlikte düzenlenişini anlaşıldığı zaman, üniversite de görülmüş olur. Onun hatası Hristiyan Kilisesi, Ashmolean Müzesi ve Üniversite hakkında aynı şekilde konuşmanın doğru olduğu önyargısından kaynaklanmaktadır ve bu şekilde konuşunca, sanki 'Üniversite' de sözü edilen birimlerin içinde yer aldığı sınıfın başka üyesi imiş gibi kabul edilmektedir. O hatalı bir şekilde, öteki kurumların ait olduğu kategoriye Üniversiteyi de yerleştirmektedir.⁵⁴ Ryle açısından hata en başta yapılır. Çünkü zihinler hayalet olmadığı gibi başka türden varlıklar da değildir. Zihin kelimesinin günlük dilde kullanım işlevi akılda tutulduğu sürece bu gerçeklik kendiliğinden fark edilir.⁵⁵

Zihin sözcüğü belirli bir türe ait varlığın kavramı olmadığına göre, o halde neyin kavramı olduğu sorusu karşımıza çıkar. Zekice davranma kapasitesi olan varlıklara zihin atfedilmesi gerektiği hususunda Wittgenstein ve Ryle hemfikirdir. Bu durumda bir yaratık içsel bir organa sahip olması sebebiyle değil, sınırlı ölçülerde kendiliğinden olan görece kompleks bir yapının dışı vurumunu sağlayan davranışlarda bulunduğu için zihne sahiptir. Buradaki asıl mesele zihinlerin birer organ olduğu ve zihin durumlarının da bu organların durumları olduğu fikrinin ilerisine gitmektir. Zihinler beyin olmadığı gibi beyinle derinlemesine bir ilişkiye de sahip değildir.⁵⁶

1.2.1.1.4. İşlevselcilik

İşlevselcilik bazen Aristoteles'in "ruh" kavramına kadar geri götürülür. Aristoteles açısından bazı şeyler, amaçlar ya da yapılan işlerle tanımlanır. Ona göre şeylerin sahip oldukları bu işlevsel roller onların maddesinden ziyade formlarıyla alakalıdır. Örneğin bir çalışma masasını ele alacak olursak, çalışma masasının formu, üzerindeki nesnelerin rahatça kullanımını sağlamak amacına uygun olacak şekilde oluşturulduğunda işlevini başarılı bir şekilde yerine getirmiş olur. Aristoteles'te insan ruhu, bedeninin formu olarak karşımıza çıkar. Dolayısıyla ruh, yaşamak, algılamak,

⁵⁴ Gilbert Ryle, *Zihin Kavramı*, (Çev.: Sara Çelik), Doruk Yayıncılık, İstanbul 2020, 82.

⁵⁵ Heil, 100

⁵⁶ Heil, 100-101.

hareket etmek gibi işlevlerin yerine getirilmesini sağlar. Bununla bağlantılı olarak işlevselcilikte, hem zihni hem de zihinsel durumları işlevsel rollerle tanımlar.⁵⁷

İşlevselcilik açısından var olan tüm zihinsel durumların tanımlayıcı özellikleri, onların beden üzerindeki çevresel etkilerle, diğer zihinsel durumlarla ve bedensel davranışlarla yani girdi ve çıktılarla birtakım nedensel bağlantılarla ilişkiye girmesi sonucu ortaya çıkar. Örneğin ağrı bedensel bir tahribat sonucunda meydana gelir. Fakat ağrı yalnızca içten gelen bir dürtüyle bağırarak olarak tanımlanmaz. Bununla beraber endişe, sıkıntı ve rahatlamayı amaçlayan pratik akıl yürütmeye de imkân sunar.⁵⁸

Aristoteles'in ruh anlayışına kadar geri götürülen işlevselciliğin çağdaş versiyonu David Armstrong, David Lewis, Hilary Putnam ve Jerry Fodor gibi felsefecilerin katkıları ile yeniden karşımıza çıkar. İşlevselcilik, 1950' li ve 1960' lı yıllarda hesaplama makineleri ile ilgili çalışmaların artışıyla beraber belirgin hale gelir. Hesaplama olarak karşımıza çıkan bu süreç "sembollerin biçimsel kurallara göre manipülasyonu" olarak ifade edilir. Bu hesaplama, sisteme ait donanımsal özelliklerden ayrı olarak değerlendirilir. Yani hesaplama, var olan donanımdan soyutlanır ve yapılan soyutlama sonrasında hesaplama aygıtlarının davranışı daha üst bir düzeyde karakterize edilmiş olur.⁵⁹

İşlevselcilik kuramına göre zihin durumları, hesaplamalı durumlara benzer. Yani işlevselcilik açısından zihinlerden ve zihinsel işlemlerden bahsetmek, aslında onları gerçekleştiren şeyden soyutlamak anlamına gelir.⁶⁰ Bu durumda işlevselcilerin çoğu zihinler ve zihinsel işlemlerin çoklu gerçekleştirilebilir olduğunu söyler. Çoklu gerçekleştirilme, her tür zihinsel işlemin, diğer biyolojik ve biyolojik olmayan türlerin beyinlerinde farklı şekillerde gerçekleştirilebileceği görüşü olarak karşımıza çıkar. Buradaki gerçekleştirme sözcüğü, herhangi bir zihinsel özelliğin tüm oluşumlarının, fiziksel özelliklere sahip olan bazı fiziksel durumlar içinde örneklenebileceği anlamını taşır. Çoklu sözcüğü ise zihinsel bir durum olan ağrıyı örnek verecek olursak, ağrının

⁵⁷ Bailey, 176.

⁵⁸ P.M. Churchland, *Madde ve Bilinç*, 57.

⁵⁹ Heil, 148-149.

⁶⁰ Heil, 151.

farklı oluşumlarının, farklı fiziksel-kimyasal durumlarda da örneklenebileceği anlamına gelir.⁶¹

İşlevselcilik üç farklı tür olarak karşımıza çıkar. Bunlar analitik ya da nedensel kuramsal işlevselcilik, psikoişlevselcilik ve bilgisayarimsal işlevselciliğdir. İşlevselciliğin bu üç türü temelde aynı noktadan hareket ederler fakat aralarında farklar bulunur. Analitik işlevselcilik, kişilerin sahip oldukları sıradan sağduyulu psikolojik kavramlar için işlevsel bir analiz sağlarken, psikoişlevselcilik kişilerin psikolojik kavramlarını analiz etme üzerine yoğunlaşır. Bilgisayarimsal işlevselcilik ise psikoişlevselciliğin bir türü olarak görülebileceği gibi bunun yanında, zihinsel durumları bilgisayarimsal bilişsel bilimde açıklandığı haliyle ifade etmeyi amaçlar.⁶²

1.2.1.1.5. Belirimci Materyalizm

Beliriverme kavramı; başka herhangi bir şeyle karıştırılmasına olanak kalmayacak türden öğeler, anlaşılması güç nedensel ilişkilerle birbirine bağlanacak ve karmaşık yapısal ve işlevsel bütünler oluşturacak şekilde bir araya geldiklerinde, sistem içerisinde öncesinde hiç bulunmamış olan, tümüyle yeni türden nitelikler ve fenomenlerin bir bütün olarak fenomende meydana gelmesi olarak tanımlanır. Sistem tarafından meydana getirilen her fenomen belirim olarak kabul edilmez, belirim olabilmesi için yenilik içermesi şarttır. Örneğin; biyoloji bilimi ile ilgili az bir bilgiye sahip olan bir kişi için, başlangıçta cansız gibi görünen tohumdan su, güneş ve toprakla bir araya geldiğinde, kademeli olarak başlangıçtaki tohuma benzemeyen kocaman, karmaşık ve güzel bir canlılığın belirmesi olağanüstü bir olay gibi görünür. Belirimci maddeciliğin, beyin ile bilinç arasındaki ilişkiyi açıklayabilecek iyi bir yol olduğu düşünülür. Bilindiği gibi beyin çeşitli etkileşimler sonucu birbiriyle bağlanmış olan alt düzey öğelere sahip karmaşık yapıdaki bir sistemdir. Dolayısıyla insan beyni bu sistem için en iyi örnek olabilir. Belirimci maddecilik açısından, nöronlar ve nöral ateşlemeler bilinçten tam anlamıyla yoksun olsalar bile, büyük ölçekli nöral etkinliklerden, öznel bilinç gibi bütünüyle yeni ve öngörülemez özellikler belirir.⁶³

⁶¹ Bailey, 177.

⁶² Bailey, 178.

⁶³ Revonsuo, 67-68.

Belirimci materyalizm temelde ikiye ayrılır: İlkinde, yüksek düzeydeki nesnelere sahip olduğu nitelikler, daha düşük düzeyde bulunan nesnelere ait niteliklerinden çıkarsanamaz ise yüksek düzeye ait olan niteliklerin belirmesi durumu gerçekleşir. İkincisinde ise yüksek düzeydeki nesnelere ait nitelikler, daha düşük düzeydeki nesnelere ait niteliklerinden beklenmedik şekilde meydana geliyorsa yüksek düzeye ait niteliklerin belirmesi durumu gerçekleşir. Buradaki iki belirme kavramı birbirinden farklıdır. Çıkarsanamazlık ile ilişkili olan belirme kavramı güçlü belirim, beklenmedik olmayla ilgili belirme kavramı zayıf belirim olarak adlandırılır.⁶⁴

1.2.1.2. İdealizm

Tekçi kuramlar, ikici kuramlar içerisinde yer alan koşutçuluk ve vesilecilik gibi kuramlarda kabul edilen, zihinler ve bedenlerin karşılıklı etkileşim içinde olduğu görüşünü reddeder. Zihinler ve bedenler arasında nedensel etkileşimin bir yanılsama olduğu görüşünü ileri sürüp, bunun yanı sıra maddi evrenin kendisinin de aslında bir yanılsamadan ibaret olduğunu söylemek idealizmdir.⁶⁵ İdealizm açısından var olan tek töz zihindir ve bilinç zihnin temel karakteristiğini oluşturur. İdealizme göre tek gerçeklik bilinçli zihinsel durumlardır.⁶⁶

Dış dünyaya ait gerçekliğin açık bir şekilde görünür olmasına rağmen maddenin varlığını reddetmek tutarsız bir görüş gibi görünür. Fakat fiziksel dünya hakkındaki tüm bilgilerin deney ve gözlem yoluyla elde edildiği bilindiğine göre, fiziksel nesnelere bilinçli algıların bir sonucu olarak öznel deneyimlere dayanır. Dolayısıyla her gözlem, her deney aynı zamanda her deneyim bilinçli bir algıyı gerektirir.⁶⁷

İdealist yaklaşımın en meşhur temsilcilerinden olan Berkeley'de sadece bilinçli zihinsel deneyimlerin var olduğunu ve algılanan şeylerin bağımsız bir varlığa sahip olmadığını ifade eder.⁶⁸ Berkeley açısından maddi evren hakkında konuşmak aslında kavranması güç bir şeyden konuşmak anlamına gelir. Yani ona göre, zihinden bağımsız bir evren hakkında konuşmak, hiçbir şey hakkında konuşmamaktır. Berkeley, fiziksel nesnelere hakkında konuşurken, ne hakkında konuşulduğunun değerlendirilmesi

⁶⁴ Demircioğlu, 95.

⁶⁵ Heil, 76-77.

⁶⁶ Doğan, "Bilincin Doğasına Yönelik Beş Temel Yaklaşım", 26.

⁶⁷ Doğan, "Bilincin Doğasına Yönelik Beş Temel Yaklaşım", 26.

⁶⁸ Revonsuo, 78.

gerektiğini söyler. Bu değerlendirme yapılırken belirli bir şekilde görülen, işitilen, hissedilen şeyler hakkında konuşulmuş olur. Değerlendirmeyi yapan kişinin duyduğu, gördüğü ve hissettiği şeyler aslında kendi zihni dışında bulunan varlıklar değildir. Bunlar belirli türden ayırıcı olan niteliklerin deneyimleridir.⁶⁹

İçinde bulunduğumuz fiziki dünya, bilinçli algıların arka planında yatan nedenleri açıklamak için kullanılan varsayıma dayalı bir yorum olarak karşımıza çıkabilir. Aracısız bir şekilde sahip olunan tüm algılar, deneyimin öznel niteliklerini içinde barındırır. Normal şartlar altında dış dünyayı doğrudan gördüğümüzü düşünürüz. Fakat doğrudan deneyimlenen, aslında sadece karmaşık öznel deneyimlerdir. Dolayısıyla fiziksel olarak nitelendirilen şeyler büyük bir yanılsamaya dönüşebilir.⁷⁰

Özetle idealizm, fiziki dünya ve içinde bulunan nesnelere varlığını bilinçli öznel deneyimlerin sebep olduğu bir yanılsama olarak görmeyi yanı sıra var olan tek şeyin zihinsel gerçeklik olduğunu dile getirir.⁷¹

1.2.1.3. Tarafsız Tekçilik

Tarafsız tekçilik yaklaşımına göre, yaşadığımız evren ne fiziksel ne de zihinseldir. Tarafsız tekçilik açısından töz olarak hem zihin hem de madde vardır fakat bunların ikisinde aslolan değildir. Bu yaklaşıma göre, hem zihin hem de madde kendilerine karşı nötr olan bir tözden türetilirler. Asıl gerçeklik hem zihinsel hem de maddi olan şeyler tarafından oluşur.⁷² Buna çifte görünüş kuramı adı verilir. Var olan temel töz zihinsel bir yöne sahip olmanın yanında maddi bir yöne de sahiptir. Bunun bir sonucu olarak evren de zihinsel ve maddi fenomenler içerir. Bunlar aslında birbirinden farklı şeyler değil temel tözün farklı şekillerde belirmesi olarak adlandırılır. Temel töz evrendeki nesnelere ilişkiye girdiğinde zihinsel veya fiziksel bir hal alır.⁷³

Panpsişizme göre evrende fiziksel olarak var olan her şey, bilinçli bir bileşen ifade eder. Zihinsel varlık ve maddi varlık birbirini tam anlamıyla tamamlar. Birinin varlığı durumunda diğerrinin yokluğu düşünülemez. Bu yaklaşıma göre zihinsel özellikler ve

⁶⁹ Heil, 80.

⁷⁰ Revonsuo, 79.

⁷¹ Doğan, “Bilincin Doğasına Yönelik Beş Temel Yaklaşım”, 27.

⁷² Demircioğlu, 70.

⁷³ Revonsuo, 80.

maddi özellikler tüm fiziki varlıklarda daima beraber mevcudiyet kazanır.⁷⁴ Panpsişizm genellikle mikro ve makro şeylerin sahip oldukları zihinsellik bakımından bir ayrıma gider. Mikro zihinsellik makro zihinsellik kadar karmaşık bir yapıda karşımıza çıkmaz.⁷⁵ Felsefi yaklaşım olarak panpsişizmi benimseyen Gustov Fechner'e göre evren zihinler hiyerarşisinden oluşur. Dolayısıyla sonsuz sayıda bilinçli zihin tüm evrene içkin hale gelir. Başta bireysel insan bilinci olmak üzere onun üstünde insan türünün ortak bilinci, onun üstünde gezegenin tüm biyosferine ait ortak bilinç olarak devam eder ve sonuçta mutlak evrensel bilinç yer alır.⁷⁶

Proto-panpsişizm ise panpsişizmin bir türü olarak karşımıza çıkar ve David Chalmers tarafından öne sürülür. Bu yaklaşıma göre fiziksel olan her şey, yetkinliğe ulaşmış bir zihin değil daha basit ve temel bir bilinç biçimi olarak karşımıza çıkan ilk bilinci içerir. Sıradan ve basit olmasına rağmen bu bileşenler insan beyninde karmaşık bilinçli durumlar sistemi oluşturacak şekilde organize olurlar.⁷⁷

1.2.2. İkinci Zihin Kuramları

Zihin felsefesi alanında zihin kuramlarının diğer kısmını oluşturan ikinci kuramlar açısından zihin ve beden ya da ruh ve beden birbirinden farklı iki tözdür. Düalist kuramlara göre ruh ve beden kesinlikle birbirine indirgenemez bir durumdadır. İkinci kuramlar kartezyen düalizm çerçevesinde şekillenir. Bu bağlamda koşutçuluk (paralelizm), vesilecilik (ara nedencilik) ve epifenomenalizm incelenecek kuramlar arasında yer alır. Detaylarıyla anlatılacak olan bu kuramlara ön bilgi mahiyetinde değinmek gerekirse, koşutçulukta maddi ve maddi olmayan zihinsel varlıklar arasında söz konusu olan nedensel etkileşimin karmaşık bir yapıda olduğu kabul edilir. Maddi töz ve zihinsel töz herhangi bir etkileşim içine girmez fakat kendilerinde meydana gelen değişimler birbirlerine paralel bir şekilde gerçekleşir. Vesilecilikte Tanrı, zihinsel olanla maddi olan arasında bir irtibat noktası olarak kabul edilir. Buna göre Tanrı fiziki dünya ve zihinsel olanda bir değişim gerçekleşmesini diler ve bu değişim doğrudan maddi olanla zihinsel olan arasında nedensel bir ilişkiymiş gibi algılanır. Epifenomenalizm de

⁷⁴ Revonsuo, 80.

⁷⁵ Demircioğlu, 76.

⁷⁶ Revonsuo, 81.

⁷⁷ Revonsuo, 82.

ise maddi olan ve zihinsel olan arasında tek yönlü bir sebeplilik söz konusudur. Bu sebeplilik maddi olandan zihinsel olana doğru gerçekleşir.⁷⁸

1.2.2.1. Kartezyen Düalizm (Töz Düalizmi)

İnsanı diğer canlılardan ayıran en temel özellik düşünebilme yetisidir. Düşünebilme yetisinin yanı sıra var olan diğer zihinsel fenomenlerin yapısı ve kaynağına ilişkin felsefi bir soruşturmaya girildiği takdirde düalizm açısından cevap şu şekilde olur: Düşünme ve diğer tüm zihinsel fenomen, olgu ya da etkinliğin kaynağı beden gibi maddi bir varlık değil, bedenle var olan ama bunun yanında ondan tamamen farklı olan ve maddi olmayan bir şey olarak ruhtur.⁷⁹

Kartezyen düalizm, Aristoteles'in maddi formlar doktrininin ya da başka bir deyişle ruhu bir beden formu olarak gören görüşünün eleştirisi olarak geliştirilir. Üstelik Descartes'ın teorisi, ölümsüzlük doktrinine metafizik bir temel sağlamayı da amaçlar. Bu nedenle amaç, on yedinci yüzyıla hâkim olan bilim ve din arasındaki çatışmayı çözmek için Kartezyen düalizmi kullanır. Kartezyen düalizmde karşılaştığımız en önemli sorun zihin ve beden arasındaki etkileşimi veya ilişkiyi açıklama ve zihindeki nesnel gerçekliğin bilgisine nasıl ulaşılabileceği sorunudur.⁸⁰

1.2.2.2. Koşutçuluk (Paralelizm)

Descartes'ın düalizminden yola çıkarak bir taraftan onun görüşlerine bağlı kalırken diğer taraftan ise zihin ve beden arasında nedensel bir etkileşim olduğu fikrini reddeden koşutçuluk, diğer bir adıyla psikofiziksel paralelizm ya da kısaca paralelizm olarak karşımıza çıkar.

Paralelizme göre zihinsel olan ve maddi olan arasındaki ilişki nedensel bir etkileşime dayanır. Bu ikisi arasındaki ilişki birbirine paralel olarak şekillenir. Yani zihinsel olanın maddi olana ya da maddi olanın zihinsel olana doğrudan bir etkisi söz konusu değildir. Dolayısıyla zihinsel olan ve maddi olan arasında nedensel olmayan bir eş değişim bulunur. Eş değişimi açıklamak amacıyla paralel bir düzen içindeki

⁷⁸ Heil, 34.

⁷⁹ Mehmet Sait Reçber, "Düalizm, Swinburne ve Foster", *İslami Araştırmalar Dergisi*, 13(2), 2000, 206.

⁸⁰ Cevizci, 916.

etkileşime Tanrı'yı da dâhil eden paralelizm, zihinde ve maddi evrende gerçekleşen olayların birbirine paralel olarak ilerlemesine müdahale edenin Tanrı olduğunu öne sürer.⁸¹

1.2.2.3. Vesilecilik (Aranedencilik)

Vesilecilik, düalizmin bir alt kolu olması sebebiyle zihni ve bedeni iki ayrı töz olarak kabul eder. Fakat onu düalizmden farklı kılan taraf zihin ve beden etkileşimi noktasında Tanrı'nın da işin içine dâhil edilmesi sonucunda etkileşimi sağlayan ana neden olarak kabul edilmesidir.

Vesileciliğe göre zihin ve beden birbirinden farklı iki tür olmanın yanı sıra iki farklı gerçekliğe tekabül eden tözlerdir. Bu iki töz birbirini etkilemediği gibi aralarında karşılıklı herhangi bir etkileşimde söz konusu değildir. Onlar kendi yasalarına bağlı iki farklı töz olmak durumundadır. Zihin ve bedeni birbirine bağlayan ve uyumlu hale getiren Tanrı'dır.⁸² Dolayısıyla koşutçuluğun farklı bir yorumu olarak da kabul edilen vesilecilikte, Tanrı daha aktif bir konumda yer alır. Buna göre Tanrı, meydana gelen her olayda aktif bir rol sergiler.⁸³

1.2.2.4. Epifenomenalizm

Epifenomenalizm, tıpkı paralelizm ve vesilecilikte olduğu gibi zihin-beden etkileşimini açıklamak üzere ortaya çıkmış bir kuramdır. Epifenomenalizme göre Descartes'in ifade ettiği biçimde zihin ve beden arasında nedensel bir etkileşim yoktur. Yani zihin ve beden birbirini karşılıklı olarak etkilemez. Bu iki töz arasındaki etkileşim tek yönlü bir etkileşim olmasının yanı sıra maddi olaylar, zihinsel süreçlere yol açar. Zihinsel süreçler herhangi bir nedenle veya herhangi bir şekilde maddi olaylar üzerinde bir etkiye sahip değildir.

Epifenomenalizmde, maddi evrenin nedensel olarak kapalılığı kabul edilirken, maddi olayların zihinsel yan ürünleri olabileceği göz önüne alınır. Bu durumda zihinsel olayların mevcut olduğu ve yine zihinsel olayların bazı maddi nedenlerin etkisi olduğu

⁸¹ Heil, 69.

⁸² Cevizci, 1182.

⁸³ Heil, 70.

sonucu çıkar. Dolayısıyla zihinsel olaylar epifenomenlerdir ve maddi fenomenlerin yan etkileridir.⁸⁴

Sonuç olarak zihin felsefesi, tıpkı bilim, bilgi, siyaset, din felsefesinde olduğu gibi genel olarak felsefenin bir alt disiplindir. Alt disiplin olarak zihin felsefesi, İlkçağ itibariyle çeşitli filozoflar tarafından tartışılrsa da varlığını tek başına ikame etmesi bakımından yeni bir disiplin olarak kabul edilir. Bunun sebebi Platon'dan itibaren modern döneme kadar devam eden sorgulamaların bizzat zihin üzerinden değil çoğunlukla metafizik, epistemoloji veya ahlak felsefesi çerçevesinde gelişmiş olmasıdır. Gerçek anlamda bir disiplin olarak kabul edilmesi ise on dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru gerçekleşir. Zihin felsefesinin ortaya çıkışında etkili olan isimlerin başında Wundt gelir. Daha sonra ise Brentano, James, Dewey, Carnap, Ryle, Chisholm, Armstrong, Sellars gibi isimler önemli etkilere sahiptir.⁸⁵

Felsefe tarihi boyunca her disiplin, içinde barındırdığı ve kaçınılmaz olan bazı temel problemlere sahiptir. Tüm disiplinlerde olduğu gibi bir alt disiplin olan zihin felsefesinde de çeşitli problem alanları vardır ve bu problemleri açık ve anlaşılır şekilde ele alıp çözüme ulaştırma girişimleri söz konusudur. Bu bağlamda başta kartezyen düalizm olmak üzere diğer kuramlara da alternatif olması amacıyla yeni yönelimler ve teoriler geliştirme yoluna gidilir. Bu amaçla çeşitli materyalist teoriler öne sürülür ve çalışma alanı nörobilim ve bilişsel bilim araştırmalarıyla birleştirilmek istenir.

Zihin felsefesinde yer alan temel problemlere çözüm yolu oluşturmak amacıyla alternatif olarak öne sürülen materyalist teoriler üzerinden nörobilim ve bilişsel bilime başvurarak işe başlanır. Bu bağlamda materyalist teorilerden özellikle eleyicilik ve daha sonra indirgemecilikle ön plana çıkan Paul ve Patricia Churchland'a baktığımızda onların "nörofelsefe" kavramını kullandığını görürüz. Nörofelsefe, zihne ve psikolojik niteliklere ilişkin ayrıntılı bir kavrayış için sinir sistemleri üzerine çalışılması gerektiğini söyler. Bunun yanı sıra zihin felsefesindeki problemleri çözmek amacıyla beyin bilimleri ve felsefeyi ortak çalışılması gereken alanlar olarak görür.⁸⁶ Bu bağlamda nörofelsefenin genel olarak felsefe, psikoloji, nörobilim ve analitik felsefeyi içerdiği söylenebilir.

⁸⁴ Heil, 83.

⁸⁵ Cevizci, 1685-1687.

⁸⁶ Serdal Tümkeya, "Nörofelsefe İndirgemeci mi Yoksa Eleyici midir?", *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 31, 2021, 16.

Nörofelsefenin yararlandığı bir alan olan nörobilim ile alakalı birçok şey bilinir haldedir. Fakat gizemli olan kısım deneyim, benlik hissi, hatırlama gibi şeylerin beyinde nasıl gerçekleştiğidir. Başlangıçta bu tarz gizemli durumlara zihin felsefesi aracılığıyla cevap bulunmaya çalışılırken son birkaç on yıldır bu gibi gizemli durumlara nörofelsefe aracılığıyla yanıt bulma yolları denenir. Bu sebeple monist, natüralist ve materyalist bir bakış açısına sahip olan nörofelsefe zihni, bilinci, karar vermeyi, duyguları ve bunun gibi gizemini koruyan bazı durumları nörobilim ve felsefe işbirliğiyle çözmeyi amaçlar. Bu açıdan bakıldığında nörofelsefenin temel iddiası, bazı kadim felsefi problemlerin bilim-felsefe işbirliği ile çözüleceği, bazılarının ise bilim geliştikçe anlamsızlaşacağı ve çözülmek yerine bir sorun olarak varlığının sona ereceğidir.

İKİNCİ BÖLÜM

NÖROFELSEFE VE GELİŞİMİ

2.1. NÖROFELSEFE NEDİR?

Nörofelsefe, nörobilim ve felsefenin etkileşim içinde olduğu bir alanı ifade eder. Hem nörobilim hem de felsefeyi kapsayan bir terim olan “beyin” kavramı nörofelsefe içerisinde merkezi bir role sahiptir. Nörobilim, beynin yapısı ve işleyişini deneysel çalışmalar yoluyla ortaya koyarken, felsefe ise beynin “ne” olduğu ve “neden” olduğu gibi sorular sorarak problem alanını oluşturur.⁸⁷

Nörobilimsel bulguların, felsefi teoriye uygulanması doğru bir yol izlenerek yapıldığı takdirde, her iki alan için de yüksek değere sahip sonuçlar ortaya koyacağı ifade edilir. Örneğin nörobilime ait ilgili kavramlarla felsefi kavramların karşılaştırılmasını düşündüğümüzde; “ilgili” kavramların oluşu her iki alana ait ortak içeriklerin olduğu, dolayısıyla benzer ve destekleyici açıklama seviyelerine sahip olabilecekleri düşüncesinin doğmasını sağlar. Bunun yanı sıra kişisel kimlik, arzunun doğası veya fenomenal bilinç gibi konuların nörobilimsel bulgulara etkisi ortaya çıkarılır. Ek olarak nörobilim tarafından, felsefi araştırma yöntemleri kullanılarak kavramsal ve mantıksal analizden faydalanma yoluna gidilerek karmaşık zihinsel fenomenlerin işbirliği yoluyla daha iyi anlaşılması sağlanır.⁸⁸

Nörofelsefe, bilinç, özgür irade ve benlik gibi felsefenin problem alanında bulunan kavramların nörobilim çalışmalar aracılığıyla tartışmaya sunulup yine nörobilim vasıtasıyla tanımlanıp, söz konusu kavramlara belirli düzeyde bir açıklama getirmeyi amaçlar. Nörofelsefe, uzun yıllar boyunca tartışılan fakat tatmin edici bir sonuç vermemiş problematik alana alternatif oluşturabilecek yeni bir alan olarak ortaya çıkar. Pek çok filozof ve bilim insanı tarafından çalışma konusu haline getirilmiş olan nörofelsefe, özellikle kurucusu olarak kabul edilen Paul M. Churchland ve Patricia S.

⁸⁷ Northoff Georg, Alexander Heinzl, "Neurophilosophie: Eine Begriffliche Und Methodische Charakterisierung", *Archives Suisses De Neurologie Et De Psychiatrie*, 3, 2001, 115.

⁸⁸ M. Jungert "Neurophilosophy or Philosophy of Neuroscience? What Neuroscience And Philosophy Can And Cannot Do For Each Other.", *The Human Sciences After The Decade of the Brain*, Eds. Elisabeth Hildt/John Leefmann, *Academic Press*, 2017, 8.

Churchland tarafından yüzyıllardır tartışılmakta olan sorulara cevap bulma noktasında umut vaat edici görülür.

Nörofelsefenin kurucuları Paul M. Churchland ve Patricia S. Churchland olarak kabul edilir. Patricia S. Churchland'ın aktarımına göre nörofelsefe, "zihin" kavramını temel bir beyin faaliyeti olarak kabul eden bir hipotezi benimser. Bu hipotezin bir sonucu olarak nörofelsefe, zihinsel işlevin gerçekliği hakkında daha fazla bilgi edinmek için beynin farklı organizasyon düzeylerinde incelenmesinin önemli olduğunu vurgular. Geçmişte birçok filozof tarafından, zihinsel işlevin empirik bilimlerin araçlarıyla asla tamamen tanımlanamayacağına inanılırdı. Ancak psikoloji ve nörobilim tarafından bilinç, özgür irade ve bilginin doğası da dâhil olmak üzere pek çok konuda kaydedilen ortak evrimsel ilerleme neticesinde bu inançların gözden geçirilmesinin faydalı olacağı sonucuna ulaşıldı. Bazı büyük ölçekli zihin-beyin sorunları henüz çözülememiştir ve önemli teorik yenilikler gerektirir.⁸⁹ Churchland'ın tutumu, nörobilim ve felsefenin yakın işbirliği içinde bulunması ve karşılıklı entegrasyonu sonucunda beyin ve zihnin uygun şekilde incelenmesi ve açıklığa kavuşturulması yönündedir.⁹⁰ Bu nedenle nörofelsefe, beynin işlevlerini daha iyi anlamak amacıyla hem bilimsel hem de felsefi bakış açılarını bir araya getiren bir yaklaşımı temsil eder. Bu alandaki çalışmalar, zihin ve beyin arasındaki ilişkinin daha iyi anlaşılması ve yeni teorik yaklaşımlar geliştirilmesine olanak sağlayabilir.

Nörofelsefenin ilk kez Churchlandlar tarafından ortaya koyulduğu söylene de Breidbach'ın ifadesine göre nörofelsefe terimi, filozof W.Wundt tarafından kapalı bir anlatımla kullanıldı. Ayrıca on dokuzuncu yüzyılda yaşamış olan Schopenhauer, doğrudan nörofelsefe terimini kullanmamıştır fakat felsefi açıdan beyin kavramını kullanan ilk filozoflardan biridir.⁹¹

Nörofelsefenin başlangıç noktasına baktığımızda farklı isimler karşımıza çıkar. Hume, Quine ve Crick çağdaş örnekler olarak kabul edilirken, Paul ve Patricia Churchland, Dennet ve Bechtel yaşayan örnekler olarak öne çıkar. Bunun yanı sıra

⁸⁹ Patricia Smith Churchland, "Neurophilosophy: The Early Years And New Directions", *Functional Neurology*, 22(4), 2007, 185.

⁹⁰ Jungert, "Neurophilosophy or Philosophy of Neuroscience? What Neuroscience And Philosophy Can And Cannot Do For Each Other.", 7

⁹¹ Northoff Georg, "*Neurophilosophy*", *Neurosciences-From Molecule To Behavior: A University Textbook*, Eds. C. Giovanni Galizia/ Pierre-Marie Lledo, Berlin, 2013, 75.

Bickle, Brook, Gylmour, Lloyd, Mandik, Ross ve Thagard'da önemli nörofilozoflar olarak kabul edilir. Ek olarak beyin felsefesi ve nörofelsefe üzerine çalışmaları bulunan Georg Northoff'da yine nörofilozof olarak karşımıza çıkar.⁹²

Nörofelsefe terimi yüzyıllar önce örtük bir şekilde kullanılmış olmasına rağmen yakın tarihte doğrudan kullanımı gerçekleşmiş ve birçokları tarafından öncelikle oldukça radikal olması gerekçesiyle ve hakkında yapılan yanlış okumalar sebebiyle eleştirilere maruz kalmıştır. Öncelikle nörofelsefeye “*zihni anlamak için beyni incelemek yeterlidir.*” şeklinde yaygın bir eleştiri söz konusudur. Fakat nörofelsefe, felsefi problemlerin çözümüne katkı sağlamak amacıyla nörobilim ile ortak bir çalışma yürütülmesi gerektiğini savunan bilimsel yönelimli felsefi bir yaklaşımdır. Nörofelsefe, birtakım henüz çözüme ulaşmamış felsefi problemin bilim-felsefe ortak çalışması sonucu çözülebileceğini bunun yanı sıra çözülemeyenlerin zaman içinde bilimin gelişmesiyle beraber anlamını kaybedeceği ve varlığının son bulacağını ileri sürer. Nörobilim, nörofelsefe açısından oldukça önemli bir alandır. Dolayısıyla “*zihni anlamak için beynin kendisi ve ilgili olduğu alan üzerine çalışmak gerekli bir koşuldur.*”⁹³ Burada tırnak içinde belirtilen ilk ifade de yalnızca beynin araştırılması gerektiği söylenirken, ikinci ifadede zihni anlamak için beynin araştırılmasının yeterli olmayacağı, beynin incelenmesinin yanı sıra birçok farklı disiplinin de gerekli hatta şart olduğu ifade edilmeye çalışılır. Dolayısıyla nörofelsefenin amacına ulaşması, kesin surette felsefenin varlığını ortadan kaldırmak gibi bir sonuç ortaya koymaz.⁹⁴

2.2. NÖROFELSEFENİN ALANI

Nörofelsefe kapsadığı alan bakımından üç farklı başlık altında incelenir. Bunlar “Ampirik Nörofelsefe”, “Fenomenal veya Bilişsel Nörofelsefe” ve “Teorik Nörofelsefe” olarak karşımıza çıkar.

İlk olarak “Ampirik Nörofelsefe”, felsefi teorilerin ampirik tutarlılığı ve ampirik yanlışlanması üzerine çalışır. Mesela felsefi alanda tartışma konusu olan kişisel kimliğin ölçütleri, bir beyin ameliyatının öncesinde ve sonrasında kişisel kimliğin deneysel

⁹² Serdal Tümkaya, “On the Proper Treatment of the Churchlands”, *Erkenntnis*, 4, 2021, 906.

⁹³ Serdal Tümkaya, “Nörofelsefe Neden Hala Uçta Bir Görüş Olarak Niteleniyor?”, *Kayı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 29, 2017, 100.

⁹⁴ Tümkaya, “Nörofelsefe Neden Hala Uçta Bir Görüş Olarak Niteleniyor?”, 100

olarak değerlendirilmesi adına bir öz değerlendirme ölçeği haline dönüştürülebilir.⁹⁵ Bu durumda ampirik nörofelsefe deneysel alanı ifade eder. Yani bu alanda felsefe de teorik olarak ele alınan kavramlar nörobilimin kapsamı içinde deneysel olarak incelenir.

“Fenomenal veya Bilişsel Nörofelsefe” nin odak noktası özellikle özgür irade, kişisel kimlik, öznellik, eylem ve duyumlardır.⁹⁶ Yani fenomenal veya bilişsel nörofelsefede, etik kavramlar, beyin üzerine yapılan incelemeler yoluyla ele alınır. Burada yapılan çalışmalar yalnızca insanla sınırlı olmayıp aynı zamanda hayvanlar ve diğer organizmaların da araştırma sürecine dâhil edilmesiyle genişletilebilir bir hale getirilir.

“Teorik Nörofelsefe” alanı, bilhassa felsefi teoriler ve nörobilimsel hipotezler arasında bağlantı kurmak amacıyla tanım, prensip ve stratejiler geliştirmeye yardımcı olur. Bu tanım, prensip ve stratejiler hem felsefe ve nörobilim alanında varsayılan ilkelere hem de felsefi kavramların farklı bilimlerdeki kavramlarla olan bağlantısında kullanılan ilkelere farklı olabilir.⁹⁷ Bu durumda teorik nörofelsefe felsefi teorileri, nörobilimsel varsayımlarla ilişkilendirme konusunda bir çerçeve çizmeyi amaçlar. Bu da teorik kavramlarla ampirik olguların nasıl bir araya getirileceğiyle ilgilidir.

2.3. NÖROFELSEFENİN METODOLOJİSİ

Bilindiği gibi nörofelsefe nörobilimsel ve felsefi problemlerin birebir ilişki içinde olduğu bir alandır. Dolayısıyla nörofelsefe disiplinler arası sorun alanlarını ele alır. Disiplinler arası alana ait ilgili sorunların açık şekilde nörobilimsel incelemesi, örtük felsefi varsayımlarla beraber gelir. Aynı şekilde felsefi teorilerde örtük nörobilimsel ön kabullerle ilişkilidir.⁹⁸ Bu bağlamda disiplinler arası sorun alanları belirli ilkelere sahiptir ve bu metodolojik ilkeler felsefi teori ve nörobilimsel hipotez arasında bulunan düzenli ilişkiyi ortaya koyar.

⁹⁵ Northoff Georg, "What Is Neurophilosophy? A Methodological Account", *Journal For General Philosophy Of Science*, 35, 2004, 92.

⁹⁶ Northoff Georg, 92

⁹⁷ Northoff Georg, 92

⁹⁸ Northoff and Heinzl, 115.

2.3.1. Asimetri İlkesi

Nörofelsefe alanındaki disiplinler arası metodoloji, mantıksal ve doğal koşulları birleştirmeyi hedefler. Kurulan bağ ve ortaya çıkan ilişkiyi ise asimetri ilkesi aracılığıyla karakterize eder.⁹⁹ Asimetri ilkesi, ortaya çıkan ilişkinin doğasını ve karakterini anlamak için kullanılan ilkedir ve pek çok disiplin arasındaki ilişkinin tek yönlü veya asimetrik olup olmadığını ortaya koyar.

Asimetri ilkesi doğal ve mantıksal koşullarla ilgili olarak birtakım sonuçlar ortaya koyar. Öncelikle, mantıksal koşullardan yola çıkarak doğal koşullara yönelik doğrudan bir çıkarım yapmak mümkün değildir. Çünkü mantıksal koşullar, doğal koşullardan daha geniş bir koşul alanına sahiptir. Bu sebeple ilkinden ikincisine yani mantıksal koşullardan doğal koşullara yapılan doğrudan çıkarım, mantıksal olarak düşünülebilen dünyayı, doğal yani gerçek dünya ile karıştırabilir. Diğer bir sonuca göre doğal koşullardan mantıksal koşullara da doğrudan bir çıkarım yapmak mümkün değildir. Doğal koşullar, mantıksal koşullardan daha dar bir koşul alanına sahip olduğundan, doğal koşullardan mantıksal koşullara yapılacak doğrudan çıkarım doğal olmayan dünyaları yanlışlıkla doğal dünya ile eşitleme ihtimaline sahiptir.¹⁰⁰

Mantıksal koşullar mevcut dünyadan bağımsız bir şekilde tüm dünyalara ve canlılara uygulanan koşullar olarak karşımıza çıkar. Doğal koşullar ise sadece mevcut dünyayı ve onunla ilişkili fiziksel-biyolojik yasaları kapsar. Bu sebeple mantıksal koşullar, doğal koşulları zorunlu olarak içerir; yani her ikisi arasında epistemik asimetri bulunur. Asimetrinin önemsenmesi nörofelsefe için önem arz etmelidir, çünkü deneysel gerçeklerden mantıksal gerçeklere zorunlu bir sonuç çıkarılamaz. Dolayısıyla asimetri prensibinin göz ardı edilmesi “koşullu yanlış” ya yol açar. Bu asimetri prensibi sebebiyle mantıksal olarak temellendirilmiş felsefi teoriler, doğal koşullar içeren nörobilimsel bulgularla doğrulama ve yanlışlama işleminden geçirilemez. Bunun yerine felsefi teorilerin nörobilimsel alanda kabul edilebilirliği incelenir. Aynı zamanda nörobilimsel sonuçlarda epistemik ve ontolojik sonuçları bağlamında incelenip, felsefi geçerlilik ve önemlerinin belirlenmesi mümkün olabilir.¹⁰¹

⁹⁹ Northoff Georg, 95

¹⁰⁰ Northoff Georg, 96

¹⁰¹ Northoff and Heinzl, 116.

2.3.2. Çift Yönlülük İlkesi

Nörofelsefi bir inceleme her iki yönde yani nörobilimden felsefeye ve felsefeden nörobilime doğru çift yönlü olarak gerçekleştirilebilir. Hem nörobilimsel bulguların ontolojik ve epistemik sonuçları ile felsefi geçerlilik ve önemi hem de felsefi teorilerin nörobilimsel kabul edilebilirliğini incelemek mümkündür. Her iki yönde de ağırlıklı olarak tercih edilen bir vurgu olsa bile, diğer yönler için açık bir yaklaşım benimsenmelidir. Çift yönlülük ilkesinin dikkate alınması nörobilim ile felsefe arasındaki etkileşimde tek taraflılığı önlemenin yanı sıra bir disiplinin diğeri içinde kaybolmasını da önler.¹⁰²

Çift yönlülük ilkesi felsefi teori ve nörobilimsel hipotez arasında, mantıksal ve doğal koşullar açısından bir karşılaştırma olarak ele alınabilir. Yani felsefi teori ve nörobilimsel hipotezler arasında yapılacak olan karşılaştırmanın genel çerçevesini çizer.¹⁰³

2.3.3. Disiplinler Arası Döngüsellik İlkesi

Bu ilke, felsefi teori ile nörobilimsel hipotez arasında yönleme dayalı bir salınım ve dolaşıma işaret etmenin yanı sıra nörofelsefi bir hipotezin gelişimi ile sonuçlanır. Doğal ve mantıksal koşullarla ilgili metodolojik farklardan ötürü felsefi teori ve nörobilimsel hipotez arasında doğrudan bir karşılaştırma yapmak ve ilişki kurmak mümkün değildir. Bunun yerine salınım ve dolaşım süreçlerine yansıyan dolaylı karşılaştırma ve dolaylı ilişki kurma yöntemleri geliştirilmelidir. Bu süreçler belirli bir yönleme dayalı olduğu için ve önceden tanımlanmış metodolojik sıralamayı takip ettiği için burada disiplinli bir döngüsellikten bahsedilir. Disiplinli döngüsellikle kastedilen şey teorik cümleler ile gözlem cümleleri arasındaki bağ olarak düşünülebilir. Bu metodolojik sıralamaya göre ilk olarak açıklamalar ve sonuçlar ortaya çıkarılmalıdır. İkinci adımda mantıksal ve empirik tutarlılık test edilir. Üçüncü adımda benzeştirme ve homojenleştirme yapılırken, dördüncü ve son adımda ise felsefi teori ve nörobilimsel hipotez arasında karşılıklı ters örnekleme ve disiplinler arası karşılaştırma yapılır.¹⁰⁴

¹⁰² Northoff and Heinzl, 116

¹⁰³ Northoff Georg, 98.

¹⁰⁴ Northoff Georg, 98-103.

2.4. NÖROFELSEFENİN GÜNÜMÜZ FELSEFESİNDEKİ YERİ

Nörofelsefenin günümüz felsefesindeki yerini belirlemek amacıyla iki ana akım felsefeden bahsetmek gerekir: Kıta felsefesi ve analitik felsefe. Kıta felsefesi ve analitik felsefe arasındaki ayrımın İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra belirginleştiği kabul edilir. Öncelikle Kıta felsefesine bakacak olursak, en genel anlamıyla Antik Yunan' da başlayıp Ortaçağ felsefesi aracılığıyla günümüze ulaşan felsefe olarak tanımlanır. Bunun yanı sıra empirizm ve pozitivistimin ön plana çıktığı analitik felsefe geleneğinin karşısında yer almakla beraber Aydınlanma fikrine karşıt olduğu iddia edilen felsefe geleneği olarak da bilinir.¹⁰⁵ Öyle ki kıta felsefesi için şu söylenir: “Çok kısaca, kabaca ve genel olarak söylendiğinde kıta felsefesinin başlıca karakteristikleri şunlardır: sanatlara ve beşeri bilimlere (humanities) sıcak bakmak ve yakınlık duymak, buna karşılık rasyonaliteye, bilime ve teknolojiye soğuk, hatta düşmanca bakmak ve bunlara karşı az ya da çok cephe almak.”¹⁰⁶ Kıta felsefesi geleneği düşünürlerine baktığımızda ise; Hegel, Marx, Kierkegaard, Nietzsche, Husserl, Heidegger, Sartre, Gadamer, Habermas, Derrida, Foucault, Lyotard ve Baudrillard'i görürüz. Bununla beraber idealizm, Marksizm, eleştirel teori, varoluşçuluk, hermeneutik, fenomenoloji, yapısalcılık, post modernizm ve post-yapısalcılık gibi akımlar da yine kıta felsefesi geleneği içinde yer alan ve saydığımız düşünürler tarafından temsil edilen akım ya da teoriler olarak kabul edilir.

Analitik felsefe geleneği ise yirminci yüzyılda özellikle ABD ve İngiltere'de etkili olan ve dil üzerine odaklanmış bir felsefi gelenek olarak ortaya çıkar. Analitik felsefe geleneği dilin mantıksal analizine yönelmiş ve bunu felsefi sorunların çözümü olarak görür. Buradaki amaç bilimin gelişimiyle yakından ilgilenerek dilsel ifadelerin analiziyle en iyi mantıksal yöntemle ulaşmaktır.¹⁰⁷ Kurucuları arasında Moore, Frege, Russell, Whitehead, Wittgenstein, Carnap ve Quine bulunur.

Bu iki gelenek yaklaşık olarak aynı zaman diliminde ortaya çıkmış olsa da bazılarının göre birbirlerine karşıt bir tepki olarak da kabul edilir. Dolayısıyla birbirlerine karşıt olmaları sebebiyle içerik olarak da farklılıklar barındırırlar. Kısaca değinecek

¹⁰⁵ Cevizci, 938.

¹⁰⁶ Erdiç Sayan, “Kıta Felsefesi – Bilim ve Akla Muhalefet Çabasındaki Bir Felsefe Geleneğinin Eleştirisi”, 3.

¹⁰⁷ Cevizci, 83.

olursak; kıta felsefesinin edebiyat ve sanata ilgi duyması neticesinde retoriğe dayalı olduğu kabul edilirken, bu bağlamda kurgusal bir rol üstlendiği ve bu gerekçeyle de belirsizlik ve karmaşıklık içerdiği dolayısıyla metafiziğe yöneldiği söylenir, analitik felsefenin ise Aydınlanmaya duyulan ilgiyle beraber bilimi temele alarak, argümanlar yoluyla sonuca ulaşmayı hedeflediği söylenir. Dolayısıyla analitik felsefe geleneğinin bu bağlamda kesinlik taşıdığı, yöntem olarak analizi benimsediği ve mantığa dayalı olduğu kabul edilir. Yani her iki felsefe geleneğinin taraftarları arasında çeşitli karşıt görüşlerin savunusunun yapıldığı görülür.

Analitik felsefe geleneğinden devam edecek olursak, burada özellikle mantıksal pozitivism ve mantıksal empirizmin ön plana çıktığını görürüz. Öncelikle mantıksal pozitivismde, gerçek olarak kabul edilebilecek olan bir önerme, bilimsel yöntemler kullanılarak doğrulanabilen bir önerme olmalıdır. Bu sebeple etik, metafizik ve teolojiye ait önermeler doğrulanamaz ve anlamsız olarak kabul edilirken, mantık ve matematiğe ait önermeler hem anlamlı hem de doğrulukları analiz yoluyla ortaya koyulabilen önermeler olarak kabul edilir. Dolayısıyla mantıksal pozitivismde göre felsefenin görevi metafizik değil analiz olarak belirlenir. Bununla asıl kastettiği ise şudur: Doğrulanabilirlik ilkesi aracılığıyla bir cümle ya da önermenin herhangi bir anlama sahip olup olmadığı ortaya koyulmalıdır. Bu demektir ki bir cümlenin bilişsel anlamı onun doğrulanabilirliğiyle ilişkilidir. Yani bir cümle empirik olarak doğrulanabiliyorsa anlamlı aksi durumda anlamsızdır. Dolayısıyla mantık ve matematiğin önermeleri anlamlı kabul edilirken buna karşın sentetik önermelerin empirik olarak test edilmediği sürece hiçbir anlam ve temeli olmadığı savunulur. Bu bağlamda mantıksal pozitivistler mantıksal-matematiksel ve deneysel bir metodoloji geliştirip tüm bilimleri birlikli bir sistem içinde açıklamaya çalışır. Felsefenin görevini bu şekilde izah edip buna bir de kavramlara ilişkin anlamları analiz etme ve anlamları açığa çıkarmayı eklerler. Mantıksal pozitivismde göre bir bütün olarak bunlar yapıldıktan sonra felsefi problemlerin aslında sözde problemler olduğu ortaya çıkar. Ayrıca mantıksal pozitivism, dili bir hesaplama sanatı olarak görmeyi yanı sıra felsefi problemlere açıklık getirme ve bilimin temellerini ortaya çıkarma amacına yönelik olarak kullanılması gerektiğine inanır.¹⁰⁸ Fakat 1928’de birleşik bir hareket olarak ortaya çıkan mantıksal pozitivism, 1938’de sonra ererek bilim ve bilgiyle ilgili olarak yerini

¹⁰⁸ Cevizci, 1048-1049.

mantıksal empirizme bırakır. Mantıksal empirizm, mantıksal pozitivistizmin mirasçısı olarak felsefe ve bilim üzerinde önemli etkilere sahip olup analitik felsefe geleneği içinde yerini korur.¹⁰⁹

Mantıksal empirizmin öncelikle vurgu yaptığı şey şudur: Modern biçimsel mantık aracılığıyla bilim içerisinde yer alan sistematikliği açıklamak mümkündür. Bu amaçla yola çıkan mantıksal empirizm açıklamanın, anlamın, gerekçelendirmenin, indirgemenin ve bilginin temellerinin nasıl inşa edileceğine ilişkin ilkeler ortaya koyar. Bu bağlamda, oluşturulan ilkeler tüm bilimler için son durumda birlik anlayışı amacına hizmet etmekle birlikte bu ilkeler içinde yer alan mantık ilkesi de birleştirici ilke olarak kabul edilir.¹¹⁰ Temel tezlerini bu şekilde ortaya koyan mantıksal empirizm zamanla farklı bir yöne doğru şekil değiştirir. Anlam kuramı, anlamlılık ölçütü, gerekçelendirme kuramı, kuram ve gözlem arasındaki ayrım, indirgeme kuramı ve açıklama kuramı evrime maruz kalan mantıksal empirizmin önemli konularındandır. Bu bağlamda mantıksal empirist olan Karl Popper'a baktığımızda o, varsayımların doğrulanması yoluyla bilimsel bilgiye ulaşılabileceği görüşüne karşı çıkıp, yanlışlanabilirlik ilkesini öne sürerek varsayımların yalnızca yanlışlanmaya direndikleri takdirde kabul edilebilir olduğunu öne sürer. Ayrıca bilim insanlarının ortaya koyması gereken şeyin yüksek olasılık içeren açıklayıcı varsayımlar olduğu fikrine de karşı çıkar.¹¹¹

Quine ise bilimsel girişimler ve deneysel süreçlere yönelik sonuçların değerlendirilmesinin aslında karmaşık bir yapıya sahip olduğunu ve varsayımların yanlışlanmasının aslında insan mantığı referans alınarak gerçekleştirilebilecek kadar temel düzeyde olmadığını ve bunun değiştirilmesi gerektiğini söyler.¹¹² Nörofelsefe içerisinde önemli bir yere sahip olan Quine'in söylemek istediğini daha açık bir şekilde ifade edecek olursak; ona göre hem mantıksal pozitivistizm hem de mantıksal empirizmin savunduğu iki şey vardır, ilki analitik ve sentetik önermeler arasında ayrım olduğu ve ikincisi ise anlamlı ifadelerin deneyime tabi tutularak basit önermelere indirgenebileceği düşüncesidir.¹¹³ Quine bu ikisine de karşı çıkarak, bunların bilim ve felsefe arasında var

¹⁰⁹ P.S. Churchland, *Nörofelsefe*, 280.

¹¹⁰ P.S. Churchland, *Nörofelsefe*, 285.

¹¹¹ P.S. Churchland ., *Nörofelsefe*, 286.

¹¹² P.S. Churchland., *Nörofelsefe*, 288.

¹¹³ W. V. O. Quine, "Two Dogmas of Empiricism", *Perspectives in the Philosophy of Language: A Concise Anthology*, Peterborough (Canada), Broadview, 2000, 1.

olan durumu muğlak bir hale getireceğini ifade eder. Quine, bu görüşünü temellendirirken Pierre Duhem'in çalışmalarından etkilenir.

Fransız bilim tarihçisi ve felsefecisi olan Duhem, çalışmalarını fizikten yola çıkarak meydana getirir. Ona göre bilimsel bir kuramın yapısını bilimsel deney ve bilimsel yasa oluşturur. Bu anlamda bilişsel olarak kabul edilebilecek bir etkinlik dört aşamada gerçekleşir. İlk olarak, olguları temsil edecek olan fiziksel özellikler seçilir ve bunlar matematiksel simgelere dönüştürülür. İkinci aşamada bu simgelerle az sayıdaki önermeler arasında bir bağ kurma işlemi yapılır ve tutarlı varsayımlara ulaşılır. Üçüncü olarak varsayımlar mantıksal tutarlılık çerçevesinde matematik kuralları kullanılarak bir araya getirilir. Dördüncü aşamada ise varsayımlara ait sonuçlar fizik olgulara ilişkin yargılara dönüştürülür. Sonuçta ulaşılan yargılar, deney sonuçlarıyla bağdaşır durumdaysa kuramın iyi bir kuram olduğu kabul edilir. Yani Duhem'e göre öncelikle kuram oluşturulmalı, sonrasında ise kurama ilişkin elde edilen sonuçlar deney ve gözlem yoluyla test edilmelidir.¹¹⁴ İşte bu anlayış Quine-Duhem tezini oluşturur.

Quine-Duhem tezinin felsefeciler üzerinde farkındalığa yol açtığı kabul edilir. Bu bağlamda özellikle onların bilimde yönetime ilişkin ayırt edici yönün nasıl ortaya koyulacağı, gerekçelendirilmiş ve gerekçelendirilmemiş formlarının ne şekilde ayırt edileceği, bilimsel çalışma esnasında sorgulamanın akılcı bir şekilde yürütülmesinin ilkelerinin neye göre oluşturulacağı gibi konuların problemlili olduğu ve üzerine çalışılması gerektiği düşünülür. Bunlar mantıksal empirizm dâhilinde çözülebilecek sorunlar olarak görülmeyerek farklı bir kuramın geliştirilmesinin gerekliliğine vurgu yapılır. Bu da bütünüyle Quine'in doğalcı görüşünde karşılık bulur.¹¹⁵ Tüm bu anlatılanlar içinde nörofelsefe, analitik felsefe geleneği içinde zihin felsefesi alt dalında incelenen ve monist, materyalist, doğalcı ve bilimsel yönelimli bir yaklaşımda kendini konumlandırır. Bunun yanı sıra genel bir yöntemin ortaya çıktığı fiziksel veya işlevsel süreçlere indirgenemeyen her şeyi ortadan kaldırmaya yönelik aynı gelenek içinde bulunan Quine' in hedefi üzerinden devam ettiği söylenebilir. Evrende var olan her şeyin doğal nesnelere meydana geldiği ve bu nesnelere mekân ve zaman içerisinde yalnızca doğal süreçlerin bir sonucu olarak ortaya çıktığını, bilimin kapsamı dışında kalan her türlü varlık ya da olayın varlığına itiraz edilip, evrenin işleyişinin tamamen

¹¹⁴ Cemal Güzel, *Bilim Felsefesi*, Bilgesu Yayıncılık, Ankara 2013, 48-49.

¹¹⁵ P.S. Churchland., *Nörofelsefe*, 291-292.

doğal yasalarla açıklanabilir olduğunu öne süren doğalcılık, zihin felsefesi bağlamında ele alındığında nörofelsefenin de benimsemiş olduğu fizikalizmle özdeşleştirilir. Bu çerçevede doğalcılık, esasında bir çeşit materyalizmi temsil eder. Bu yaklaşım, zihinle ilgili tartışmaların ve zihinsel durumları açıklayan önermelerin, zihinsel terimler içermeyen ifadelerle indirgenebileceği fikrini benimser.¹¹⁶ Nörofelsefe, analitik felsefenin araçlarını natüralizmin ilkeleriyle birleştirerek zihin ve beyin arasındaki ilişki gibi konulara odaklanır. Bu alanda nörofelsefede argümanlar düzenlenirken analitik felsefenin açık ve mantıksal ifade biçimlerinden yararlanır. Natüralizm ise nörofelsefeyi, zihinsel olayların yalnızca fiziksel olaylarla açıklanabileceği yaklaşımıyla destekler. Nörofelsefe bu disiplinlerin kesişiminde yer alır ve zihin, bilinç ve insan doğasına ilişkin modern felsefi düşüncenin gelişimine katkıda bulunur.

2.5. NÖROFELSEFEDE YER ALAN SORUNLAR

2.5.1. Ontolojik Sorun

Felsefede ontoloji varoluşa ilgili bir konudur. Neyin gerçekten var olduğu ve var olan şeylerin asıl doğasının ne olduğu ontolojinin inceleme alanıdır. Ontolojik sorun ise zihin-beden problemidir. Dolayısıyla çalışma konusu dâhilinde daha önce de ele alınan zihnin kuramları başlığı altında incelenen konuyu kapsar. Zihnin doğasına yönelik bir açıklama getirme amacıyla ortaya çıkan kuramlar arasında temel fikir ayrılıkları mevcuttur. Bir yanda materyalist kuramlar diğer yanda düalist kuramlar yer alır.

Düalizm ile başlayacak olursak, bilindiği gibi düalist kuramlar kendi içinde birtakım farklılıklara sahip olsalar da temelde aynı görüş etrafında şekillenir. Buna göre düalist kuramlar bilinçli zekânın özsel doğasının fiziksel olmayan bir şeye bağlı olduğu görüşü etrafında birleşirler. Yani düalizmde gerçek olan, maddi varlığı olan beden değil düşünen tözdür. Gerçek olan bedenden tamamen ayrı, bölünemez bir zihinselliktir. Fiziksel olmayan bu zihin, beden ile nedensel bir etkileşim içindedir. Maddi bir yapıda olmayan zihin, bedenin bir amaca hizmet etmesini sağlar. İşte bedenin zihinle nedensel etkileşimi, bedenin bir başkasının bedeni için değil yalnızca bir kişi için özel kılınan şeydir. Bu da düalizm taraftarı biri için düalizmi haklılandırma amacıyla iç gözlemi

¹¹⁶ Cevizci, 485-486.

meydana getirir. İç gözlem aracılığıyla bir kişinin doğrudan deneyimine başvurma kastedilir. Ancak iç gözlem, şeyleri kendi içsel doğasında ham haliyle ortaya çıkardığı gerekçesiyle düalizm karşısında yer alanlar tarafından şüpheyile yaklaşılması gereken bir argüman olarak görülür.¹¹⁷

Düalizmi haklılandırma amacıyla ileri sürülen bir diğer yönelim dine başvuru yoluyla gerçekleşir. Büyük dinlerin evreni anlamlandırırken ve insanı evrende konumlandırırken töz düalizmini konu edindiği söylenir. Bu durumda herhangi bir kurama başvurmakta ilkesel olarak yanlış bir durum olmasa bile bunun bilimsel bir dayanağı olmadığı için başarısızlığa uğrayacağı düşünülür. İndirgenemezlik üzerine yapılan değerlendirmeye baktığımızda ise zihinsel fenomenlere dikkat çekilip, dili kullanma yeteneğinden bahsedilerek akıl yetisinden etkilenildiği görülür. Yani bunların kesinlikle fiziksel sistemin başarabileceklerinin dışında şeyler olmaları gerektiği sonucuna ulaşılır. Son olarak düalizmi desteklemek amacıyla parapsikolojik fenomenler ileri sürülür. Telepati, önsezi, telekinezi gibi kavramların psikoloji ve fizik bilim çerçevesinde açıklanması zor bir iştir. Bunların gerçekten var olup olmadıklarına ilişkin güvenilir kanıtlar olmadığı gerekçesiyle düalizm karşıtları tarafından sözde zihinsel fenomenler olarak kabul edilirler.¹¹⁸

Felsefi davranışçılık, zihinsel durumların ne olduğunu açıklamaya yönelik bir kuram olmaktan öte zihinsel durumlarla ilgili konuşurken kullanılan kelime haznesinin nasıl çözümleneceğine ilişkin bir kuramdır. Bu sebeple davranışçılıkta zihin-beden ilişkisi üzerine detaylı bir düşünme gerçekleştirmek anlamsızdır. Çünkü davranışçılık açısından zihin-beden sorunu sözde sorundur. Davranışçılık aslında hem düalizm hem de materyalizmle uyumlu bir kuram olarak kabul edilir. Fakat zihinsel durumların içsel yönünü ihmal etmeleri ve bir zihinsel durumu oluşturduğu düşünülen çok yönlü yatkınlığı öne sürmeleri davranışçılığın eleştirilmesi ve yeni kuramların ortaya atılmasına sebep olur.¹¹⁹

İndirgemeci materyalizmin merkezi iddiası yalınlık, temel tezi ise zihinsel durumların beyne ait fiziksel durumlar olduğudur. Özdeşlik kuramı olarak da adlandırılan indirgemeci materyalizm, aslında belirli özdeşlik argümanları şekillendirme

¹¹⁷ P.M. Churchland , *Madde ve Bilinç*, 22.

¹¹⁸ P.M. Churchland, *Madde ve Bilinç*, 23-28.

¹¹⁹ P.M. Churchland, *Madde ve Bilinç*, 38.

gibi bir amaç taşımaz. Bu kuram daha ziyade beyindeki süreçlerle, kişilerden alınan deneyim bildirimleri arasında meydana gelen bağıntıların sonuçlarına ilişkin yorumlar öne sürer. Yani bilinçli deneyimler aktarılırken aslında beyindeki süreçler hakkında bilgi verilmiş olur. Süreç bu şekilde devam ettiği takdirde yani nörobilimciler yol aldıkça bunun detayları da gün yüzüne çıkacaktır.¹²⁰ Tüm kuramlarda olduğu gibi indirgemeci materyalizmde birkaç noktada eleştiriye maruz kalır. Bunlardan ilki düalizmde de karşımıza çıkan iç gözlem argümanıdır. İç gözlem, düşüncelerin, duyguların ve duyuların içinde bulunduğu bir alanı ifade eder. Zihinsel durumlar ve nitelikler iç gözlemde ortaya çıktıkları haliyle nörofizyolojik durumlardan farklı görünmektedir ifadesi iç gözlemin birtakım nöral durumu başarılı bir şekilde ayırt edebildiği fakat duyulara ilişkin karmaşık niteliklerin doğasını açığa çıkaracak kadar yeterli gücü olmadığı anlamına gelir. Yani birbiriyle etkileşimde bulunan ve titreşen elektrik alanlarını ve manyetik alanları görmeyiz ama görünüşlere rağmen bu onun ışık olduğu sonucunu değiştirmez. İkinci eleştiri indirgemeci materyalizmin temel tezi olan zihinsel durumların beyin durumlarıyla özdeşleştirilmesine yöneltilir. Yapılan itiraza göre özdeşleştirmenin yapılması bizi anlaşılabilir ifadelere götüreceğinden (ki bu bazıları tarafından “kategori hatası” olarak da adlandırılmıştır), özdeşleştirmenin aslında saf bir kavramsal karışıklık durumu olduğunu ileri sürülür. Leibniz yasası temele alınarak özdeşlik kuramını yok etme amacıyla uzamsal niteliklere başvurulur. Buna göre zihinsel durumların beyin durumlarıyla özdeş olduğu bir durumda aynı uzamda bulunmaları gerekir. Fakat bu argüman tıpkı güneşin yıldız olduğuna dair inanç duyan birinin bunun sol beyin yarıküresinin temporal lobunda yer aldığını söylemesi kadar anlamsız bulunur.¹²¹

İşlevselcilik kuramı açısından her bir zihinsel durumun tanımlayıcı özelliği onun üç noktada nedensel etkileşimiyle ilişkilidir: Beden üzerindeki çevresel etkiler, diğer zihinsel durum tipleri ve bedensel davranışlar. İşlevselcilikte zihinsel durumlar işlevsel durumlar olarak belirtilirken, psikolojinin ilgileri beyne ait nörofizyolojik yapıya ilişkin ayrıntılardan ayrı bir düzeyde konumlandırılır. Genel olarak psikoloji, ilgilendiği konular bakımından diğer bilimlerden farklılık gösterir. Böylece soyut işlevsel durumlar sistemi aracılığıyla bilişsel psikoloji ve yapay zeka gibi alanlarda da çalışma

¹²⁰ Heil, 132.

¹²¹ P.M. Churchland, *Madde ve Bilinç*, 47.

yapılmasına ortam sağlanır. Buradaki amaç işlevsel örgütlenmeyi ayrıntılı bir şekilde ortaya koymaktır.¹²² İşlevselciliğin almış olduğu eleştirilere baktığımızda ise bunlardan ilkinin nitelceler, ikincisinin ise işlevsel zombiler olarak adlandırıldığını görürüz. İşlevselcilik açısından problem oluşturan nitelceler (qualia), bilinçli zihnin öznel niteliksel özellikleri olarak ifade edilirler. Nitelceler problemlidir çünkü işlevselciler qualiaya ilişkin bir açıklama sunmadıkları gibi onların varlığını da kabul etmezler. Bu da işlevselcilerin bilinçli zihni açıklayamadığı anlamına gelir. Qualianın yokluğu ikinci probleme de zemin hazırlar. İnsan zihnine benzer ve tüm işlevsel koşulları sağlayan hesaplamalı sistemler üretme hayali bir gün gerçekleşse bile, sonuçta sadece bilinçsiz zombiler meydana getirileceği ifade edilir. Bu durumda yüksek düzeyde bilgi işleme kapasitesine sahip fakat öznel bilinçten tamamen yoksun sistemler ortaya çıkmış olur.¹²³

Eleyici materyalizm, zihinsel durumlara özgü kavramların bir kısmı veya tamamının, zihne ilişkin herhangi bir doğru açıklama düzeyinde olamayacağını iddia eder. Diğer bir ifadeyle eleyici materyalizm, sağduyuya dayalı zihinsel durumların var olmadığını iddia eden görüşür.¹²⁴ Eleyici materyalizm, sağduyuya dayalı zihinsel durumların kuramlar arası indirgemeye tabi tutulamayacağını çünkü sağduyulu zihinsel durumların insan davranışının doğasına yönelik tümüyle yanıltıcı bir kavrayış olduğunu ileri sürer. Bu sebeple içsel yaşamlara dair uygun bir nörobilimsel açıklamanın, sağduyuya dayalı kuramsal çerçeve ile eşleşecek kuramsal kategoriler oluşturulması beklenmemeli, eski kuramsal çerçevenin nörobilim vasıtasıyla indirgenmesi yerine elemeye tabi olması beklenmelidir.¹²⁵

Eleyici materyalizmin almış olduğu eleştirilere baktığımızda onun, kendi kendini çürüttüğü yönünde bir iddia öne sürüldüğünü görürüz. Buna göre eleyici materyalizme karşı eleştiride bulunan bir kişi, bir şeyi ileri sürebilmek için öncelikle ona inanılması gerektiği konusunda ısrar eder. Dolayısıyla eleyici materyalizmin bir tez olarak ortaya koyulabilmesi için öncelikle eleyicinin kendisi de bunun doğru olduğuna inanmalıdır. Eleyici materyalist bu tarz bir inanca sahipse, o zaman inançlar vardır ve bu durumda eleştiren kişiye göre eleyiciliğin yanlış olduğu kanıtlanmış olur. Eleyici materyalistler

¹²² P.M. Churchland, *Madde ve Bilinç*, 60.

¹²³ Revonsuo, 86.

¹²⁴ William Ramsey, "Eliminative Materialism", *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, <https://plato.stanford.edu/entries/materialism-eliminative/>, (13.01.2024), 4.

¹²⁵ P.M. Churchland, *Madde ve Bilinç*, 69.

bu eleştiriye öncelikle inançların olmadığına ilişkin bir tezin kendi içinde çelişki barındırmadığına değinerek cevap verirler. Yani burada eleştiri eleyici materyalizmin kendisini çürüttüğü değil eleyici materyalistin bunu yapıyor olduğu anlaşılmalıdır. İkinci eleştiri halk psikolojisinin savunucuları tarafından yapılan çeşitli nitelendirmelere meydan okuma yönündedir. Bu eleştiri iki farklı bakış açısından kaynaklanır. Bunlardan ilki kısmen Wittgenstein ve Ryle'in yazılarından meydana gelir. Halk psikolojisi içinde yer alan inanç ve arzuların gerçekte ne olduğu ve nasıl ele alındığı bu gelenek içinde netlikten uzak bulunur. Eleyici materyalistler sağduyuya dayalı zihinsel durumları halk psikolojisi açısından sınırlandırmış olsalar bile en azından ilkesel olarak eleyici materyalizmin böyle bir varsayımı gerekli kılmadığı bilinmelidir. İkinci bakış açısı ise simülasyon teorisi olarak bilinen ve davranışı teori aracılığıyla değil, böyle bir durumda nasıl davranılacağına ilişkin bir simülasyon yapılarak tahmin eden bakış açısıdır. Bu teori başkalarına ait zihinler ve davranışlarla ilgili akıl yürütmenin empatiden farklı olmadığını ifade eder. Bu sebeple tam anlamıyla gelişim gösteren bir zihin teorisine ihtiyaç olmadığı söylenir. Eleyici materyalizmin almış olduğu üçüncü eleştiri, halk psikolojisinin ortaya koymuş olduğu birtakım başarıların var olmasına karşın bu başarıların göz ardı edilmesine yöneltilir.¹²⁶ Bu eleştiriye, “herhangi bir teori gerçeği tümüyle yanlış olarak ortaya koysa dahi genel olarak başarılı görülmemektedir” şeklinde cevap verilir. Yani tarih boyunca birçok örnekte de karşımıza çıktığı gibi genel olarak başarısızlıklar önemsiz gibi gösterilip görmezden gelinir ya da talep gören yaygın bir teoriye gerektiğinden fazla anlam yüklendiği olur. Bu durumda flojiston teorisinde olduğu gibi seçilebilecek farklı bir açıklama ortaya çıkana kadar halk psikolojisinin eksiklerine karşı görmezden gelen bir tavır sergilenebileceği ifade edilir.¹²⁷

2.5.2. Semantik Sorun

Anlamsal konular ontolojik konularla yakın bir ilişki içindedir ve semantik sorun üç önemli teori üzerinden incelenir. İlk teoriye göre sağduyulu psikolojik kavramların anlamı içsel temsil davranışları yoluyla ortaya çıkar. Bir kavramın kelime haznesinde yer almasını sağlamanın yolu o kavramla ilgili nesnelere kişiye bizzat göstermektir. Buna temsile ya da gösterime dayalı tanımlama adı verilir. Kelime haznesine terim

¹²⁶ Ramsey, “Eliminative Materialism”, 12-15.

¹²⁷ P.M. Churchland, “Eliminative Materialism and the Propositional Attitudes”, 73.

eklemenin çeşitli yolları vardır. Fakat bazı terimlerin anlamlarını sadece bu şekilde aldığı öne sürülür. Örneğin yeşil, ekşi ve soğuk gibi terimler. Sağduyu ve Ortodoks anlam teorisi, bu terimlerin anlamlarını, maddi bir nesneyi sergilediği bir nitelikte direkt olarak ilişkilendirmesi yoluyla elde ettiklerini savunur. Acı, ağrı duyumu gibi sağduyulu psikolojik terimler göz önüne alındığında temsiller anlamın tek kaynağı olarak kabul edilirler. Çünkü birçok zihinsel durum tipi, niteliksel özelliklere sahip değildir. Örneğin birçok farklı inanç türü ele alındığında, her inancın ayrı niteliksel özelliklerini öğrenerek ifadenin anlamını ortaya çıkarmak mümkün olmaz. Bunlar iç gözleme ait içsel niteliklerle değil, rol üstlenme yoluyla karakterize edilebilirler. Bu da demektir ki anlamlarını farklı kaynaklardan almaları gerekir. Standart görüş olarak bilinen bu görüş farklı açılardan sorgulanır. Örneğin “ağrı” terimi ele alındığında, ağrı ifadesi altında meydana gelen çok sayıda durumu düşündüğümüzde, ağrıyı yaşayan kişideki hoşnutsuzluk tepkisinin benzer olduğu kabul edilebilir olsa da bu tüm ağrılar için nedensel bir niteliği karşılar. Bu nedenle anlamın yalnızca tek bir türün içsel nitelikleri tarafından belirlendiği düşüncesi kabul edilemez görünür. “Herhangi bir durumun içsel doğasını bilmek, onun sonuçlarını anlamak için gerekli bir koşuldur” ifadesinden kesinlikle şüphe edilemeyeceği belirsizlik içerir. Bu bağlamda nörolojik bir hasar nedeniyle daha önce hiç ağrı yaşamamış olan bir kişinin ağrı kelimesinin ne anlama geldiğini bilebileceği ileri sürülür. Ancak bu kişiyle ilgili olarak, ağrının nasıl bir his olduğunu bilmediği kabul edilse de, ağrıyla ilişkili nedensel özellikleri yine de bilebilir. Yani bu kişinin bilemeyeceği bir şey kesinlikle vardır fakat bunun ne olduğu tartışmaya açıktır. Yukarıda tartışıldığı gibi ağrı gibi zihinsel durumların anlamı, onun içsel niteliklerle olan ilişkisi bağlamında belirleniyorsa o zaman semantik solipsizme karşı çekimser bir tutum sergilenmelidir. Çünkü her birey sadece kendi bilinç durumunu deneyimleme fırsatına sahip olduğundan, yaşadığı ağrının başka bir kişinin yaşadığı ağrıyla aynı anlama sahip olup olmadığını bilmesinin bir yolu yoktur.¹²⁸

Anlam kuramının taşımış olduğu şüpheler farklı yaklaşımların gelişimine olanak sağlar. Felsefi davranışçılık kuramı da bunlardan biri olarak kabul edilir. Davranışçılık kuramının en temel problemi zihinsel durumların iç niteliklere atfettiği rolden kaynaklanır. Felsefi davranışçılıkta önemli isimlerden biri olarak kabul edilen

¹²⁸ P.M. Churchland, *Madde ve Bilinç*, 82-85.

Wittgenstein bu görüş üzerinden kişisel dil argümanını öne sürer.¹²⁹ Wittgenstein'in bu argümanla ifade etmek istediği şey dilin dil bilgisi tarafından yanlış yönlendirildiğidir. Ona göre kelimelerin anlamı, dil oyunları ile ifadesini bulur. Yani bir kelimenin anlaşılması onun görevinin ne olduğunun kavranmasıyla ilgilidir. Sıradan bir günde standart bir biçimde dilimizi kullandığımızda felsefi bilinmezliklerden uzak bir konumda bulunuruz. Felsefe devreye girdiği anda örneğin “domates” kelimesine benzer bir şekilde “zihin” kavramının da varlık ifade eden bir ad olduğu gerçeği üzerinden yanlış yönlendiriliriz. Yani zihnin bir varlığa karşılık geldiği ve düşünce, duyum ve his olarak adlandırılan şeylerin, zihnin niteliksel durumları olduğu şeklinde akıl yürütürüz. Bu durumda ortaya çıkabilecek kafa karışıklığına engel olmak amacıyla sözcüklerin günlük yaşantıda ne şekilde kullanıldığını ele alıp incelemek faydalı bir yoldur.¹³⁰

Semantik sorun başlığı altında incelenecek bir diğer teori kuramsal ağ tezi ve halk psikolojisidir. Bu teoriye göre zihinsel durumlara dair sağduyuya dayalı terimler, halk psikolojisinin kuramsal terimleridir. Bu terimlerin anlamı, içinde şekillendikleri yasalar kümesi tarafından belirlenir. Fizik bilimlerine ait herhangi bir kuramın ele alındığı düşünüldüğünde böyle bir kuram birtakım yasalardan oluşur. Oluşan bu yasalar ise kuramın varlığını öne süren çeşitli nitelikler ya da sınıflar arasındaki ilişkileri ifade eder. Kuramsal terimler anlamlarını genel olarak kullanım açısından yeterli koşulları belirten tekil tanımlardan değil, onları içeren ilkeler ağı tarafından alırlar. Bu tanımlar genellikle yanlışlanmaya açık bir durumda olmakla beraber terime ilişkin anlamında yalnızca bir kısmını yansıtır. Bu görüşe ağ anlam kuramı adı verilir.¹³¹ Bir kurama bağlı olan yasanın, kuramsal terimlere anlam vermenin yanı sıra tahmine dayalı olma ve açıklayıcılık gibi işlevleri de bulunur. Bu durumda bir olayın oluş şekli olayların genel seyrini tarif eden genellemelerden çıkarsanabildiği zaman açıklanmış olur. Daha açıklayıcı bir ifadeyle, yasa benzeri bir düzenliliği tanımlayan genellemenin nomolojik genelleme olarak adlandırıldığı, bir olguyu açıklayan mantıksal koşulların olguyu tanımlayan cümleler olduğu ve nomolojik artı başlangıç koşullarından mantıksal olarak çıkarsandığı gerekçesiyle tümdengelsel-nomolojik kuram olarak adlandırılır. Bu

¹²⁹ P.M. Churchland, *Madde ve Bilinç*, 85.

¹³⁰ Heil, 99.

¹³¹ P.M. Churchland, *Madde ve Bilinç*, 89.

kuram aracılığıyla kuramlar ve açıklama gücü arasındaki bağlantının daha kolay bir şekilde görülebileceği ifade edilir.¹³²

Halk psikolojisine bakacak olursak, çevremizde bulunan kişilerin psikolojik durumlarını veya davranışlarını onların inanç, arzu, acı veya korkuları üzerinden açıklanabilir olduğunu görürüz. Şayet açıklama kuramı doğruysa her bireyin, zihinsel durumları farklı zihinsel durumlarla, fiziki koşullarla ve açık davranışlarla bağdaştıran bir grup yasa hakkında bilgisi olması gerekir. Bu tarz bir grup yasa veya genel ifadeler açıklamaları destekler ve bir araya gelerek bir kuram oluşturur. Oluşturulan kuram bir dizi içsel durumu temele alır. Her birey tarafından bu kavramsal çerçeve öğrenilir ve sağduyuya dayalı bir kavrayış kazanılır ve bu kuramsal çerçeve halk psikolojisi olarak tanımlanır. Halk psikolojisi söylendiği gibi gerçekten bir kuramsa ki öyle kabul edilir, o halde psikolojik terimlerimizin anlamlarının halk psikolojisine özgü yasalar vasıtasıyla kurulması gerekir. Bir de psikolojik durumların iç nitelikleri vardır fakat iç niteliklerin epistemolojik anlamı olduğu için bir dil içinde bulunan terimler itibariyle semantik anlam taşımazlar.¹³³

Ağ kuramının bir önemi bulunur. Ağ kuramı, hem materyalist teoriyle hem de düalizm ile tutarlı olmanın yanı sıra bunları ne zorunlu olarak gerekli kılar ne de bunları dışlar. Bu kuramın amacı yalnızca bunlar arasında var olan çatışmaları göstermek ve çözümü için alternatif yollar bulmaktır. Halk psikolojisi gerçek bir kuram niteliği taşıyorsa zihin-beden sorunu, eski kuramla yeni kuramın nasıl bir ilişkiyle tanımlanacağı sorunu haline gelir. Bu durumda söz konusu materyalist kuramlar ve düalizm sorunun çözümüne dair beklenti olarak açığa çıkar. Bu kuramlar arasındaki tartışma deneysel bir sorundur ve nörobilim, bilişsel psikoloji ve yapay zeka gibi alanlarda yapılan çalışmalar aracılığıyla çözümlenebilir.¹³⁴

2.5.3. Epistemolojik Sorun

Epistemolojik sorun başlığı altında iki konu incelenir: Diğer zihinler problemi ve öz bilinç problemi. Öncelikle diğer zihinler problemine bakacak olursak, diğer zihinler problemi üç boyutta ele alınır: Psikolojik, kavramsal ve epistemolojik. Diğer zihinler

¹³² P.S.Churchland, *Nörofelsefe*, 283.

¹³³ P.M. Churchland, *Madde ve Bilinç*, 95.

¹³⁴ P.M. Churchland, *Madde ve Bilinç*, 96.

probleminin epistemolojik boyutu, kendimiz dışında var olan diğer varlıkların bir hisse sahip olup olmadıkları, deneyime tabi olup olmadıkları, düşünüp düşünmedikleri ya da bir bilince sahip olup olmadıklarını hangi durumlar söz konusu olduğunda bilebileceğimizle ilgilidir.¹³⁵ Örneğin, “belirli türden bir deneyim her yaşandığında (olgun bir domatesin kırmızı rengi her görüldüğünde), beynin sınırlanmış bir D durumuna girdiğini hayal edin. Beyniniz D durumuna her girdiğinde, o kırmızı tonunu deneyimliyor olun. Görünüşe göre bu türden deneyimler ile D türünden nöral durumlar arasında bir bağlantı olmak zorundadır. Şimdi benim beynimi D durumunda gözlemlediğinizi varsayın. Olgun bir domatesin kırmızısı olarak tanımladığım, kırmızının belirli bir tonunu deneyimlediğimi bildiriyorum. Sizin durumunuzda hem zihinsel duruma hem de onun nöral bağıntısına erişiminiz vardır. Ancak beni gözlemlediğiniz durumda yalnızca benim nörolojik durumuma ve deneyimlediklerime dair bildirimlere erişebilirsiniz.”¹³⁶ Bu örneğe göre tanımların uyuştuğunu söyleyebilirsek bile zihin durumlarının niteliksel olarak farklı olduğunu da görmek gerekir. Kendi zihnimizi bilmek diğerlerinin zihinlerini bilebileceğimiz anlamını taşımaz. Diğerleriyle benzer şekilde davranıyor olsak da onların zihin durumlarına ilişkin gözlemlerde bulunamayız.¹³⁷ Dolayısıyla diğer zihinler problemi kendimiz dışında başka bir varlıkta bir zihin bulunup bulunmadığının bilinemeyeceğine yönelik bir problemdir.

Diğer zihinler problemine yönelik çözüm önerisi olarak sunulan iki yaklaşım bulunur: Analoji argümanı ve açıklayıcı hipotez argümanı. Analoji argümanı yaygın bir hipotez olarak, benim diğer zihinlerin var olup olmadığını bilemeyeceğim gibi diğer zihinlerin de benim var oluşumdan şüphe duyabileceğini ileri sürer. Bu argümana göre diğer zihinlerin varlığına ilişkin duyulan şüphe doğruysa, bu durum diğer zihinlerin varlığı için bir işaret olarak kabul edilebilir.¹³⁸ Fakat analoji argümanının karşı karşıya olduğu birtakım güçlükler bulunur. Bunlardan ilki, diğer zihinler hakkında var olan bilgiyi yalnızca tek bir durum üzerinden yola çıkarak tümevarımsal bir genelleme şeklinde aktarmasıdır. Bir diğer zorluk, bir kişinin diğer zihinlerle ilgili edinebildiği bilgi yalnız kendi durumu içinde gözlemleyebildikleriyle sınırlı olması sebebiyle sağır

¹³⁵ Gomes, “Is there a problem of other minds?”, *Proceedings of the Aristotelian Society*, 2011, 111, 354.

¹³⁶ Heil, 93-94.

¹³⁷ Heil, 95.

¹³⁸ Mehtap Doğan, “Diğer Zihinler Problemi”, *Erciyes Akademi*, 2023, 37(3), 1210.

olan bir kişinin bir başkasını işitebileceğine dair bir inancının olması mümkün görünmez. Dolayısıyla bu görüşe göre diğer zihinlere yalnızca kişinin kendi zihninde bulunan şeyler akla uygun bir şekilde atfedilebilir. Analoji argümanına karşı yapılan bir diğer itiraz, bir kişinin zihinsel durumlar arasında ayırım yapabilmesi ve bunları tanıması gerekiyorsa, bunu yapabilmek için zihinsel durumlara ilişkin terimlerin anlamlarını bilmesi gerektiğine yöneliktir. Fakat bu terimlerin anlamları zaten çoğunlukla onları diğer zihinsel durumların, dışsal koşulların ve gözlemlenebilir davranışların terimleriyle bağlanmasını sağlayan genel varsayımlar ağı tarafından verilir.¹³⁹

Belli bir zamana kadar bir kurama ilişkin genel yasanın, sınırları içine aldığı unsurların ihtiyacı karşılayacak ölçüde gözlenmiş örnekten çıkarılan tümevarımsal bir genelleme ile gerekçelendirilebileceği düşünülüyordu. Bu görüş gözlemlenebilir durumdaki yasalar açısından uygun görünmüş olsa da gözlem dâhiline girmeyen şeylerin davranışları için uygun değildir. Böyle bir durumda farklı bir gerekçelendirmeye gereksinim duyulur. Bu durumda bir varsayımdan gözlem cümleleri çıkarılarak, farklı başlangıç koşullarıyla değerlendirilmelidir. Değerlendirmeyi geçen varsayımlar onay almış olur. Yani gözlem alanına dâhil olamayanlarla ilgili bir kuram sadece bir diğer kuramdan daha başarılı şekilde gözlenebilir bir alanda açıklamada bulunmaya imkân veriyorsa inandırıcıdır. Buna hipotetik-dedüktif gerekçelendirme adı verilir.¹⁴⁰

Epistemolojik sorun başlığı altında incelenecek olan diğer konu öz bilinç problemidir. Öz bilinç durumu kişinin kendisine dair bir bilgiye sahip olmasını içerir. Kişinin kendisine dair sahip olduğu bilginin yanı sıra zihin durumlarının bilgisine sahip olması gerekir. Bu durumda öz bilinç iç gözlemin, zihin durumlarının ve zihinsel etkinliklerin gerçekliğine dair bir kavrayış olarak anlaşılmalıdır. Öz bilinçle ilgili olarak çağdaş ve geleneksel diyebileceğimiz iki görüş vardır. Çağdaş görüşe göre öz bilinç kişiden kişiye değişkenlik gösterir. Dolayısıyla algının bir türüdür ve algıdan farklı olarak dışa dönük değil içe dönüktür. Geleneksel görüş ise farklı bir görüşü savunur. Bu görüşe göre iç gözlem dışsal algı biçimlerinden farklıdır. Fiziki dünyaya dair algılarımıza sürekli bir biçimde belirli tipten duyular aracılık eder. Bu sebeple dışsal dünya sadece dolaylı olarak bilinebilir. Fakat iç gözlem söz konusu olduğunda bilgimiz

¹³⁹ P.M. Churchland, *Madde ve Bilinç*, 108-109.

¹⁴⁰ P.M. Churchland, *Madde ve Bilinç*, 112

doğrudan ve aracısızdır. Bu durumdan çıkarılacak sonuca göre kişi kendi zihin durumlarını göz önüne aldığında görünüş ve gerçekliğe dair yapılan ayırım yok olur. Çünkü zihin kendisine karşı apaçıktır.¹⁴¹

¹⁴¹ P.M. Churchland, *Madde ve Bilinç*, 115-118.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CHURCHLAND' LARIN NÖROFELSEFESİ

3.1. NÖROBİLİMİN GELİŞİMİ VE NÖROFELSEFE İLE İLİŞKİSİ

3.1.1 Nörobilim

Nörobilim olarak bilinen sinirbilimi, sinir sisteminin organizasyonunu, işleyişini, gelişimini inceleyen bilim dalıdır.¹⁴² İnsan beyinde bu işleyişlerden biri olan, büyük oranda bilgilerin depolanması nörobiyolojik sistemde yer alan birçok hücrenin birbiriyle bağlantılı olduğu düşünülür.¹⁴³ Bağlantıların oluşturulduğu bu sinir ağı incelendiğinde insan beyni anatomik olarak sağ ve sol olmak üzere iki hemisferden(yarım küre) meydana gelir.¹⁴⁴ Beynin her iki hemisferi frontal lob, temporal lob, parietal lob, oksipital lob, beyin sapı, limbik sistem ve neokorteks adı verilen bölümleri bir araya toplar.¹⁴⁵ Beynin frontal lobu insan bedeninin davranış modellerinden, görevlerinden, birçok olayın geri bildirimini değerlendirilmesinden ve en önemlisi de bilinç yönetiminden sorumlu olan bölümdür.¹⁴⁶ Beynin şakak lobu olarak da bilinen temporal loblar kısmı görsel hafıza, dil eğitimi ve mantık yönünden geliştirilen düşünceleri bir arada toplayan bölümdür.¹⁴⁷ Beyinde yer alan parietal lob duyu sistemlerinin yer aldığı, dış çevrenin tanınması ve bu süreçte tanımlanan dış çevrenin içinde barındırdığı farklılıkları ve benzer yönleri arasındaki bağlantıların kurulduğu yerdir. Oksipital lob

¹⁴² T.J. Sejnowski, P.S. Churchland, & J.A. Movshon, "Putting big data to good use in neuroscience". *Nat. Neurosci.* 17, 2014, 1440-1441; L.A. Jorgenson, et al., "The BRAIN Initiative: Developing Technology to Catalyse Neuroscience Discovery", *Phil. Trans. R. Soc. B*, 370, 20140164, 2015.

¹⁴³ E.Bullmore, O. Sporns, "Complex Brain Networks: Graph Theoretical Analysis of Structural and Functional Systems". *Nat. Rev. Neurosci.* 10, 2009, 188; O. Sporns, "Contributions and Challenges For Network Models in Cognitive Neuroscience". *Nat. Neurosci.* 17, 2014, 653; J.D. Medaglia, M.E. Lynall, & D.S. Bassett, "Cognitive Network Neuroscience", *J. Cogn. Neurosci.* 27, (2015), 1473; O. Sporns, "Networks of the Brain: Quantitative Analysis and Modeling". *Analysis and Function of Large-Scale Brain Networks*, 7, 2010, 9.

¹⁴⁴ NF, Dronkers, O. Plaisant, MT. Iba-Zizen, EA Cabanis, "Paul Broca's Historic Cases: High Resolution MR Imaging of the Brains of Leborgne and Lelong". *Brain* 130(5), 2007, 1435; S. Knecht, B. Dräger, M. Deppe, L. Bobe, H. Lohmann, A. Flöel et al., "Handedness and Hemispheric Language Dominance in Healthy Humans". *Brain* 123(12), 2000, 2514.

¹⁴⁵ Ö. Korkmaz, A. Mahiroğlu, "Beyin, Bellek ve Öğrenme". *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 15(1), 2007, 96.

¹⁴⁶ O. R. Anderson, "A Neurocognitive Perspective on Current Learning Theory and Science Instructional Strategies". *Science Education*, 81(1), 1997, 72.

¹⁴⁷ GA. Ojeman, "Cortical Organization of Language and Verbal Memory Based on Intraoperative Investigation", *Progress in Sensory Physiology*, 12, 1991, 195.

görme, hareket gibi olayların yönetildiği merkezdir.¹⁴⁸ Beyin sapı nefes alma, kalp atışları, tehlike durumlarında salınan nörotransmitter maddelerin salınımı gibi otonom ve motor fonksiyonlarının bütünleştiği bölgedir¹⁴⁹. Hipotalamus ve amigdalayla içine alan limbik sistem olarak da bilinen beynin limbik lobu açlık, susuzluk, koku duyusu, cinsel arzular gibi birçok unsuru içinde bulunduran alandır.¹⁵⁰ Beyinde bulunan son bölüm olan neokorteks ise duyuların bir arada toplandığı (görme, işitme, konuşma, düşünme) ve aralarındaki işlevsel farkların ortaya koyulduğu merkezdir. Tüm bu sistemleri bir araya toplayan beyin morfolojik olarak 1,2 kilogram ağırlığında, yapışkan, peltemsi yapıda üç kat zar ile örtülü, beyaza yakın gri renkli bir yapıya sahiptir. Bu yapının % 8'i protein, % 10'u yağ, % 78'i ise sudan meydana gelir.¹⁵¹ Beynin yapısı histolojik(dokusal) olarak incelendiğinde yaklaşık olarak 100 milyar nöron hücresi ve trilyonlarca glia adı verilen savunma hücrelerinden meydana geldiği görülür. Nöronların yapısı ve işlevi yönünden çeşitliliğin fazla olduğu tahmin edilir ve aralarında ileti sistemlerinin olduğu ve sinir sistemini oluşturduğu bilinir.¹⁵²

Sinir sistemi, santral sinir sistemi ve periferik sinir sistemi olarak iki ana gruba ayrılır. Santral sinir sistemi beyin ve omurilikten oluşur. Beyin vücutta birçok sistemi kontrol eden ve yöneten ana merkezdir. Beyin ölümü gerçekleştiği anda ileti kesildiğinden dolayı kas aktivitesi kaybolurken apne şekillenir ve tüm refleksler devre dışı kalır. Bu olayı takiben kalbin çalışması da durur. Bu yüzden beyin ana merkezde yer alır.¹⁵³ Santral sinir sisteminde yer alan omurilik, vücudun istemli çalışan kaslarını kontrol eden ve duysal iletide rolü olan merkezi sinir sisteminin önemli bir bölümüdür.

¹⁴⁸ C. Vogt, O. Vogt, "Die vergleichend-architektonische und die vergleichendreizphysiologische Felderung der Großhirnrinde unter besonderer Berücksichtigung der menschlichen", *Naturwissenschaften* 14(50), 1926, 1192.

¹⁴⁹ A. Venkatraman, B. L. Edlow, & M. H. Immordino-Yang, "The Brainstem in Emotion: a Review". *Frontiers in neuroanatomy*, 11, 2017, 15.

¹⁵⁰ B. U. Forstmann, M. C. Keuken, & A. Alkemade, "An introduction to human brain anatomy". *An introduction to model-based cognitive neuroscience*, 2015, 75.

¹⁵¹ M. Yapıcı, "Beyin Temelli Öğrenme Açısından Öğretmen Ve Ders", *Üniversite ve Toplum Dergisi*, 8(2), 2008, 3.

¹⁵² Teber, *Davranışlarımızın Kökeni* (5. Basım), Say Yayınları, İstanbul 1993; S. Birsöz, A. Turgay, *Psikotik Bozukluklar ve Antipsikotik İlaçlar. Psikiyatride İlaç Tedavisi*. Birsöz S, Turgay A, editörler.: Medikomat, Ankara 1994, 170; M. D'Arcangelo, "How Does the Brain Develop?", *Educational Leadership*, 58(3), 2000, 69.

¹⁵³ F. Şenel, "Beyi Dalgaları", *Bilim ve Teknik Dergisi*, Temmuz Sayısı, 2010, 98-99.

Omurilik duramater, araknoid ve piamater adı verilen üç katlı zar ile örtülüdür. Silindirik bir yapıya sahip olan omurilik ortalama 40-45 cm uzunluğundadır.¹⁵⁴

Periferik (çevresel) sinir sistemi iskelet kaslarını kontrol eden somatik sinir sistemi ve düz kasları kontrol eden otonom sinir sistemi olarak ikiye ayrılır. Otonom sinir sistemi istemsiz çalışır ve afferent-efferent sinirler aracılığıyla santral sinir sistemine giriş ve çıkış sağlar. Sinir uçlarında bulunan asetilkolin ve noradrenalin gibi nörotransmitter maddeler yoluyla etkisini gösterir ve muskarinik reseptörler vasıtasıyla etki yaratır. Bu etki esnasında sodyum salgılanır ve alfa ya da beta gibi reseptörlere bağlanıp çeşitli olgulara yol açar.¹⁵⁵ Otonom sinir sistemi sempatik ve parasempatik sinir sistemi olarak iki gruba ayrılır. Sempatik sinir sistemi adrenerjik (adrenalin) sistemde yer alır. Nörotransmitter maddesi norepinefrindir. Savaş ya da kaç gibi acil durumlarda, heyecan ve korku halinde artmış kan basıncında görev alır. Parasempatik sinir sistemi ise kolinerjik (asetilkolin) sistemde yer alır. Nörotransmitter maddesi asetilkolindir. Sakin ve dinlenme durumunda, kalp ritminin azalması durumunda, sindirim durumunda görev alır. Salınan bu nörotransmitter maddelerin nöronlar arası ileti mekanizmalarında önemli rolleri bulunur.¹⁵⁶ Nöronlar arasındaki bu ileti mekanizmaları aksiyon potansiyeli olarak bilinir. Aksiyon potansiyelinde ileti sırasında depolarizasyon ve repolarizasyon olayları şekillenir. Sinir hücresi dinlenme pozisyonundayken iç kısmı dış kısmına göre daha negatif yüklüdür ve -60 mV* ile -90 mV yükündedir. İleti geldiğinde sinir hücresinin membranı uyarılır ve bölge depolarize olur. Hücre içinde pozitif iyonlar hareket ederken negatif iyonlar hücrenin dışına çıkar. Bu değişim sinir hücresi membranının depolarize olmasına yol açar. Bu şekilde uyarılan nöron hücresinin yakınındaki diğer nöron hücreleri de etkilenerek depolarize olur ve +30 mV'a ulaşana kadar devam eder. Bu esnada hücrede sodyum geçirgenliği düşer ve potasyum kanalları açılır. Uyarım bittiği takdirde repolarizasyon olayı şekillenir ve

¹⁵⁴ AJ Barson, "The Vertebral Level of Termination of the Spinal Cord During Normal and Abnormal Development". *J Anat* 106, 1970, 491.

¹⁵⁵ R. Snell, *The Autonomic Nervous System*, Clinical neuroanatomy, 4th ed. Lippincott Publishers, USA 1997, 461.

¹⁵⁶ KT, Saraçoğlu, Ö. Baygın, "Otonom Sinir Sistemi ve Anestezi", *Journal of Anesthesia – JARSS*, 23 (4), 2015, 196.

*Voltun binde birine eşit olan gerilim ölçü birimi.

hücre dinlenik duruma yani -60 ile -90 mV geri döner. Bu nörolojik mekanizmalar sayesinde nöronlar arası ileti sağlanmış olur.¹⁵⁷

Nörolojik mekanizmaları inceleyen bilim dalı olarak bilinen nöroloji veya nörobilim, tıp alanında nöronların anatomisi, fizyolojisi, fonksiyonlarını ve nörolojik hastalıkları inceleyen bir bölüm olsa da matematik, kimya, mühendislik, sosyal bilimler, dilbilim, felsefe ve psikoloji gibi birçok bölümünde çalışma konusudur.¹⁵⁸ Örneğin 1990' lı yılların başında yapılan bir çalışmada ilk defa ayna nöronların keşfi yapılır ve beynin F5* alanı ve inferior parietal lobunda yeni bir sınıf olan nöron topluluğu gösterilir.¹⁵⁹ Keşfedilen bu nöron topluluğu makak maymunu tarafından bir objeyi kavramak ve öğrenmek gibi bir olay üzerine değil, aynı anda o eylemin bir insan ya da başka bir makak maymunu tarafından gerçekleştirildiğini, görsel olarak izlerken de aktive olduğu yani taklit edildiği gözlemlenir. İnsanlarda ayna nöronların varlığı makak maymunlarında olduğu gibi araştırılamayacağı için tıp alanında görüntüleme tekniği olan Fonksiyonel Manyetik Rezonans Görüntüleme ve elektrofizyolojik teknikler gibi yöntemler kullanılır. İnsanda ayna nöronların işlevi premotor kortekste ve makak maymunlarında olduğu gibi beynin inferior parietal lobunda gerçekleştiği gözlemlenir ve bu alanların maymunlarda olduğu gibi beynin F5 alanının homoloğu olduğunu tespit edilir. Bu bölgelere ilave olarak araştırmacılar tarafından primer motor korteks ve hipokampal alanda da ayna nöron aktivitesine rastlanır.¹⁶⁰

Ayna nöronların keşfi nörobilimciler tarafından gerçekleşir fakat sosyal bilimcilerin inceleme alanında ayna nöronların işlevsel yansıması "taklit etme" kavramıyla anlamını bulur. Taklit etme beyinde bulunan nöronların ateşleme denilen çalışma prensibi aracılığıyla gerçekleşir ve insanlar arası sosyal ilişkilerde oldukça

¹⁵⁷ KB. Nanda, *Electrotherapy Simplified*, Jaypee Brothers Medical Publishers, New Delhi, India 2008, 112-114; KL. Knight, DO. Draper, *Therapeutic Modalities: The Art and Science*, 2nd Ed., Lippincott Williams & Wilkins, Baltimore, USA 2012, 323-324

¹⁵⁸ C. Morin, "Neuromarketing: The New Science of Consumer Behavior", *Symposium: Consumer Culture In Global Perspective Springer Science+Business Media*, 133.

¹⁵⁹ G. Di Pellegrino, L. Fadiga, L. Fogassi, V. Gallese, G. Rizzolatti, "Understanding motor events: a neurophysiological study", *Exp brain Res*, 91(1), 1992, 178.

¹⁶⁰ S. Ferri, R. Peeters, K. Nelissen, W. Vanduffel, G. Rizzolatti, GA. Orban, "A human homologue of monkey F5c". *Neuroimage*, 111, 2015, 255; R. Mukamel, A. D. Ekstrom, J. Kaplan, M. Iacoboni, & I. Fried, "Single-neuron Responses in Humans During Execution and Observation of Actions", *Current biology*, 20(8), 2010, 752.

*Beyinde bulunan frontal 5 alanı, beyne gelen dokunmaya ait birçok veriyi birbirine bağlayarak dokunmaya ilişkin bilincin oluşmasını sağlar.

önemli bir yerde bulunan “empati” durumunun oluşumunu etkiler.¹⁶¹ Karşıdaki kişiyi anlama, taklit etme, hissettiklerini hissetme gibi olguların bir arada yer aldığı empati konusu ayna nöronlar sayesinde şekillenir ve sosyal ilişki sırasında insanların birbirlerini etkiledikleri ve düşüncelerini değiştirdikleri dolayısıyla da bu duruma uyum sağladıkları söylenir.¹⁶² Bu yüzden ayna nöronlar konusu, insanlar arası ilişkileri ve insanların olaylara karşı sergiledikleri davranışlara sebep olan nöral mekanizmaları anlamaya ve açıklamaya yardımcı olması sebebiyle nörobilim ve sosyal bilimler arasında köprü görevini üstlenir.¹⁶³

Yapılan nörolojik çalışmalarla beyin yapısı ve genel işleyişi hakkında ulaşılan sonuçların, zihinsel durumları açıklama noktasında yeterli düzeyde olmadığı kabul edilir. Beynin nasıl çalıştığına ilişkin bilgi sahibi olmak felsefi açıdan bazı sorulara yanıt bulma konusunda oldukça önemli bir noktadır. Aynı durum nörobilim açısından da önemlidir. Dolayısıyla nörobilim ve felsefe işbirliği içinde çalışmalı, her iki alan da kendi içinde mevcut bulunan sorulara cevap bulmak için diğer alandan faydalanmalıdır.

3.1.2. Kuramlar Arası İndirgeme

Analistik felsefe geleneği içerisinde ortaya çıkan mantıksal pozitivism yerini mantıksal empirizme bırakır. Mantıksal empirizmin varlığını devam ettirdiği süre zarfında Quine-Duhem tezi olarak bilinen görüşün ortaya atılmasıyla beraber birçok filozof tarafından neyin sorunlu görüldüğüne ilişkin sorgulamalar başlar. Özellikle gözlem cümlelerine yönelik olan araştırma alanı detaylı bir şekilde ele alındığında felsefeciler tarafından bilginin yapısına ilişkin olarak geleneksel deneysel anlayışın yanılğı oluşturabileceği sonucuna varılır. Bu da mantıksal empirizmin önemli bir evrimden geçtiğini gösterir. Deneysel temellere dayalı olan mantıksal empirizm ve anlam kuramının çöküşü zihin felsefesi açısından önemli gelişmelere yol açar. Örneğin felsefecileri, belli kelimelerin güncel anlamlarına sabitlenip kalmaktan ve zihinde canlandırılabilir olana ilişkin sınırlandırmalara karşı özgür olunmasını sağlayıp bunun

¹⁶¹ L. Carr, M. Iacoboni, M. C. Dubeaut, J. C. Mazziotta ve G. L. Lenzi, “Neural Mechanisms of Empathy in Humans: A Relay From Neural Systems for Imitation to Limbic Areas”. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 100(9), 2003, 5499.

¹⁶² M. Holmes, “The Force of Face-to-face Diplomacy: Mirror Neurons and the Problem of Intentions”. *International Organization*, 67(4), 2013, 834.

¹⁶³ SZ. İmamoğlu, N. Latifoğlu, H. İnce, “Örgütsel Davranış Literatüründe Yeni Bir Perspektif: Nörobilim”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 22(2), 92.

yanı sıra bilim içerisinde keşfe açık olan durumları şuan mevcut bulunan anlamla sınırlandırmanın faydasız olduğu görüşüne ulaştırır. Ayrıca felsefecilerin psikoloji, nörobilim ve yapay zekâ gibi araştırma alanlarına dâhil olan deneysel keşiflerin zihin dilini ne şekilde düzenleyip hatta gerektiği durumlarda değiştirebileceğini görmesine olanak sağlar.¹⁶⁴

Mantıksal empirizmin geçirdiği revizyon doğalcı anlayışların gelişimine imkân tanır. Doğalcılığın temel savı, bir ilk felsefe olmadığı yönündedir. Bu çizgi doğrultusunda ilerleyen doğalcı yaklaşımlar psikolojik durumlar ve süreçlerin nöral durum ve süreçler olarak ele alındığı zihin-beynin birleşik bir kuramına yönelik olasılıkları sorgularlar. Bu olasılıkların sorgulanmasının doğal bir sonucu olarak şu sorular gündeme gelir: “Zihinsel durum ve süreçler beyin durumları ve süreçlerine indirgenebilir mi?”, “İndirgemeci olunabilir mi?”.¹⁶⁵ Zihinsel durumların beyin durumlarına indirgenmesi süreci herkes tarafından olumlu bir bakış açısıyla yorumlanmayıp aksine birçokları tarafından saçma bulunur. Bu sebeple indirgemenin aslında tam olarak neyi ifade ettiği konusuna açıklık getirilmesi gerekir.

İndirgeme kelimesi literatürdeki kullanımını açısından çeşitlilik gösterse de temelde kuramlar arası bir ilişkiyi ifade eder. Kuramlar arası indirgemeye dair açıklayıcı bilgiler vermeden önce hâlihazırda indirgeme işleminden başarıyla geçmiş bir nörobiyolojik kuramın bulunmadığını belirtmek gerekir. Dolayısıyla psikolojik kuramların nörobiyolojik kuramlara indirgenmesi sürecinin karmaşıklık ve kafa karıştırıcı bir durum oluşturmaması adına daha önce fizik, kimya, genetik gibi alanlarda başarılı bir şekilde gerçekleştirilmiş olan indirgeme örnekleri üzerinden hareket etmenin hem daha verimli bir sonuç ortaya koyacağı hem de psikolojik kuramların nörobiyolojik kuramlara indirgenebilirliğine ilişkin umut olacağı düşünülür.¹⁶⁶

İndirgeme, kuramlar arası bir ilişkiyi ifade eder ve kuramlar arası indirgemenin iki sonucu vardır: Açıklayıcı birleştirme ve ontolojik sadeleştirme. Açıklayıcı birleştirmeye göre bir kuram diğeri tarafından açıklanabiliyor ve ona indirgenebiliyorsa bu durumda bizim, kuramın tarif ettiği fenomene ilişkin anlayışımız da önemli ölçüde artış gösterir. Örneğin, optik kuramının elektromanyetik kurama indirgenmesinin ardından ışığın ne

¹⁶⁴ P.S. Churchland, *Nörofelsefe*, 304.

¹⁶⁵ P.S. Churchland, *Nörofelsefe*, 306.

¹⁶⁶ P.S. Churchland, *Nörofelsefe*, 308.

olduğuyla ilgili kavrayışımızda gelişme görölmüştür. Ontolojik sadeleştirmede ise kuramlar arası indirgeme durumunda iki farklı teorinin yasalarıyla karakterize edilen iki farklı tipte fenomenin olduğunu düşünürüz, ancak esasen her iki teori aracılığıyla yalnızca tek tip fenomenin tanımlandığını görürüz. Örneğın, on dokuzuncu yüzyılda ışık ve elektromanyetik radyasyon farklı fenomen türleri olarak kabul edilirken sonrasında optik yasaları elektromanyetik yasalara indirgendi ve ışığın elektromanyetik radyasyon olduğu anlaşıldı.¹⁶⁷

Ontolojik sadeleştirme yalnızca indirgeme yoluyla değil aynı zamanda eleme yoluyla da gerçekleşir. Örneğın ısının kalorik kuramının kinetik kuram* tarafından elenmesi ontolojik sadeleştirme olarak kabul edilir. Bu durumda ontolojik sadeleştirme indirgemenin yalnızca bir çeşididir ve sadeleştirme; indirgeme, özdeşleştirme ya da eleme yoluyla gerçekleşir. Sadeleştirmenin gerçekleşmesi için belirli koşullar gerekir. İlk olarak mantıksal empiristlerin de ifade ettiğı gibi I_K^{**} nın T_K^{***} dan türetilbilir olması gerekir. Bunun dışında bazı ek durumlar da bulunur: Alana özgü sınırlar, sınırlayıcı ön kabuller ve köprü ilkeler. Bu açıklamalar, sezgilere dayalı olan fikirler karşısında indirgemeye yönelik dikkate değer bir gelişmeyi ifade eder. Kuramlar temele alınarak indirgemenin nasıl gerçekleşeceğine dair yol göstermek sezgilere dayalı olan kalıplardan kurtulmak için faydalıdır. Bu bağlamda hem bilim tarihçileri hem de bilim felsefecileri, bilim söz konusu olduğunda mantıksal empirizm dâhilinde barındırılan yaygın görüşten kurtulma zorunluluğının farkına varılır. Öyle ki dıştan bir göz aracılığıyla bakıldığında oldukça nizami bir şekilde ilerliyormuş gibi görünen büyümeler aslında tam tersi bir durumu yansıtır. Dolayısıyla bilim tarihine bakıldığında zaman mantıksal empirizmin ifade ettiğı şekilde indirgeme sürecine uygun düşen bir örnek bulunmadığı görülür.¹⁶⁸

Kuramlara ilişkin değişiklik yapma ve revize etmeye duyulan gereklilik, temel kuram vasıtasıyla uygun bir kuram oluşturma gayesine yönelik bir çaba olarak görülür ve bu aslında bir sorundur. Değıştirme veya revizyon işlemi gerçekleştikten sonra

¹⁶⁷ P.S. Churchland, *Nörofelsefe*, 309.

¹⁶⁸ C.A. Hooker, "Towards a General Theory of Reduction. Part I: Historical and Scientific Setting", *Dialogue*, 20(1), 1981, 40.

*Kinetik kuram: Kalorik kuramın iddiasının aksine ısı olarak yalnızca serbest ısının var olduğu ve bu ısının sıcaklığı belirlemenin yanı sıra maddedeki temel parçacıkların kinetik enerjisi olarak anlaşılması gerektiğini iddia eden kuram.

** İndirgenen kuram.

*** Temel kuram.

ortaya çıkan şey temel kuramın düzeltilmiş bir versiyonu olarak kabul edilir. Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki temel kuramdan uygun bir kuram çıkarsama durumunda değişime uğrama ve revizyon açısından buna ne kadar ihtiyaç duyulduğu noktasında birbirinden farklılaşabilir. Bu süreçte temel kuram bazı durumlarda sadece ufak düzeltmelere ihtiyaç duyarken bazı durumlarda ise çok köklü değişimler geçirir ve kendisinden geriye yalnızca temel bir iskelet kalır. Mantıksal empirizmin indirgemeye ilişkin öne sürdüğü görüşe göre eski kuram yeni kuramdan çıkarsanmadan önce düzeltme içermesi gerekiyorsa öncelikle bu yapılır. Bu da devreye köprü ilkelerin gireceği anlamına gelir ve temel kuram ile indirgenen kurama ait fenomenler arasında ilişki kurulup ve yeniden kurgulama yapılır. Yeniden kurgulama sonucunda örneğin flojiston oksijenle özdeşleştirilmez çünkü bunların özdeşleştirilmesi kuramsal anlamda bir yarar sağlamaz. Bilakis flojiston ve oksijen arasında kurulan özdeşlik yeni kuramların ne yaptığıyla ilgili olarak yanlış anlaşılmalara sebep olup bunları devam ettirecek bir nitelikte olabilir. Bunu yapmak yerine çözüm olarak flojistonun var olmadığı söylenebilir ki bu durumda da köprü ilkelerinin bir rolü olmadığı görülür.¹⁶⁹ Bu durumun yani zihinsel durumlara yönelik genel kabulün doğru olduğunun varsayılması durumunun terk edilmesi, indirgeme durumunda indirgenen kuramın revize edilmesi gerektiği ve indirgemeyle doğrudan eliminasyonun da gerçekleşebileceğinin kabulü açısından önem taşır. Şu ana kadar açıklanan şey, indirgemenin mantıksal empirizmde karşılık bulduğu durumdur. Bu görüşler bilim felsefecileri tarafından mantıksal empirizmin indirgeme yorumu temel alınarak iyileştirmelerle yeniden sunulur.

Buna göre mantıksal empirizm tarafından ortaya koyulan indirgeme zorlama olarak kabul edilir ve kuramlar arası indirgemenin koşulları yeniden belirlenmek istenir. Burada izlenen yol ise şöyledir: Temel kuramın içinde indirgenen kuram için yasaların bir benzerini oluşturmak. Bu durumda oluşturulan benzer kuram, temel kuramdan ve bununla beraber özel durumları belirten cümlelerden mantıksal olarak türetilbilir duruma gelir. Yani netice itibarıyla eski kurama ait yasaların bir görüntüsü yeni kurama ait yasaların ya da bazen cümlelerin içinden çıkarsanabilir. Bu da ortaya çıkan yeni

¹⁶⁹ P.S. Churchland, *Nörofelsefe*, 311.

kuramın, eski kuramın açıkladığı şeyi açıklayabileceği ve aynı zamanda yeni kuramın neden eski kuram kadar iyi işlev gördüğünü açıklayabileceği anlamına gelir.¹⁷⁰

Eski kuramın ortaya çıkan benzerinde ne kadar yansıdığı indirgenen olaya göre farklılık gösterir. Örneğin indirgeme durumunda optik kuramının büyük bir kısmı korunabilirken klasik termodinamiğin yalnızca bir kısmı korunabilmiştir. Bir indirgeme teorisinin yasaları temel teorideki yasaları ne kadar çok içeriyorsa ya da ne kadar çok benzer yasa barındırıyor ise indirgeme o ölçüde kusursuz kabul edilir.¹⁷¹ Ancak Churchland açısından indirgeme ve indirgeme teorisinin özellik benzerliği kriteri çok büyük bir önem arz etmez. Bu sebeple bilim tarihinde, kuramlar arası benzeştirmede yalnızca sözü edilen kusursuz indirgemeler değil aynı zamanda eski kurama ait kavramların değiştirilmesi ve hatta bazen ortadan kaldırılmasının yanı sıra kuramlar arasındaki benzeştirmenin azaltılmasını da içeren evrimsel birleştirme örnekleri bulunur. Flojiston ve kalorik sıvı gibi örnekler kuramlar arası benzeştirme yapılmayan örneklerdir. Bu psikolojinin nörobilime indirgenmesi fikri açısından son derece önemlidir. Çünkü indirgeme işleminin kimlik ifadelerini gerekli kıldığı ve mevcut psikolojik kuram içinde anlaşılan zihinsel durumların beyin durumlarıyla tutarsız olması durumunda indirgemenin başarısız olacağı varsayılır. Örneğin çoğunlukla zihinsel durumlarla beyin durumlarının özdeş olduğu ya da zihin-beyin ikiciliğinin doğru olduğu şeklinde varsayımlar ortaya atılır fakat böyle bir sonuç çıkmamalıdır. İndirgeme stratejileri, eşleme ilişkilerinin kimlik ifadeleri üretmesini gerektirmez hatta nörobilimciler yeni teoriyi, eski teoriyi koruyacak şekilde oluşturma gibi bir fikre odaklandıkları takdirde indirgeme işlemini sınırlandırmayla karşı karşıya kalırlar. Bu durumda eğer şanslı değilsek, zihinsel durum ve süreçlere ilişkin mevcut anlayış, yeni keşfedilen ihtiyaca göre kökten gözden geçirilip düzeltmeler içerecek ve düzeltilip gözden geçirilmeleri gerekli olduğu ölçüde kimlik ifadeleri elde etme ihtimalleri azalacaktır.¹⁷²

Kuramların birbirinin revize edip düzeltmesinin yanı sıra aynı zamanda kuramlar arasında farklı düzeylerde evrimleşmeler de görülebilir. Buna göre kuramların tanımlanan düzeyleri (daha alt düzey kuram ve daha üst düzey kuram) için her zaman

¹⁷⁰Patricia Churchland, "Mind-brain Reduction: New Light From the Philosophy of Science", *Neuroscience*, 7(5), 1982, 1041.

¹⁷¹ P.S. Churchland, *Nörofelsefe*, 313.

¹⁷² P.S. Churchland, "Mind-brain Reduction: New Light From the Philosophy of Science", 1042

doğrusal şekilde bir sıralama olması şart değildir ve varsayımların yanlış olduğu bazı koşullar öne sürülebilir. Bu koşullar, düzenli bileşim ilişkilerine ait farklı perspektiflerdeki bazen tüm varlıklar bazen de herhangi biri için belirlenemeyen koşullardır. Sıralanabilirlikteki başarısızlık teorilerin iç içe geçmesine ya da farklı düzeylerdeki teoriler arasında çoklu bir teorinin geliştirilmesi olarak görülür. Geçiş genetiği ve moleküler genetik arasındaki durum bu türden bir birlikte evrimleşme örneği olarak kabul edilir.¹⁷³ Kuramların birlikte evrimleşmesi aşamasında, her iki kurama ilişkin revizyon ve büyüme süreç içinde gerçekleştirilerek birleşik bir kuramın meydana gelmesi sağlanabilir. Sürecin son adımında indirgenen kuramdaki açıklamalar, indirgeyen kuramın terimleriyle açıklanmış olur.¹⁷⁴ Nörobilim ve psikoloji için kuramsal birleştirme ihtimaline bakıldığında, sezgilerden güç alarak karşıt fikirler oluşturmanın beklenen bir tavır olduğu açıktır. Sezgilere dayalı olarak verilen hükümler ya da yapılan itirazlar genel olarak gözlemler üzerinden gerçekleştirilir ve halk kuramı olarak adlandırılan sezgisel çerçevenin nörobilimdeki herhangi bir kurama indirgenemeyeceği ifade edilir. Fakat halk kuramının indirgenememesi onun yetersizliği dolayısıyla ondan uzaklaşılması ya da kusursuz indirgemeye tabii olmadığı için belli ölçüde revize edilmesi gerekliliğini doğurur. Yani halk kuramı bir şekilde ya revize edilmeli ya da eliminasyona uğramalıdır.¹⁷⁵

Buraya kadar anlatılanlar dışında bir de yeniden kurgulama vardır. Yeniden kurgulamada, açıklama çerçevesi bağlamında bulunan uzlaşım çözülür ve yeni teorinin sınırları içinde şekillenen yeni açıklamaların dominant bir hale geldiği görülür. Örneğin Ptolemaios'un tasarladığı evren modeli*, Newton'un kuramı** tarafından yanlışlanır. Bu, bir kurama ilişkin gözlemsel ilkelerin, yeni kuramın diğer kurama üstün gelmesi yoluyla yanlışlanabileceğini gösterir.¹⁷⁶

¹⁷³William C. Wimsatt, "Reductive Explanation: A Functional Account," *PSA: Proceedings of the biennial meeting of the Philosophy of Science Association*, Cambridge University Press, 1974, 675.

¹⁷⁴ P.S. Churchland, *Nörofelsefe*, 316.

¹⁷⁵ P.S.Churchland, *Nörofelsefe*, 319.

¹⁷⁶ P.S. Churchland, *Nörofelsefe*, 324.

* Dünya merkezli evren modeli.

**Newton Kuramı: Gezegenlerin eliptik yörüngelerinde hareket etmesi gerektiğini ve Güneş'in bu sistemin merkezinde olması gerektiğini matematiksel olarak gösteren kuram.

Nörobijolojik Kurama İndirgenecek Kuramın Belirlenmesi

Kuramlar arası indirgemedede, hangi kuramın nörobijolojik kurama indirgeneceği noktasında şimdilik herhangi bir netlik bulunmaz. Fakat genel anlamda bakılacak olursa, indirgenecek kuramın bilişsel psikolojinin alanına dâhil olduğu görülür. Bu alanla ilgili çalışmalar başlamış olmasına rağmen tutarlı ve bütünlüklü bir kurama ulaşılabilmiş değildir. Dolayısıyla yapılan araştırmalar sonucunda ulaşılan bazı genellemeler olmasına rağmen bunların eksik olduğu ve nörobijolojiye indirgenecek olan kuramın gelecekteki bir kuram olduğu kabul gören görüştür. Yani psikolojik durumlar ve davranışlar arasındaki nedensel ilişkilere ait temel açıklamalar henüz tasarlanmış değildir. Aslında teoriler arası indirgeme yani psikolojik teorilerin nörobijolojik teorilere indirgenmesi konusunda herhangi bir çekince veya itiraza yol açacak hiçbir şey yoktur. İndirgeme durumunda mükemmel bir geçiş varsa bu, indirgeme teorisinin kendi olgularının daha geniş çerçevede daha sağlam bir konum kazandığını gösterir. Azaltımın revizyon gerektirmesi durumunda, bir indirgeme teorisinin varlığı daha geniş şemaya dahil edilir. Bir teori ancak başka bir teori tarafından ortadan kaldırıldığında varlığı sona erer. Gelişime bağlı olarak bütünlüklü açıklamalar tasarlanmış olsa da kuramlar arası indirgemeye karşı var olan ön yargı ve itirazlar varlığını sürdürmeye devam eder. Bu bağlamda özellikle iki temel nokta vardır ki bunlar devam edecek olan sorunların kaynağını oluşturur. Bunlardan ilki, *“Zihinsel durumlara ilişkin sıradan anlayışımız herhangi bir psikolojik kurama dair yeterliliğin sınanacağı gözlemsel temeli sunar ve bu da hangi zeminde tartışılırsa tartışılın nörobijolojiye indirgenebilir değildir. Genel kavrayışımızın çerçevesini oluşturan özellikler revize edilemez ve vazgeçilemezdir.”*, ikincisi ise *“İnsan bilişine dair kuramlar temsillerin karakterizasyonu ve temsiller arası geçişe dair açıklamalar sunmadıkları sürece eksiktir. Biliş hesaplamayı içeriyorsa o halde temsiller üzerine işlemleri de içeriyordur. Şimdiye dek bu temsillerin açıklamaları sadece zihinsel durumlara yönelik sıradan kavrayışımızda cisimleşmiş olan temsil anlayışlarına dayanır. Ancak bu indirgemeye direnç gösteren bir görüştür ve temsillere yönelik genellemeler nörobijolojik genellemelere indirgenebilir olmayacaktır.”* şeklinde ifade edilebilir.¹⁷⁷

¹⁷⁷ P.S. Churchland, *Nörofelsefe*, 328-331.

İndirgemeciliğe yönelik itirazlar, psikoloji ve nörobilim arasındaki ilişkiyi tartışmaya ek olarak psikolojik düzeydeki teorilerle de ilintilidir. Bu tartışmalar, genellikle indirgemeciliğin karşıtı görüşlerle bağlantılıdır ve bu görüşler sıklıkla “sağduyu psikolojisi” veya “halk psikolojisi” olarak adlandırılan, günlük yaşamda kullanılan psikolojik kavram ve prensiplere dayanır.

Halk Psikolojisi

Kökleri Sellars ve Feyerabend'e dayanan halk psikolojisi, sağduyu psikolojisi olarak da adlandırılır ve temelde zihinsel durumların bir sonucu olarak açıklanırken bunun yanı sıra kaynağını da bilişsel psikolojiden alan bir kuram olarak karşımıza çıkar. Bu kuram aslında başkalarına ve kendimize ait inançları, istekleri, algıları, hisleri, bilinci vb. özellikleri atfetmemizi sağlayan anlayışlar bütünüdür ve bu kurama göre inançlar ve arzular davranışa ilişkin açıklamanın merkezini oluştururlar. Davranışlara ilişkin bir açıklama getirme veya öngöründe bulunma olağan bir durumdur. Örneğin bir kişi arkadaşının yüzündeki üzgün ifadeyi fark ettiğinde, arkadaşının üzgün olduğunu ve muhtemelen teselli aradığını sezgisel olarak kavrayabilir. Bu tür sonuçlara varmak için geniş çapta psikolojik ya da nörolojik bilgilere ihtiyaç duyulmaz, bu tür sonuçlara ulaşmak daha çok iç görüyle ilişkilidir. Dolayısıyla zihinsel durumların kavranması, bu durumları tanımlayan ve bağlantıları kuran kavramsal yapıya dayanır. Halk psikolojisi günlük yaşama dair davranışlara ilişkin bir açıklama getirme konusunda oldukça yararlı ve pratik bir etkiye sahip olsa da daha karmaşık fenomenler konusunda dar bir çerçeveye sahiptir. Örneğin uyku, rüya, bilgiyi toplayıp onu depolama ve bilgiyi geri çağırma, öğrenme, dil kazanımı, büyüme ve öğrenme arasındaki bağlantı gibi konuları izah edemez. Tüm bunlar halk psikolojisinin sınırlayıcı bir çerçeveye sahip olduğu anlamına gelir. Psikoloji tarafından da ele alınabilen bu problemleri çözüme ulaştırmada sonuçlar ya fizyolojik açıklamalara dair olur ya da halk psikolojisinin yetersizliğini daha bariz bir hale getirir. Dolayısıyla bu da genel olarak yeni sorunların belirmesi anlamına gelir. Geçmişten bugüne kadar halk psikolojisinin kayda değer bir gelişime ön ayak olmadığı, eski metinlerdeki açıklamalarla modern zamanlardaki açıklamaların neredeyse aynı olduğu görülür. Örneğin Platon'dan bu yana zihin ve beynin işleyişine dair kavrayışımızda önemli ölçüde derinleşme ve genişlemeye rastlanmaz. Fakat fizyolojik psikoloji alanına bakıldığında sürekli gelişimin yanı sıra farklı bilim alanlarıyla girilen etkileşim sonucu bütüncül bir açıklama getirme noktasında iyi bir

öngörü sağlandığı kabul edilir. Halk psikolojisini sınırlandıran çerçevenin yanında bir de yöntem bilimsel problemler bulunur. Temelini inançlar ve arzuların oluşturduğu halk psikolojisiyle ilgili vurgulanması gereken şeylerden biri de önermesel tutumlardır. Bu, inançların ve arzuların her zaman bir cümle veya başka bir şey olduğuna inanılması anlamına gelir. Örneğin p'ye inanmak, p'yi düşünmek, p'yi algılamak, korkmak vb. durumlar, durumun içeriğini belirtmesi sebebiyle içerik cümlesi olarak adlandırılırlar. Bir başka nokta şudur: İçerik cümleleri üzerinde yapılan mantıksal işlemler aslında durumlar arası geçişler olarak kabul edilir. Buna göre, açıklamada asıl önemli olan fizyolojik olarak tanımlanmış zihin-beyin durumları arasındaki nedensel ilişkilerden ziyade cümlesel olarak tanımlanmış zihin-beyin durumları arasındaki mantıksal ilişkilerdir. Dolayısıyla halk psikolojisi esasında önermesel bir psikolojidir.¹⁷⁸

¹⁷⁸ P.S. Churchland, "Mind-brain Reduction: New Light From the Philosophy of Science", 1044-1046.

SONUÇ

Zihin felsefesi ve nörofelsefe, zihinsel süreçler ve bilinç gibi temel konular üzerine benzer sorular soran ve bu sorulara yanıt arayan alanlardır. Her iki disiplin de zihin ve beyin arasındaki ilişkiyi anlamaya yönelik teorik ve kavramsal analizler yapar ve diğer ilgili alanlarla etkileşim içinde bulunur. Bu ortak yanlar, zihin felsefesi ve nörofelsefenin insan zihnini anlamak için birbirini tamamlayan perspektifler sunduğunu gösterir. Zihin felsefesi, felsefi sorulara ve kavramsal analizlere odaklanarak, zihnin doğası, bilinç, zihin-beden problemi, özgür irade ve kişisel kimlik gibi konuları inceler. Analitik felsefe geleneğine ait yöntemleri kullanarak mantıksal ve kavramsal analizler yapar. Nörofelsefe ise nörobilimsel bulgulara dayanarak felsefi sorunları ele alır ve sinir sistemlerinin işleyişi ve yapısı üzerine odaklanır. Nörofelsefe, nöro bilim, psikoloji ve bilişsel bilimlerle yakından ilişkilidir ve bu bilimlerin bulgularını kullanarak felsefi sorunlara çözüm arar. Deneysel veriler ve nörobilimsel araştırmalar, nörofelsefede büyük önem taşır. Empirik kanıtlar ve bilimsel yöntemler, felsefi analizlerin temelini oluşturur. Dolayısıyla zihin felsefesi daha çok kavramsal ve teorik analizlere odaklanırken, nörofelsefe empirik veriler ve bilimsel bulgularla ilgilenir. Zihin felsefesi, tarihsel ve klasik felsefi soru ve sorunlara yoğunlaşırken, nörofelsefe modern nörobilimsel araştırmaların sonuçlarını kullanarak bu sorulara yanıt arar. Zihin felsefesi, genel olarak teorik bir çerçeve sunarken, nörofelsefe bu teorik çerçeveyi bilimsel verilerle desteklemeyi ve zenginleştirmeyi amaçlar.

Zihin felsefesi zihni anlamayı ve zihne dair bir açıklama getirmeyi amaçlayan, felsefi soruşturma içeren bir alanı ifade eder. Bu bağlamda felsefe tarihinde birçok fikrin öne sürüldüğü ve kuramların ortaya çıktığı görülür. Bu kuramlardan en çok ses getireni şüphesiz Descartes'a ait olandır. Descartes'in düalist yaklaşımı başlı başına büyük bir etkiye sahiptir ve farklı kuramların şekillenmesine de zemin hazırlar. Bu kuramlar tam tersi yönde fikirler öne sürüp, farklı etkiler oluşturur. Düalizmin aksine monist görüşlerin ortaya çıkmasıyla yönelim şekil değiştirir. Monist kuramlardan özellikle materyalizm alt başlığı altında yer alan eleyici materyalizm, halk psikolojisine ilişkin kavramların elenmesine yönelik öneride bulunur. Halk psikolojisi, sağduyu psikolojisi olarak tanımlanır ve zihinsel durumları algılar ve eylemlerle bağlantılandıran bir kuram olarak ifade edilir. Eleyici materyalizmin halk psikolojisine karşı göstermiş

olduğu tutum kavramlarla ilgili yanılı oluşturacağı gerekçesiyle bilim temelli bir kuram oluşturma gayesine uygun olmayacağına yöneliktir. Çünkü eleyici materyalizm ve indirgemeciliğin ortak görüşüne göre zihin ve beyne ilişkin birleşik bütünlüklü bir kuram oluşturma yolunda halk psikolojisi gibi kavramları ve açıklamaları zaman içinde toplumlar tarafından oluşturulan ve fazlasıyla sezgilere dayanan bir kurama yer yoktur. Bu bağlamda kuram ya düzeltme veya revizyon içerecek ya da bilim sahnesinden tamamen elenecektir.

Materyalist teorilerle bağlantılı olan nörofelsefe alanında sinir sistemleri üzerine çalışılması gerektiği yönünde vurgular yapılır. Buna göre nörofelsefe, nörobilimsel ilkelerin felsefi teorilere nasıl uygulanacağıyla ilgili bir alanı temsil eder. Bu anlamda ileri sürdüğü öneriyle zihin felsefesi aracılığıyla çözüm yolu sunulamayan problemlere bilim temelli çözüm yolları tasarlayıp bakış açısını genişletici bir etki sunmayı amaçlar. Bu alanda çalışma gösteren Churhlandlara baktığımızda, nörofelsefede, birleşik bir kuram oluşturma hedefine yönelik olarak yapılması gereken bazı şeylerin olduğunu görürüz: Öncelikle nörobilime giriş yapılır ve nörobilime dair bazı temel bilgiler ortaya koyulur. Bu bağlamda nörobilim ve gelişimi, beynin yapısı, nöronlar, sinir sisteminin yapısı ve işleyişi vb. hakkında bilgi sahibi olunur, daha sonra felsefi alana giriş yapılarak temel bilgiler elde edilir. Bunlar yapıldıktan sonra zihin beyne ilişkin birleşik ve bütünlüklü bir kuram oluşturma gayesine yönelik öneri sunulur: Kuramlar arası indirgeme. Kuramlar arası indirgeme, psikolojik teorilerin nörobiyolojik teorilere indirgenmesi süreciyle ilgilidir. Yani bu süreç kuramlar arasındaki bir ilişkidir. Buna göre indirgemenin olabilmesi için iki kuramdan birinin diğerinden çıkarsanabiliyor olması veya diğerinin benzeri olması gerekir. Eğer bu şekilde bir indirgeme gerçekleşirse zihinsel durumların temelinde yatan nörobiyolojik sistemi anlamak kolaylaşır ve zihin ve beyin arasındaki ilişkinin kavranmasına yardımcı olunur. İndirgemeciliğin öne sürmüştüğü bu tez birçok itiraza konu olur. Bu itirazlar psikoloji ve nörobilim ilişkisinin yanında psikolojik düzeydeki kuramları da içerir ve temelinde de halk psikolojisi yer alır. Halk psikolojisi, günlük yaşamda insanların, davranışlara ilişkin bir tahminde bulunmak ve davranışları açıklamak için kullandıkları sezgisel psikolojiye karşılık gelir. Bu kuram felsefi tartışmalarda bilimsel bir açıklama sunmadığı ve zihinsel durumların nörobiyolojik temellerini hesaba katmadığı için eleştirilir ve revize edilebilirliği öne sürülür. Eleyici materyalizmin bu çerçevedeki rolü,

halk psikolojisinin kuramsal bir sınırlandırma içinde varlığını sürdürmesi sebebiyle hatalı olması ve bilimsel araştırmalara katkı sağlamaması üzerine devreye girer. Çünkü eleyici materyalizme göre psikolojik açıklamalar süreç devam ettikçe nörobilimsel açıklamalarla yer değişecek ve zihinsel durumların aslında beynin işlevleri olduğu kavrayışı etkili olacaktır. Bu bağlamda diyebiliriz ki kuramlar arası indirgeme, halk psikolojisinin barındırdığı sınırlılıkları aşmak ve eleyici materyalizm ile zihinsel süreçlerin nörobiyolojik kaynağını vurgulamaya özgü bir çerçeve sunar. Bunu yaparken önerilen araştırma biçimi ise kuramların birlikte evrimidir.

Temelde nörofelsefe, özeldede ise indirgemecilik ve eleyicilik öne sürmüştüğü görüşler itibariyle birçok eleştiriye maruz kalır. Nörofelsefenin çoğunlukla yanlış anlaşılması ve kategorik olarak indirgemeci ve eleyici bir yaklaşım olarak görülmesine karşın nörofelsefenin indirgemecilik ve eleyicilikle ilgili tutumu geleneksel algıların dışında bir yerde durur. İndirgemecilik, Patricia Churchland'ın bakış açısıyla farklı bilimlerin ve felsefenin birbirini nasıl destekleyebileceğine ve çeşitli analiz seviyelerinin bir arada kullanılmasının önemine ilişkin daha geniş ve kapsayıcı bir anlayışı temsil eder. Eleyici materyalizm konusuna bakıldığında Churchlandların eleyici materyalist olarak nitelendirilmeleri onların kabul ettiği bir şey değildir. Onlara göre eleyici materyalizm ve indirgemecilik birbirine bağlı yöntembilimsel yaklaşımlardır. Bu yaklaşımlar, eski teorilerin zamanla yetersiz kaldığı ve yeni teorilerin daha fazla açıklayıcılık sunduğu bir süreçte devreye girer. Yeni teori, güncel bilimle eski kurama göre daha yüksek derecede bütünlük sağlayabilirse eski teori bilimsel sahadan elenebilir. Bu yalnızca bir ön görüdür, indirgeme olabileceği gibi eleme de söz konusu olabilir. Churchlandların da ifade ettiği gibi bu tarz bir indirgeme örneği henüz bulunmamaktadır, bu nörobilimin gelişimine bağlı olarak gelecekteki bilimin sunacağı imkâna bağlıdır. Nörofelsefenin buradaki rolü yeni bir bakış açısı oluşturma yönünde şekillenir.

KAYNAKÇA

- Anderson, O. R., “A Neurocognitive Perspective on Current Learning Theory and Science Instructional Strategies”. *Science Education*, 81(1), 1997, 67-89.
- Bailey, Andrew, *Zihin Felsefesi*, (Çev.: Füsün Doruker), Fol Yayınları, Ankara 2021.
- Barson, AJ., “The Vertebral Level of Termination of the Spinal Cord During Normal and Abnormal Development”, *J Anat* 106, 1970, 489-497.
- Bayam Emine Gören, ‘Çağdaş Zihin Felsefesinde Materyalizmin Ruha Bakışı: Paul Churchland’ın Zihin Görüşü Üzerine Bir Değerlendirme’, Osman Murat Deniz/Şevket Yavuz, *İnsanın, İnancın ve mekanın inşası-II: Değerler ve Kavramlar Uluslararası ve Disiplinlerarası Ruh Sempozyumu Bildiriler ve Özetler Kitabı* (371-390), ÇOMÜ yayınları, Çanakkale, 2021.
- Birsöz, S., Turgay, A., “Psikotik Bozukluklar ve Antipsikotik İlaçlar”. *Psikiyatrideki Tedavisi*. Birsöz S, Turgay A, editörler, Medikomat, Ankara 1994, 167-198.
- Bullmore, E. & Sporns, O., “Complex Brain Networks: Graph Theoretical Analysis of Structural and Functional Systems”, *Nat. Rev. Neurosci*, 10, 2009, 186–198.
- Carr, L., Iacoboni, M., Dubeaut, M. C., Mazziotta, J. C. ve Lenzi, G. L., “Neural Mechanisms of Empathy in Humans: A Relay From Neural Systems for Imitation to Limbic Areas”, *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 100(9), 2003, 5497–5502.
- Cevizci, Ahmet, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul 2013.
- Chalmers, D. J., *The Character of Consciousness*, Oxford University Press, New York 2010.
- Churchland, Patricia Smith, “Mind-brain Reduction: New Light From the Philosophy of Science”, *Neuroscience*, 7(5), 1982, 1041-1047.
- Churchland, Patricia Smith, “Neurophilosophy: The Early Years and New Directions”, *Functional Neurology*, 22(4), 2007, 185-195.
- Churchland, Patricia Smith, *Nörofelsefe*, (Çev.: Özge Yılmaz,) Alfa Yayınları, İstanbul 2020.

- Churchland, Paul M., “Eliminative Materialism and the Propositional Attitudes”, *The Journal of Philosophy*, 78(2), 67-90, 1981.
- Churchland, Paul M., *Madde ve Bilinç Zihin Felsefesine Güncel Bir Bakış*, (Çev.: Berkay Ersöz), Alfa Yayınları, İstanbul 2012.
- Çelebi, Vedat, “Zihinsel Durumların Ne Olduğu Problemine İlişkin Temel Yaklaşımlar”, *Felsefe Dünyası*, 2(60), 2014, 140-141.
- D’Arcangelo, M., “How Does the Brain Develop?”, *Educational Leadership*, 58(3), 2000, 68-71.
- Demircioğlu, Erhan, *Makinedeki Hayalet*, Fol Yayınları, Ankara 2022.
- Di Pellegrino, G., Fadiga, L., Fogassi, L., Gallese, V., Rizzolatti, G., “Understanding Motor Events: A Neurophysiological Study”, *Exp brain Res*, 91(1), 1992, 176-180.
- Doğan, Mehtap, “Bilincin Doğasına Yönelik Beş Temel Yaklaşım”, *MetaZihin*, 1, 2018, 26-32.
- Doğan, Mehtap, “Diğer Zihinler Problemi”, *Erciyes Akademi*, 37(3), 2023, 1206-1218.
- Dronkers, NF., Plaisant, O., Iba-Zizen, MT., Cabanis, EA., “Paul Broca’s Historic Cases: High Resolution MR Imaging of the Brains of Leborgne and Lelong”, *Brain* 130(5), 2007, 1432–1441.
- Elbeyoğlu, Kamuran, *Zihin Felsefesi*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2019.
- Ferri, S., Peeters, R., Nelissen, K., Vanduffel, W., Rizzolatti, G., Orban, GA., “A Human Homologue Of Monkey F5c”, *Neuroimage*, 111, 2015, 251-266.
- Forstmann, B. U., Keuken, M. C., & Alkemade, A., “An Introduction to Human Brain Anatomy”. *An Introduction to Model-Based Cognitive Neuroscience*, 2015, 71-89.
- Gomes, Anil, “XII—Is There a Problem of Other Minds?”. In: *Proceedings of the Aristotelian Society*. Oxford, UK: Oxford University Press, 2011, 353-373.
- Günday, Şeref, *Zihin Felsefesi*, Asa Kitabevi, Bursa 2003.

- Gürlük, DüNDAR, *Descartes' in Zihin Teorisi ve Çağdaş Zihin Felsefesindeki Eleştirileri*, (Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın 2022.
- Güzel, Cemal, *Bilim Felsefesi*, Bilgesu Yayıncılık, Ankara 2013.
- Heil, John, *Zihin Felsefesi Çağdaş Bir Giriş*, (Çev.: Seda Akbıyık\Merve Bilgili), Küre Yayınları, İstanbul 2020.
- Holmes, M., "The Force of Face-to-face Diplomacy: Mirror Neurons and the Problem of Intentions", *International Organization*, 67(4), 2013, 829–861.
- Hooker, C.A., "Towards a General Theory of Reduction. Part I: Historical and Scientific Setting", *Dialogue*, 20(1), 1981, 38-59.
- İmamoğlu, SZ., Latifoğlu, N., İnce, H., "Örgütsel Davranış Literatüründe Yeni Bir Perspektif: Nörobilim", *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 22(2), 2021, 89-105.
- Jorgenson, L. A., Newsome, W. T., Anderson, D. J., Bargmann, C. I., Brown, E. N., Deisseroth, K., ... & Wingfield, J. C., "The BRAIN Initiative: Developing Technology to Catalyse Neuroscience Discovery", *Phil. Trans. R. Soc. B* 370, 2014, 0164, 2015.
- Jungert, M., "Neurophilosophy Or Philosophy Of Neuroscience? What Neuroscience And Philosophy Can And Cannot Do For Each Other.", *The Human Sciences After The Decade Of The Brain*, Eds. Elisabeth Hildt/John Leefmann, Academic Press, 2017, 3-13.
- Knecht, S., Dräger, B., Deppe, M., Bobe, L., Lohmann, H., Flöel, A. et al., "Handedness and Hemispheric Language Dominance in Healthy Humans", *Brain*, 123(12), 2000, 2512–2518.
- Knight, KL., Draper, DO., *Therapeutic Modalities: The Art and Science*, 2nd Ed., Lippincott Williams & Wilkins, Baltimore, USA 2012, 323-324.
- Korkmaz, Ö., Mahiroğlu, A., "Beyin, Bellek ve Öğrenme", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 1(1), 2007, 93-104.
- Kutlusoy, Zekiye, "Günümüz Zihin Felsefesinin Zorlu Sorunu", *Felsefelogos*, 1, 2016, 71-75.

- Medaglia, J.D., Lynall, M.E. & Bassett, D.S., “Cognitive Network Neuroscience”, *J. Cogn. Neurosci*, 27, 2015, 1471–1491.
- Morin, C., “Neuromarketing: The New Science of Consumer Behavior”, *Symposium: Consumer Culture In Global Perspective Springer Science+Business Media*, 2011, 131-135.
- Mukamel, R., Ekstrom, A. D., Kaplan, J., Iacoboni, M., & Fried, I., “Single-neuron Responses in Humans During Execution and Observation of Actions”, *Current biology*, 20(8), 2010, 750-756.
- Nanda, KB., *Electrotherapy Simplified*, Jaypee Brothers Medical Publishers, New Delhi, India, 2008, 112-114.
- Northoff, Georg, "What Is Neurophilosophy? A Methodological Account.", *Journal For General Philosophy of Science*, 35, 2004, 91-127.
- Northoff, Georg, “Neurophilosophy”, *Neurosciences-From Molecule To Behavior: A University Textbook*, Eds. C. Giovanni Galizia/ Pierre-Marie Lledo, Berlin 2013.
- Northoff, Georg, Alexander Heinzl, "Neurophilosophie: Eine Begriffliche Und Methodische Charakterisierung.", *Archives Suisses de Neurologie Et De Psychiatrie*, 3, 2001, 114-122.
- Ojeman, GA., “Cortical Organization of Language and Verbal Memory Based on Intraoperative Investigation”, *Progress in Sensory Physiology*, 12, 1991, 193-230.
- Onur, Ferhat, “Bilinç Problemi ve Panpsişizm”, *Metazihin Yapay Zeka Ve Zihin Felsefesi Dergisi*, 2(1), 2019, 63-70.
- Onur, Ferhat, *Çağdaş Zihin Felsefesinde Bilinç Problemi: Bir Panpsişizm Savunusu*, (Doktora Tezi), Akdeniz Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya 2019.
- Özden, H. Ömer, “Rene Descartes”, 3.Cilt, Doğu’dan Batı’ya Düşüncenin Serüveni: Yeniçağ Düşüncesi, Editör: Yrd. Doç. Dr. Ahmet Erhan Şekerci, İnsan Yayınları, İstanbul 2016.

- Özel Emir H., Akbaş, G. G., Akbulut, A., “Bilincin Zor Probleminde Bazı Anti-Epifenomenalist Bilimsel Yaklaşımlar: Bir Derleme Çalışması”, *Psikoteori Dergisi*, 2(2), 2021, 37-51.
- Özgen, Mehmet Kasım, “Açık Zihin ve Kapalı Zihin”, *International Journal of Social Science*, 34, 2015, 155-169.
- Özunur, Ayben Ruba, *Erimci Materyalist Bilim Anlayışı Açısından Bilinç Sorunu*, (Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya 2016.
- Quine W. V. O., “Two Dogmas of Empiricism”, *Perspectives in the Philosophy of Language: A Concise Anthology*, Peterborough (Canada), Broadview 2000.
- Ramsey William, “Eliminative Materialism”, *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, <https://plato.stanford.edu/entries/materialism-eliminative/>, (23.05.2023).
- Reçber, Mehmet Sait, “Düalizm, Swinburne ve Foster”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, 13(2), 2000, 203-208.
- Revonsou, Antti, *Bilinç Özneliğinin Bilimi*, (Çev.: Selim Değirmenci), Küre Yayınları, İstanbul 2017.
- Ryle, Gilbert, *Zihin Kavramı*, (Çev.: Sara Çelik), Doruk Yayıncılık, İstanbul 2020.
- Saraçoğlu, KT., Baygın, Ö., “Otonom Sinir Sistemi ve Anestezi”, *Journal of Anesthesia – JARSS*, 23(4), 2015, 194–200.
- Sayan Erdiñç, “Kıta Felsefesi – Bilim ve Akla Muhalefet Çabasındaki Bir Felsefe Geleneğinin Eleştirisi”, *Pozitivizm Nedir? Ne Değildir*, 2018, 1-31.
- Sayan, Erdiñç, “Analitik Zihin Felsefesinin Temel Problemlerine Bir Bakış”, *Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 19, 2012, 37-54.
- Sejnowski, T.J., Churchland, P.S. & Movshon, J.A., “Putting big Data to Good Use in Neuroscience”. *Nat. Neurosci*, 17, 2014, 1440–1441.
- Snell, R., *The Autonomic Nervous System. Clinical Neuroanatomy*, 4th ed., Lippincott Publishers, USA 1997, 459-88.
- Sporns, O., “Contributions and Challenges for Network Models in Cognitive Neuroscience”, *Nat. Neurosci*, 17, 2014, 652–660.

- Sporns, O., "Networks of the Brain: Quantitative Analysis and Modeling". *Analysis and Function of Large-scale Brain Networks*, 7, 2010, 7-13.
- Süzgün Eyüp, *John Searle'ün Bilinç Teorisi*, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2009.
- Şenel F., "Beyi Dalgaları", *Bilim ve Teknik Dergisi*, Temmuz Sayısı, 2010, 98-99.
- Tümkaya, S., Yaylım, B., "Eleyici Materyalizm 'Zihnin Tüm İçeriğini' Elemeyi Mi Önerir?", *Felsefe Dünyası*, 66, 252-273, 2017.
- Tümkaya, Serdal, "Nörofelsefe İndirgemeci mi Yoksa Eleyici midir?", *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 31, 15-36, 2021.
- Tümkaya, Serdal, "Nörofelsefe Neden Hala Uçta Bir Görüş Olarak Niteleniyor?", *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 29, 2017, 99-110.
- Tümkaya, Serdal, "On the Proper Treatment of the Churchlands", *Erkenntnis*, 4, 2021, 905-918.
- Venkatraman, A., Edlow, B. L., & Immordino-Yang, M. H., "The Brainstem in Emotion: A Review". *Frontiers in Neuroanatomy*, 11;15, 2017.
- Vogt, C., Vogt, O., "Die vergleichend-architektonische und die vergleichendreizphysiologische Felderung der Großhirnrinde unter besonderer Berücksichtigung der menschlichen", *Naturwissenschaften*, 14(50), 1926, 1190–1194.
- Waxman, S., *Otonom Sinir Sistemi*, In: Yıldırım M, editor. Korrelatif nöroanatomi. 24th ed. Nobel Tıp Kitapevi; İstanbul 2002, 8-19.
- Wimsatt, William C., "Reductive Explanation: A functional account." *PSA: Proceedings of the biennial meeting of the Philosophy of Science Association*. Vol. 1974. Cambridge University Press, 1974, 671-710.
- Yapıcı, M., "Beyin Temelli Öğrenme Açısından Öğretmen ve Ders", *Üniversite ve Toplum Dergisi*, 8(2), 2008, 1-10.
- Yiğit, Ceren, "Zihin Felsefesi Çalışmaları: Görünenden Gerçekliğe Geçişte Beş Farklı Yaklaşım", *Yeni Fikir Dergisi*, 13(26), 2021, 35-43.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Hatice Yağmur ŞEHİTOĞLU
Doğum Yeri ve Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
İletişim	
E-Posta Adresi	
Tarih	28.05.2024